T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİÇİM GRAMERİNİN GÜNÜMÜZ TASARIM DİLİNE DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNİN İNCELENMESİ

Mizgin GÖKÇE

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DİYARBAKIR
Tarih 2020

T.C. DİCLE ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Mizgin GÖKÇE tarafından yapılan "Biçim Gramerinin Günümüz Tasarım Diline Dönüşümü Bağlamında Geleneksel Diyarbakır Evlerinin İncelenmesi" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof.Dr.Mine BARAN (Danışman)

Üye : Prof. Dr. F.Demet AYKAL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayça GÜLTEN

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 20/07/2020

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../.....

Prof. Dr. Sevtap SÜMER EKER

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanmasında beni yönlendiren, her konuda destek ve yardımlarını sunan, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Mine Baran'a, değerli zamanını benden esirgemeyen, tezin şekillenmesinde katkılarından dolayı Sayın Prof.Dr. F.Demet Aykal'a gönülden teşekkür ederim.

Çalışma sürem boyunca gösterdikleri destek, anlayış ve hoşgörü sebebiyle Mimar Serhat Aydın ve Mutlu Onat'a, katkılarından dolayı Mimar Ali Nozoğlu'na ,Araş. Gör. Kübra Suna ve Ezgi Akkurt'ta çok teşekkür ederim. Ayrıca manevi desteklerini her zaman üzerimde hissettiğim değerli aileme, arkadaşım Meral Koncak'a; tüm zorluk ve mutluluklarımda yanımda olan yanımda olacağına inandığım Ramazan Salık'a sonsuz teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR I

İÇİNDEKİLER II

ÖZET V

ABSTRACT VI

ÇİZELGE LİSTESİ VII

ŞEKİL LİSTESİ IX

EK LİSTESİ XII

KISALTMA VE SİMGELER XIII

1. GİRİŞ 1

1.1. Problem 2

1.2. Amaç ve Önem 2

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları 3

2. KAYNAK ÖZETLERİ 5

3. MATERYAL VE METOT 11

3.1. Kavramsal Çerçeve 11

3.1.1. Mimari Dil ve Geleneksel Mimari Dilde Gramer 11

3.1.1.1. Biçim Grameri ve Tasarımdaki Yeri 14

3.1.1.2. Biçim Gramerleri Üzerinde Yapılan İşlemler 15

3.1.2. Biçim gramerinin kullanım alanı 18

3.1.3. Konut Tasarımında Biçim Grameri Kullanımı 26

3.1.4. Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biçim Grameri Yöntemi Kullanımı 32

3.2. Materyal 37

3.2.1. Diyarbakır Şehri ve Geleneksel Konut Mimarisi 37

3.2.1.1. Diyarbakır Şehri Hakkında Genel Bilgi 37

3.2.1.2. Diyarbakır Şehri ‘nin Tarihçesi 40
3.2.1.3. Diyarbakır Şehri ‘nin Mimari Dokusu 43
3. 3. Geleneksel Diyarbakır Evleri ve Plan Özellikleri 47
3.3.1. Yapı Sokak İlişkisi 52
3.3.2. Yapı Avlu İlişkisi 53
3.3.3. Yapım Sistemi ve Tekniği 54
3.3.4. Kütlesel Özelikleri 55
3.3.5. Malzeme Kullanımı 57
3.4. Geleneksel Diyarbakır Evleri Cephe Özellikleri ve Cepheyi……. Şekillendiren Elemanlar 58
3.4.1. Pencereler 59
3.4.2. Kapılar 62
3.4.3. Eyvan 63
3.4.4. Çıkmalar 65
3.4.5. Gezemek 65
3.4.6. Saçak 66
3.4.7. Süsleme ve Malzeme 67
3.5. Metot 68
4. ARAŞTIRMA BULGULARI 71
4.1. Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Cephe Analizi 71
4.1.1. Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Kavramsal Biçimsel Analizi 73
4.1.1.1. İklim Tasarım İlişkisi 73
4.1.1.2. Sosyal ve Kültürel Yaşam Tasarım İlişkisi 74
4.1.2. Geleneksel Diyarbakır Evlerinin İnformal Biçimsel Analizi 74
4.1.2.1. Bina Aralığı 75

4.1.2.2. Yönlendirme.....75
4.1.2.3. Yapı Yüksekliği 76
4.1.2.4. Yapı Tipolojisi 76
4. 2. Geleneksel Diyarbakır Evlerine İlişkin Tasarım Gramerinin Oluşumu.....76
4.3. Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri ……
Analizi..83
4.3.1. L Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri..
Analizi.....84
4.3.2. U Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri..
Analizi.....98
4.3.3. İç Avlulu Plan Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde…..
Biçim Grameri Analizi.....112
4.3.4. I Plan Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim….....
Grameri Analizi.....126
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....141
6. KAYNAKLAR 145
EKLER.....149
ÖZGEÇMİŞ.....150

ÖZET

BİÇİM GRAMERİNİN GÜNÜMÜZ TASARIM DİLİNE DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mizgin GÖKÇE

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİNA BİLGİSİ ANABİLİM DALI

2020

Bu tez çalışmasında, Diyarbakır ili Sur İçi Bölgesi, geleneksel konutlara ait cepheler, biçim grameri yöntemi ile incelenmiştir. Biçim gramerinin çalışma alanlarından biri olan tarihi dokuda yer alan konutlara ait cephelerin mimari dili çözümleme tekniği kullanılmıştır. Yapılan çözümlemeler ile bölgede yapılacak yeni yapılaşmaların, geleneksel mimari ile uyumlu olması önerisinde bulunulmuştur. Bu açıdan çalışma; geleneksel dokuyu tanımlayan ilişkileri belirleme ve elde edilecek tasarım ölçütlerinin, kurallara, elemanlar arası ilişkilere dayandırarak üretimin mümkün olabileceğini göstermektedir.

Çalışma beş aşamadan oluşmaktadır. Önce çalışmanın amaç, kapsam ve yöntemi açıklanmaktadır. Sonra geniş çaplı literatür taraması yapılmıştır. Bir sonraki aşamada Diyarbakır Sur İçi Bölgesinin genel ve mekânsal analizi yapılmıştır. Sur İçi bölgesinde bulunan 16 adet geleneksel Diyarbakır evleri üzerinde biçim grameri yöntemine dayanarak tipolojik plan incelenmesi ve cephe analizi yapılmıştır. Son olarak biçim grameri yöntemi ile yapılara ait cephelerin açıklıkları kurallar ile tanımlanmıştır. Elde edilen tasarım ölçütleri ile mimari değerlerin önemi vurgulanmış ve bölgede yeni yapılacak yapılara ait cephe tipolojisinin oluşumuna altlık oluşturması önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarihi doku, Diyarbakır, Geleneksel Diyarbakır evleri, Biçim grameri, Mimari dil, Konut tipolojileri, Cephe analizleri

ABSTRACT

EXAMİNATION OF THE TRADITIONAL DİYARBAKIR HOUSES WITH FORM GRAMMAR METHOD FOR TRANSLATION OF TODAY TO DESIGN LANGUAGE

MASTER'S THESIS

Mizgin GÖKÇE

DİCLE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

2020

In this study, facades of the traditional residences has been examined by shape grammar method in Sur içi region of Diyarbakır province. The architectural language analysis technique of houses in facades of traditional texture was used, which is one of the working areas of the shape grammar. It will propose that new buildings be compatible with traditional architecture in the region. In this respect, the study; It shows that the relations that define the traditional texture and the design criteria to be obtained can be possible based on the rules and the relations between the elements.

This study consists of five sections. First of all; the purpose, scope and importance of the study were explained. Then, the related literature researches has been done. In the next section, general and spatial analysis has been done in Sur içi region of Diyarbakır. Typological plan and facade analysis of the form grammar method has been done In sur region on 16 traditional Diyarbakır Houses. Finally, the openings of the structures facades are defined with ruls using the shape grammar method. The importance of architectural values is emphasized with the obtained design criteria. It was proposed to create a foundation for the creation of facade typology new buildings in the area

Keywords: Traditional Texture, Diyarbakır, Traditional Diyarbakır Houses, Shape Gramer, Architectural Language, Housing Typologies, Facade Analysis

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge No **Sayfa**

Çizelge 3. 1. Dil ve Mimarlık arasındaki farklılıklar…….13
Çizelge 4. 1. 196-8 nolu yapının kimlik bilgileri..... 85
Çizelge 4. 2. 196-8 nolu yapının cephe analizi..... 86
Çizelge 4. 3. 196-8 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 87
Çizelge 4. 4. 194/48-49 nolu yapının kimlik bilgileri..... 88
Çizelge 4. 5. 194/48-49 nolu yapının cephe analizi..... 89
Çizelge 4. 6. 194/48-49 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 90
Çizelge 4. 7. 304-2 nolu yapının kimlik bilgileri..... 91
Çizelge 4. 8. 304-2 nolu yapının cephe analizi..... 92
Çizelge 4. 9. 304/2 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 93
Çizelge 4. 10. 233-1 nolu yapının kimlik bilgileri..... 94
Çizelge 4. 11. 233-1 nolu yapının cephe analizi..... 95
Çizelge 4. 12. 233/1 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 96
Çizelge 4. 13. 265-3 nolu yapının kimlik bilgileri..... 99
Çizelge 4. 14. 265-3 nolu yapının cephe analizi..... 100
Çizelge 4. 15. 265/3 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 101
Çizelge 4. 16. 233-2 nolu yapının kimlik bilgileri..... 102
Çizelge 4. 17. 233-2 nolu yapının cephe analizi..... 103
Çizelge 4. 18. 233/2 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 104
Çizelge 4. 19. 265-9 nolu yapının kimlik bilgileri..... 105
Çizelge 4. 20. 265-9 nolu yapının cephe analizi..... 106
Çizelge 4. 21. 265/9 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 107
Çizelge 4. 22. 286-6 nolu yapının kimlik bilgileri..... 108
Çizelge 4. 23. 286-6 nolu yapının cephe analizi..... 109
Çizelge 4. 24. 286/6 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 110
Çizelge 4. 25. 274-23 nolu yapının kimlik bilgileri..... 113
Çizelge 4. 26. 274-23 nolu yapının cephe analizi..... 114
Çizelge 4. 27. 274/23 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 115
Çizelge 4. 28. 288-8 nolu yapının cephe analizi..... 116
Çizelge 4. 29. 288-8 nolu yapının cephe analizi..... 117
Çizelge 4. 30. 288/8 nolu yapının informal biçimsel analizi..... 118
Çizelge 4. 31. 286-84 nolu yapının kimlik bilgileri..... 119

Çizelge 4. 32. 286-84 nolu yapının cephe analizi 120
Çizelge 4. 33. 286/84 nolu yapının informal biçimsel analizi 121
Çizelge 4. 34. 218-26 nolu yapının cephe analizi 122
Çizelge 4. 35. 218-26 nolu yapının cephe analizi 123
Çizelge 4. 36. 218/26 nolu yapının informal biçimsel analizi 124
Çizelge 4. 37. 233-14 nolu yapının kimlik bilgileri 127
Çizelge 4. 38. 233-14 nolu yapının cephe analizi 128
Çizelge 4. 39. 233/14 nolu yapının informal biçimsel analizi ..... .129
Çizelge 4. 40. 274-22 nolu yapının kimlik bilgileri 130
Çizelge 4. 41. 274-22 nolu yapının cephe analizi 131
Çizelge 4. 42. 274/22 nolu yapının informal biçimsel analizi 132
Çizelge 4. 43. 384-8 nolu yapının cephe analizi 133
Çizelge 4. 44. 384-8 nolu yapının cephe analizi 134
Çizelge 4. 45. 384/8 nolu yapının informal biçimsel analizi 135
Çizelge 4. 46. 218-23 nolu yapının kimlik bilgileri 136
Çizelge 4. 47. 218-23 nolu yapının cephe analizi 137
Çizelge 4. 48. 218/23 nolu yapının informal biçimsel analizi 138

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No **Sayfa**

Şekil 3. 1. İki biçimin toplanması ve çıkartılması (Knight,1994)..... 16
Şekil 3. 2. Biçimlerin kesişimi..... 16
Şekil 3. 3. Öklid Dönüşümleri 17
Şekil 3. 4. A noktasının parametresinin değişmesi sonucundaki çeşitlenmeler..... 17
Şekil 3. 5. Wright'a ait üç ev planı (Şener, 1993) 18
Şekil 3. 6. Endüstri Tasarımı Alanında Kahve makinesi tasarımı 19
Şekil 3. 7. Süsleme sanatında Hempplewhite'ın sandalye arkalıkları (Knight, 1980)..... 20
Şekil 3. 8. Güzel Sanatlar Alanında; (Lauzzana ve Pocock-Williams, 1988) 20
Şekil 3. 9. Güzel Sanatlar Alanında; (Kirsch ve Kirsch, 1988) 20
Şekil 3. 10. Selçuklu halısı desen grameri, (YTU, Saro Dionyan) 21
Şekil 3. 11. Çin kafes tasarımları (Stıny 1977)..... 22
Şekil 3. 12. Kurallar (Stiny, 1977)..... 23
Şekil 3. 13. Bina ve kullanılan geometrik formlar (Wojtowicz ve Fawcett, 1986) 24
Şekil 3. 14. Tasarım kuralları (Wojtowicz ve Fawcett, 1986) 24
Şekil 3. 15. Tasarım alternatifleri(Wojtowicz ve Fawcett, 1986)..... 25
Şekil 3. 16. Cami tipolojileri ve bileşenlerin ilişkisi (Şener ve Görgül, 2008)..... 25
Şekil 3. 17. (Stiny ve Mitchell, 1978)..... 26
Şekil 3. 18. Var olan ve üretilmiş kır evleri (Konning ve Eizenberg 1981) 27
Şekil 3. 19. Queen Anne Evleri üretim süreci (Flemming, 1987a)..... 28
Şekil 3. 20. Malagueira Evleri 29
Şekil 3. 21. Sedad Hakkı Eldem'e göre Türk Evi'nin Plan Tipolojisi..... 30
Şekil 3. 22. Geleneksel Türk Evleri (Çağdaş, 1996)..... 31
Şekil 3. 23. Hayat evinin biçim grameri kuralları (Çolakoğlu, 2002) 32
Şekil 3. 24. Santonin evleri..... 33
Şekil 3. 25. Harran evleri..... 34
Şekil 3.26. Trulli evleri..... 35
Şekil 3. 27. Hollanda kanal evleri..... 35
Şekil 3. 28. Mardin evleri 36
Şekil 3. 29. Gabriel 1940…...……...37
Şekil 3. 30. 1939 hava fotoğrafı(Tmmob) 37
Şekil 3. 31. Diyarbakır ili deprem bölgesi haritası 38
Şekil 3. 32. Diyarbakır şehrine ait ortalama, en yüksek, en düşük sıcaklık değerleri ve yağış .. 39
Şekil 3. 33. Suriçi'nden görünüm (Özyılmaz,2017)..... 40

Şekil 3. 34. 1910'lar Diyarbakır 41
Şekil 3. 35. 1969 Diyarbakır …….. ……41
Şekil 3. 36. 1972 Hasan paşa hanı 41
Şekil 3. 37. 1940 Diyarbakır..... 42
Şekil 3. 38. Geleneksel Diyarbakır kent dokusu (Sis ,1993) 43
Şekil 3. 39. Diyarbakır evleri 1920'ler 44
Şekil 3. 40. Diyarbakır kalesi 1920ler……..45
Şekil 3. 41. Diyarbakır kalesi 1940ler 45
Şekil 3. 42. Diyarbakır sokakları 45
Şekil 3. 43. Diyarbakır sokakları 1965 (Yılmaz ve ark. 2013) 46
Şekil 3. 44. Diyarbakır şehir yerleşimi 46
Şekil 3. 45. Geleneksel yaşamda avluda geçen eylemler (Yıldız, 2011) 47
Şekil 3. 46. 384-8 no'lu parsele ait avlu, eyvan ve odalardan örnekler (Mizgin Gökçe……. arşivinden) 48
Şekil 3. 47. Geleneksel Diyarbakır Evi Plan Örneği (Tuncer, 1999)..... 49
Şekil 3. 48. Geleneksel Diyarbakır evleri ve kullanıcılar (Tuncer ,1999) 50
Şekil 3. 49. Yumurtacı sokak (Tuncer ,1999)……..……53
Şekil 3. 50. Çizmeci sokak (Tuncer ,1999)..... 53
Şekil 3. 51. Geleneksel Diyarbakır evlerinde avlu (Mizgin Gökçe arşivinden) 53
Şekil 3. 52. Geleneksel Diyarbakır evlerinde mevsimlik kitlelerin konumu (Dizdar, 2009)..... 54
Şekil 3. 53. Geleneksel Diyarbakır evleri (Mizgin Gökçe arşivinden) 55
Şekil 3. 54. Savaş Mah. (Tuncer ,1999)……...55
Şekil 3. 55. Cami kebir Mah. (Tuncer ,1999) 55
Şekil 3. 56. Geleneksel Diyarbakır evlerinde eyvan (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 56
Şekil 3. 57. Ahşap Oda kapısı ve pencere kapağı (Tuncer, 1999) 57
Şekil 3. 58. Özdemir Mah. (Tuncer,1999)……..….58
Şekil 3. 59. Ali paşa Mah. (Tuncer, 1999)..... 58
Şekil 3. 60. Geleneksel Diyarbakır Evleri Orta Pencere Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden).... 60
Şekil 3. 61. Geleneksel Diyarbakır Pencere Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden) 61
Şekil 3. 62. Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Tepe ve Bodrum Pencereleri (Mizgin Gökçe……. arşivinden) 61
Şekil 3. 63. Geleneksel Diyarbakır Tepe Pencereleri(Mizgin Gökçe arşivinden) 62
Şekil 3. 64. Geleneksel Diyarbakır Evleri Kapı Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 62
Şekil 3. 65. Geleneksel Diyarbakır Evleri Kapı Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 63

Şekil 3. 66. Geleneksel Diyarbakır Evleri Eyvan Tipleri 63
Şekil 3. 67. Geleneksel Diyarbakır Evleri Eyvan Tipleri (Tuncer 1999) 64
Şekil 3. 68. Eyvan tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden) 64
Şekil 3. 69. Cumba Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 65
Şekil 3. 70. Gezemek (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 66
Şekil 3. 71. Saçak ve korniş detayı (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 66
Şekil 3. 72. Saçak Çeşitleri 218-4 (Mizgin Gökçe arşivinden)..... 66
Şekil 3. 73. Süslemeler (Mizgin Gökçe arşivinden) 67
Şekil 4. 1. Gramerin sözlük elemanları..... 77
Şekil 4. 2. Pencere sınıflandırılması (Mizgin Gökçe arşivinden) 78
Şekil 4. 3. Pencere çeşitleri ile ilgili biçim düzenlemeleri..... 79
Şekil 4. 4. Kapı çeşitleri ile ilgili biçim düzenlemeleri..... 81
Şekil 4. 5. Çalışma alanı içerisindeki güneybatı kanadına ait incelenen Geleneksel……..…
Diyarbakır evlerinin konumu ……...83
Şekil 4. 6. Çalışma alanı içerisindeki güneydoğu kanadına ait incelenen Geleneksel……...
Diyarbakır evlerinin konumu..... 84
Şekil 4. 7. L tipli konutlara ait oran sonuçları 97
Şekil 4. 8. U tipli konutlara ait oran sonuçları..... 111
Şekil 4. 9. İç avlulu konutlara ait oran sonuçları 125
Şekil 4. 10. I tipli konutlara ait oran sonuçları..... 139

EK LİSTESİ

Ek No		Sayfa
Ek 1.	Sur İçi Bölgesi Arazi Analizi İzin Talep Formu	149

KISALTMA VE SİMGELER

x : Biçim 1

y : Biçim 2

E : Eyvan

a : Açıklık

K : Kapı

P : Pencere

C.L : Cephe Lejantı

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

VB : Ve benzeri

 : Oda

 : Mutfak

 : Eyvan

 : Avlu

 : Banyo

 : Çatı

 : Eyvan (C.L)

 : Pencere (C.L)

 : Kapı (C.L)

 : Duvar (C. L)

1.GİRİŞ

Bireylerin çevresi ile olan iletişimini sağlayan en önemli faktör dildir. Mimaride dil faktörü kuşaktan kuşağa aktarılmış olan yapıların oluşum yöntemine dayanarak birçok yapının inşa edilmesi ile başlamıştır. Mimari ürünleri şekillendirme sürecindeki temel soru, stilin nasıl oluştuğu, hangi kurallar ile tanımlandığıdır.

Dünyada geleneksel yaşamın kimliğini oluşturan birçok bileşen ve kuralın var olduğu bilinmektedir. Diyarbakır geleneksel evleri de bu doğrultuda gelişmiş ve günümüzde de bu kimliğini korumaya çalışan tarihi bir mirastır. Fakat bölgede çok fazla yanlış ve bilinçsiz müdahaleler yapılmaktadır. Özellikle Diyarbakır Sur İçi Bölgesine ait mimari özellikleri taşımayan yeni yapılaşmalar günümüze kadar gelen mimari dilin yok olması tehlikesini doğurmaktadır. Bu tehlikenin ortadan kaldırılıp yeni yapılara öneriler üretilebilmesinde biçim grameri önemli yöntemlerden biridir (Özkaraduman 2007).

Bir mimari dilin tanımlanıp, okunabilmesi için onu oluşturan kuralların ve geometrik ilişkilerin incelenmesi gerekir. Geleneksel bilgiyi tanımlayan bölgesel mimari diller, zaman içinde çeşitli değişimlere uğrasalar bile geleneksel dokuyu oluşturan temel tasarım öğeleri sonraki nesillere aktarılmaktadır (Özkaraduman 2007). Bu aktarım farklı yöntemlerle yapılabilmektedir. Özellikle 1950 yılları sonrası tasarım yöntemleri üzerine pek çok öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır (Karakoyun 2010). Günümüzde bilgi ve bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte mimari tasarım anlayışı ve mimarlıkta biçimlendirme, değişime uğramaktadır. Bu değişim mimarların ve tasarımcıların, karmaşık biçimler üretmelerine ve eskiden teknik olarak üretilmesi zor biçimlerin kolay ifade edilmesine imkân sağlamaktadır.

Çalışmada, mimarlıkta biçimlendirme yaklaşımlarının, bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile günümüzde sayısal tabanlı tasarımdan beslenen, değişebilir ve alternatif tasarımlar sunmayı amaçlayan gramer tabanlı tasarım yöntemi kullanılmaktadır. Gramer tabanlı bu tasarım yönteminde biçimler arası ilişki, tasarımı oluşturan temel fikirdir. Bu yöntem mekânsal kompozisyonun tasarım dilini tanımlamak ve yaratmak için kullanılan bir kurallar sistemidir. Buradaki kurallar matematik ve geometri esaslıdır. Yazı karakterleri yerine; nokta, çizgi, yüzey ve kütle gibi geometrik elemanlardan gramerlerin oluşturulduğu bir yöntemdir. Üretken şekillendirme yaklaşımları, verilerini nicel

tasarımdan alır ve tasarım sürecinde sayısal verilerin kullanılmasını sağlayarak mimari kimliği somut verilerle yansıtır (Canbeyli 2018). Bu çalışmada biçim grameri yöntemi kullanılarak geleneksel Diyarbakır evlerine ait cepheler üzerinde bir inceleme çalışması yapılmaktadır.

5 aşamalı geliştirilen bu çalışmada; öncelikli olarak çalışmanın amaç, önem, problem tespiti ve sınırlılıkları açıklanıp geniş çaplı literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Diyarbakır Sur İçi Bölgesinin genel ve mekânsal analizi değerlendirilmiştir. Diyarbakır Sur İçi Bölgesine ait belirlenen 16 adet geleneksel Diyarbakır evi üzerinde biçim grameri yöntemine dayanarak tipolojik ve cephesel analiz çalışmaları hazırlanmıştır. Ayrıca incelenen her yapı informal analiz başlıkları altında belirlenen tasarım parametreleri ile sınırlı olarak değerlendirilip veriler tabloya aktarılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntem ile belirlenen kurallar çerçevesinde kapı, pencere, eyvan kemeri, tepe pencereleri gibi cephe elemanlarına ait oran tespiti yapılmıştır. Elde edilen tasarım ölçütleri ile mimari değerlerin önemi vurgulanmış ve bölgede yeni yapılacak yapılara ait cephe tipolojisinin oluşumuna altlık oluşturması önerisinde bulunulmuştur**.**

1.1. Problem

Diyarbakır Sur İçi Bölgesinde geleneksel dokudan tamamen kopuk gelişen yeni yapılaşmalar günümüze kadar gelen mimari dilin yok olması tehlikesini doğurmaktadır. Yapılan yanlış ve bilinçsiz müdahaleler, geleneksel dokunun ciddi şekilde zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Geleneksel dokuda yaşanan bu sorun sadece gözlemlerle ifade edilebilmektedir. Ancak konu bilimsel ölçekte ele alınmamış ve bu sorunlar bilimsel ölçekte tespit edilmemiştir. Bu açıdan çalışma, tarihi doku içerisinde yer alan geleneksel konutlara ait cephe tipolojilerini biçim grameri yöntemi ile inceleme esasına dayanmaktadır.

1.2. Amaç ve Önem

Giderek globalleşen dünyada, ülkeler, geçmişten geleceğe kendi kültür miraslarını aktarmaya çalışmaktadır. Bu değerlerden biri olan mimari; toplumların; yaşam şekillerini, kültürlerini, değer yargılarını yansıtmaktadır. Çalışma bu olgulardan biri olan, tarihi doku içerisinde yer alan Diyarbakır Sur İçi Bölgesi'nin güneydoğu ve güneybatı kanadında bulunan 16 adet yapı ele alınmıştır. Yapılan incelemelerdeki amaç,

biçimin cephedeki elemanlar arası kompozisyon ilişkilerini belirtmektedir. Kullanılan biçim grameri yöntemi ile ilerde yapılacak bu tür yapılarda gerektiğinde aynı stildeki yeni cephe tasarımları oluşturmak, cepheleri kompozisyonel biçimleri yönünden karşılaştırmak ve yeni tasarım stilleri oluşturmak mümkündür. Böylece bölgede yapılacak yeni yapıların tipoloji ve cephesel olarak geleneksel doku ile uyum sağlaması için referans alınması amaçlanmıştır. Yapılan çalışma; bölgede daha önceden kullanılmamış bir yöntem olan biçim grameri yöntemi ile geleneksel dokuda bulunan konutların cephelerinin mimari dilini çözümleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu alanın seçilmesindeki sebep bölgenin Diyarbakır şehrine ait mimariyi yansıtması ve burada yapılacak yapıların gerektiğinde bu mimariyi referans almasını sağlayarak var olan mimari dili sürdürebilmektir.

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma; Diyarbakır ili Sur İçi Bölgesi güneydoğu ve güneybatı kanadına ait mahallelerde bulunan, geleneksel mimariyi yansıtacak 16 adet tescilli konut üzerinden hazırlanmıştır. Bu alanın seçilmesindeki sebep; Diyarbakır'da geleneksel mimariyi yansıtan konutların bu bölgede yoğunluklu olması ve bölgede yaşanılan tahribat ve yıkımdan kaynaklı, verilerine erişilebilen yapılar üzerinden değerlendirme yapılabilmesidir. 16 adet yapıya yönelik yapılan analiz çalışmaları; İnformal analiz başlığı altında; bina aralığı, bina formu, yönlendirme ve bina yüksekliği ile sınırlandırmaya gidilmiştir. Analiz bulgularının değerlendirilmesinde çalışmanın sınırlılıkları göz önüne alınarak incelenen her yapıya ait tablolar ile aktarım yapılmıştır.

Çalışmada, her yapıya ait kimlik kartları oluşturularak tipolojik analiz ve cephesel analiz çalışması hazırlanmıştır. Yapılan cephe analizi; şuana kadar bölgede var olan mimari dili sayısal veriler ile ifade eden bir yöntemin kullanılmamasından kaynaklı biçim grameri yöntemi ile yapılmıştır. Biçim grameri analiz çalışması, çözümleme tekniği üzerinden parametrik analizler çerçevesinde yapıya ait cepheler üzerinden yapılarak sınırlandırılmıştır. Yapılan gözlemler sonucunda, yapıya ait cephe bileşenleri olarak; kapı, pencere, eyvan açıklıklarına ait yükseklikler, en ve boy oranları incelenmiştir

2.KAYNAK ÖZETLERİ

Çalışmada kapsamında, biçim grameri yöntemi ve geleneksel Diyarbakır evleri ile ilgili literatürde bulunan çalışmalar ele alınmıştır.

Aksoy (2001), **'Var olan Tasarım Dilleri ve Yani Tasarım Dilleri Bağlamında Biçim Gramerleri Analizi'** adlı doktora tezinde; biçim gramerinin ortaya çıkışını, sınıflandırılmasını, özeliklerini, avantaj ve kullanım alanları ile ilgili detaylı bir araştırma yapmaktadır.

Bekleyen, A. (1993), **' Eski Diyarbakır Evlerinin Kitlesel Biçimlenmesini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi'** adlı yüksek lisans tezinde, geleneksel Diyarbakır evlerinin kitlesel biçimlenmesinde etkili olan etmenleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçların bölgede yeni yapılacak konut tasarımlarında bir girdi oluşturmasını amaçlanmıştır.

Çağdaş, G. **(**1996) **'A Shape Grammar: The Language Of Traditional Turkish Houses',** adlı makalede, geleneksel Türk evlerine ait planları, biçim gramerinin inceleme yöntemlerinden biri olan parametrik biçim grameri yöntemi ile incelenmiştir. Belirlenen yöntem ile belirli şemalar oluşturularak biçime ait kompozisyonel özelikleri tanımlanmıştır.

Çolakoğlu B. (2002), **'An Informal Shape Grammars for Interpolations of Traditional Bosnian Hayat Houses in a Contemporary Context '** adlı makalesinde, Hayat evi üzerinden, biçim grameri yöntemi ile forma dayalı mimari dil incelenmesi yapmıştır.

Dizdar, H (2009), **'İklimsel Tasarım Parametreleri Açısından Geleneksel ve Yeni Konutların Değerlendirilmesi Diyarbakır Örneği**' adlı yüksek lisans tezinde, geleneksel ve yeni konutların iç mekânda sağladıkları konfor koşullarını değerlendirmiştir. Çalışmada, iklimsel tasarım parametreleri ile bölgede bulunan, geleneksel ve yeni konutlarda binaların ısıl, görsel ve çevresel performanslarıyla ilgili kullanıcı memnuniyeti anketi ile çalışmasını desteklemiştir. Elde ettiği sonuçları grafikler şeklinde ifade ederek sunmuştur.

Direk, Y.S (2006), '**Sosyo-Kültürel Yapının Konut Oluşumuna Etkisi'** adlı yüksek lisans tezinde, Diyarbakır şehrinde tarihi dokuda bulunan pek çok geleneksel evde incelemeler yapmıştır. Evlerin genel yerleşim özellikleri, plan ve cephe düzeni incelenmiş ve elde edilen sonuçları sunmuştur. Sonuçta, geleneksel Diyarbakır evlerinin çevreye, iklime, çevredeki yapı malzemesine, ayrıca kentin sosyo kültürel yapısına ne kadar uygun olarak kurgulandıklarını vurgulamıştır.

Dalkılıç , N. (1999), **' Geleneksel Diyarbakır Evlerinde plan, cephe ve yapı öğeleri tipolojisi'** adlı yüksek lisans tezinde , geleneksel Diyarbakır Evlerini inceleyip genel mimari değerlendirmesini ,evlerin oluşumunu etkileyen temel etmenleri, plan özelliklerini ve cephe ile ilgili genel bilgileri aktarmıştır.

Dalkılıç , N. ve Aksulu, I. **(**2001), **'Diyarbakır Kenti, Geleneksel Konut Mimarisi**' adlı çalışmasında 170 adet Diyarbakır geleneksel evini inceleyip genel mimari değerlendirmesini , plan özelliklerini ve cephe ile ilgili genel bilgileri aktarmıştır.

Dalkılıç, N. ve Aksulu, I. (2004), '**Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme'** adlı çalışmasında, Midyat kentsel sit alanındaki 119 geleneksel konutta incelemeler yapmıştır. Evlerin genel yerleşim özellikleri, plan düzeni, cephe düzeni ve yapısal sistemini detaylı bir şekilde incelemiş ve elde edilen sonuçları sunmuştur.

Dağtekin ve ark (2018), '**Diyarbakır Sur İçinde Yeni Konut Tasarımı Yaklaşımları**' adlı çalışmasında, tarihi çevre içinde bulunan yeni konutların tasarımlarında etkili olan doğal ve kültürel veriler, koruma amaçlı imar planı ile getirilen yasal kriterler ve dokusal bütünlük, dokusal zıtlık, dokusal süreklilik kavramlarını içeren yeni tasarım yaklaşımları geliştirmiştir.

Flemming, U.(1987), '**More than the sum of parts: the grammar of Queen Anne houses**' adlı makalesinde Queen Anne evlerine ait analiz çalışmasını biçim grameri yöntemi ile inceleyerek belirli kural setleri ile tanımlamaktadır.

Güzelci, O. Z. (2012), **'Amasya Yalıboyu Evleri Üzerine Bir Biçim Grameri Çalışması'** adlı yüksek lisans tezinde, geleneksel Türk evleri 'ne yönelik biçim grameri

üzerine yapılan çalışmaları temel alarak, geleneksel Türk evleri'yle benzer özellik gösteren Amasya Yalıboyu evleri'nin genel özellikleri, planları ve cepheleri analiz etmekte ve bu analizler sonucunda evlerde görülen genel ve özel durumlar için yeni kural ve kural setleri ortaya koymaktadır.

Karakaş ve ark. , '**Diyarbakır Sur İçi'ndeki Yığma Binaların Afet Potansiyeli Bakımından Değerlendirilmesi** ' adlı sempozyumunda, Sur içinde son dönemlerde kontrolsüz bir şekilde inşa edilmiş çok katlı yığma yapıların meydana getirdiği kentsel doku hasarları ile sismik hareketler sonucu meydana gelebilecek kayıpları değerlendirmiştir.

Karakoyun, M. (2010), **'Bodrum Geleneksel ve Güncel Konut Mimarisinin Biçim Grameri Yöntemi ile Araştırılması '** adlı yüksek lisans tezinde, Bodrum Yarımadası'nda seçilen tescilli ve güncel konutların tipolojik ve geometrik analizini yapmıştır. Elde edilen bilgiler ile biçim grameri ve kuralları bağlamında, güncel konutların geleneksel dokuya uyum sağlayıp sağlamadığı ele alınmıştır.

Kalkan ve ark. (2019), **'Tokat Geleneksel Konut Dokusunun Biçim Grameri İle Analizi: Tokat İli Bey Sokak Örneği** 'adlı makalesinde, geleneksel konut dokusunu tanımlayan ilişkilerin biçim grameri ile analiz edilmesini amaçlamıştır. Böylelikle geleneksel dokuyu tanımlayan ilişkilerin belirlenmesi ve yeni tasarımlar için yol gösterici olması hedeflenmiştir. Biçim grameri ile sokak, kat planı, planın çözümlenmesi ve konutun üç boyutlu şekli analiz edilmiştir.

Knight, T. (1999) , **'Applications in Architectural Design, and Education and Practice**' adlı çalışmasında, biçim grameri ile ilgili genel bilgiler, tarihçesi, sentez ve analiz çalışmaları, uygulama alanlarını ele almıştır.

Kirsch, J., L. And Kirsch, R.,A.,**(**1988**),'The anatomy of Painting Style : Description with Computer Rules**' adlı makalesinde, biçim grameri yöntemi ile belirlenen kurallar ve bilgisayarların , tasarım sürecine dahil edileceğini vurgulamıştır. Belirlenen kurallar ile farklı kompozisyonel çalışmalar yapılabileceği vurgulanmaktadır. Bu kurallar arasındaki bağlantı ve değişimlerin yapılmasında bilgisayarların kolaylık sağlayacağı vurgulanmaktadır.

Mitchell, W. J.(1986), **'Formal represantations, a foundation for computer-aided architectural design'** adlı makalesinde, Mitchel günümüzde yapılan tasarımların tekdüzeliğini yapılacak revizyonların daha kolay ve hızlı yapılabilmesini, yapılacak değişiklerin belirli bir mantığının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunu en iyi yapabilmenin yolu tasarımlara bilgisayarları dahil ederek sayısal ve somut veriler elde edebileceğimiz yöntem olan biçim grameri yönteminin önemini vurgulamaktadır.

Oruç, Ş.E. (2017), **'Diyarbakır Sur İçi Bölgesindeki Geleneksel Konut Mimarisinde İklimsel Faktörlerin Rolü**' adlı çalışmasında, konutların; planlamaları, konut birimlerinin özellikleri, mekânsal organizasyon düzeni, mekânsal kullanım özellikleri, mimari öğelerin ve malzemelerin kullanım türlerini niteliksel olarak incelemiş, iklimsel faktörler açısından sağlanan mimari çözümleri belirlemiştir.

Özyılmaz, H. (2017), **'Sosyal Yapı Değişiminin Mimari Yapıya Yansıması**' adlı çalışmasında, geleneksel Diyarbakır Evlerinin tarihsel süreçte uğradığı değişim boyutunun belirlenmesi için yerinde yapılan incelemelerle evlerin orijinalindeki durumu göz önüne alarak uğradığı fiziksel değişimleri değerlendirmiştir.

Özkaraduman T. (2007) , **'Gelenekselden Türeyen Çağdaş Mardin Konut Yerleşimi'** adlı yüksek lisans tezinde, geleneksel mimari dil için tasarım grameri geliştirmiştir. Mardin kentinin temel yapı taşını oluşturan evlerin mekân kurgusunun, çağın şartları karşısında işlev gösterememesi nedeniyle, taş evlere betonarme ekler yapılmakta, bilinçsizce yenilenen birçok yapının orijinalliğinin bozulması nedeniyle bu soruna çözüm aranmıştır. Geleneksel kentin mimari diliyle uygunluk gösteren, çağın ihtiyaçlarını karşılayabilen çağdaş Mardin evi tipolojilerinin ve çağdaş konutlardan oluşan yerleşim önerilerinin, informal biçim gramerleri metodu ile geliştirilmesi amaçlanmıştır**.**

Stiny, G. (1980), **'İntroduction to Shape and Shape Grammer**' adlı makalesinde, stiny biçim grameri yöntemini detaylı olarak ele almıştır.

Stiny, G. (1977), **'Ice-ray: A Note on the Generation of Chinese Lattice Designs**' adlı makalesinde, öncelikli olarak biçim gramerini detaylı olarak açıklamaktadır. Daha sonra 1900 yılarında yapılmış olan geleneksel Çin kafes

tasarımlarını biçim grameri yöntemi ile inceleyerek oluşumunu, tespitini yaptığı kural setleri ile açıklamaktadır.

Stiny, G. Mitchell, W. J. (1978), **'The Palladian Grammar**' adlı makalesinde, Stiny ve Mitchell villalarına ait planları, biçim grameri yöntemi ile detaylı olarak ele alarak oluşumlarını belirlenen kurallar ile açıklamaktadır.

Sis, M. (1993) , **'Eski Diyarbakır Sur İçi Konutlarında İklimin Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Araştırma**' adlı çalışmasında, başlangıçta iklim-tasarım ilişkisini genel anlamı ile ele almış, yerleşme düzeninden doğrama seçimine kadar büyük etki alanı oluşturan bu etmenin, evlerin tasarımında ve biçim almasında en önemli etmen olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Şener, S. M. (2008), **'A Shape Grammer Algorithm and Educational Software to Analyze Classic Ottoman Mosques**' adlı makalesinde, formun biçimsel grameri ve algoritmasını analiz etmektedir. Yapılan çalışma Klasik Osmanlı Camilerini ele alarak incelemektedir.

SAMER (2017), '**Sur İçi Alipaşa ve Lalebey Mahallelerinde Başlayan Kentsel Dönüşüm Projesine İlişkin Gözlem ve Araştırma Raporu**' adlı raporda, Sur ilçesinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını, demografisini ve siyasi eğilimlerini önceki yıllarda ölçtüğü saha araştırma verilerine dayanarak hazırlamıştır.

Torus (2008), **'Konut Ön Tasarım Sürecinde Kural Tabanlı Bir Yazılım Modeli Mardin Örneği'** adlı yüksek lisans tezinde, kendine has bir mimari dile sahip olan Mardin şehrinde kural tabanlı tasarım yöntemi olan biçim grameri yöntemi ile belli kural setleri ile alternatif ürün modelleri elde etmeye çalışmıştır.

Velioğlu ve ark (2016), **'Geleneksel Bir Diyarbakır Evi - Zinciriye Konağı**' adlı çalışmada, ait olduğu çevrede önemli bir yere sahip olan Zinciriye Konağı'nın mimari ve yapım özelliklerini, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinin gelişimini incelemiştir.

3.MATERYAL VE METOT

3.1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, biçim grameri yöntemine yönelik yapılan geniş kapsamlı literatür taraması ve elde edilen veriler aktarılmaktadır.

3.1.1. Mimari Dil ve Geleneksel Mimari Dilde Gramer

Dil; İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; toplumsal yaşamın hem ifadesi, hem de varlık koşulu durumundadır; hem sonuçtur, hem de nedendir. Duygu ve düşüncelerin; ses, şekil ve anlam açısından her toplumun kendi değer yargılarından oluşan ortak kurallar ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü gelişmiş bir ağ sistemdir. (**URL 22:** https://www.turkcede.org/turk-dili/869-genel-anlamiyla-dil-dilin-tanimi.html (Erişim Tarihi: 13. 12.2019, 21:15))

Genel olarak iki ayrı dil grubundan söz edilebilir. Bunlar doğal ve yapay dillerdir.

Doğal diller, günlük hayatta insanlar arasında iletişim kurmayı sağlar. Keyfi olarak değişmesi mümkün olmayan doğal dillerde yaşanılan süreç, dilin değişip ve gelişmesine sebep olabilmektedir. Bu gelişim ve değişime rağmen dili oluşturan temel kurallar sabit kalır (Raphel, 1976).

Yapay diller ise, insanlar tarafından oluşturulup çeşitli alanlarda özel iletişim yöntemi için kullanılan dillerdir. Yapay dillerin doğal dillerden ayrılan en önemli özelliği yaratıcının ya da kullanıcının taleplerine bağlı olarak kimi zaman değiştirilebilir ya da genişletilebilir olmasıdır (Aksoy, 2001)**.**

Yapılan birçok araştırma dilin yapısı ve mimari tasarım arasında güçlü bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır. Diller, sözcüklere ve sözcüklerin bir araya geliş kurallarını açıklayan gramere sahiptir. Mimari dilin sözcükleri ise biçimlerdir. Sözcüklerde olduğu gibi biçimlerin de oluşumları bir gramer ile sağlanabilmektedir (Güzelci, 2012). Mimari dil, belirli bir zamana veya bir kişiye ait olup, bir takım oluşum ilkelerinden meydana gelir. Bu ilkeler;

- Dilin gramerini şekillendiren kural setlerini tanımlar.

- Dilin cümlelerini oluşturan sembollerin, anlamlarını dikkate almaksızın, formül strüktürünü irdeler (Sintaks).
- Sembollerin ve gramer kurallarına uygunluğunu ifade eder (Semantik) (Raphael, 1976).

Mimarlığın dili gibi dilin de bir mimarisi vardır. Ancak dilbilim, araştırmalarını mimarlık alanına uyarlarken aralarındaki benzerlik ve farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Dilde ve mimari tasarımda bileşenler sınırlı olmasına rağmen, oluşturacakları birleşimlerin sayısı çoktur. Oluşan tüm bu birleşimlerin anlamlı olduğu söylenemez. Bu noktada kural setleri ile oluşturulan gramer, bu bileşenlerin anlamlı ilişkiler kurmasını sağlamaktadır **(**Kalkan ve ark ,2019). "Karmaşık yapısına rağmen her mimar bir şekilde bir tasarım felsefesi yaratmaya, tasarımlarında kullanacağı bir grup prensipler/kurallar ortaya koymaya çalışır. Bu yaratılmaya çalışılan tasarım dili stildir. Bu prensiplere nasıl ulaşıldığı, nasıl kabul göreceği ve bunların ne şekilde uygulanacağı bu teorinin problemidir."(Aksoy; 2001) .

Dil ve Mimarlık arasında benzer faktörler bulunmaktadır. Bunlar;

. Dilsel üretimde ve mimari üretimde farklı türden ürünler ortaya çıkmaktadır: Gazete dergi, okul, hastane gibi.
. Her iki alanda farklı dönemlerde farklı üsluplar kullanılmaktadır: Edebiyatta klasik, romantik kullanılabilirken, mimarlıkta gotik, rönesans vb. üsluplar kullanılmaktadır.
. Doğma ve parçalanma süreleri farklılık göstermektedir.
. Her ikisinde de bileşenleri analiz etme ve ilişkilendirme gibi çalışmalar yapılmaktadır.
. Her ikisinin oluşumunda toplumsal ve ideolojik etkiler bulunmaktadır: Dilde lehçeler etki ederken, mimarlıkta Alman - İtalyan Rönesansı gibi etkiler bulunmaktadır(Fischer, 2001).
. Belirli bir karakteri takip eden dağarcık ve kural setleri ikisinde de bir stil oluşturmaktadır.
. Dilbilim hâlihazırda var olan dilin türetici kurallarını tespit edip kullanarak yeni oluşumlar için gramer kuralları ortaya koyar. Mimarlıkta da amaç yeni bir mimari ortaya koymak yerine, var olan veriler üzerinden kurallar ortaya

koymaktır. Biçim grameri üzerine yapılan ilk çalışmalar analiz ve kritik amaçlı olup bir tasarım dilinin biçimsel oluşum kurallarını ortaya çıkararak somut veri elde etmeyi hedeflemektedir (Stiny, 1980).

Dil ve mimarlık arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar;

Çizelge 3. 1. Dil ve Mimarlık arasındaki farklılıklar

. Dil soyuttur.	. Mimarlık somuttur.
. Dil uygulamada zaman boyutu içerisinde bulunmaktadır.	. Mimarlık mekân boyutu içerisinde bulunmaktadır.
. Dilin asıl işlevi iletişimdir (Alfred Lorenzer; Architektonische Symbole und Subjektive Struktur; s.144).	. Mimarlığın asıl işlevi mekân oluşturmaktır (Alfred Lorenzer; Architektonische Symbole und Subjektive Struktur; s.144).

Bu benzerlikler sebebiyle dilbilim sistemi mimarlığa uyarlanabilmekte ancak farklılıklar sebebiyle dil ilkeleri doğrudan mimarlığa aktarılamamaktadır.

Geleneksel Mimari Dilde Gramer;

İlk olarak dil bilimci Naom Chomsky, 1955'te "Syntactic Structures" adlı kitabında İngilizce dil yapısını formal olarak incelemiştir (Karakoyun 2010). Gramer, net cümleleri içeren basit bir yolla yapılan düzenlenmelerdir. Gramer sınırlı sayıda kural ile sonsuz sayıda cümle üretir (Aksoy 2001). Dilin gramer kuralları, mimaride tekrarlı kurallara benzetilmektedir. Tekrar eden bu kurallar, mimari örüntüler oluşturmaktadır. Bu örüntüler ile mimari dil tanımlanmaktadır.

Dünyada çok fazla geleneksel mimari dil örnekleri bulunmaktadır. Mevcut geleneksel dokular incelendiği zaman, dokuyu oluşturan ve bölgenin mimari kimliğini yansıtan birçok kuraldan ve örüntüden oluştuğu görülmektedir. İnsanoğlu da geçmişten günümüze kadar öncelikle ihtiyaçlarına cevap verebilen belirli kurallar ve düzenlere sadık kalarak nesne ve barınaklar tasarlamıştır. Benzer şekilde yöresel mimariler de rastgele oluşmuş gibi görünse de yıllar içinde bilgi birikimi barındıran kurallardan oluşmaktadır. Bu birikimi oluşturan biçimler, kurallar ile mimari dili meydana getirmektedir. Geleneksel dokuya yapılacak her türlü müdahale o yöreye ait mimari dilin yapısına uygun

olmalıdır. Bu sebeple yapılacak analizler ile o yörenin mimari dilini yansıtan gramer çözümlenmesi yapılmalıdır (Karakoyun 2010).

3.1.1.1. Biçim Grameri ve Tasarımdaki Yeri

Biçim**;** soyut anlamları dışında, nesnelerin içinde barındığı elemanların bir araya gelerek oluşturduğu düzen olarak ifade edilebilir. Mimari form ise mimarlığın ürünü olan yapıların, dış biçimlerinin genel düzenidir. Bu biçimsel düzeni etkileyen temel unsurlar ise;

- Biçimi oluşturan ilkeler, tutumlar
- Konum ve yönlenme
- Biçimi oluşturan parçalar ve kompozisyonel ilişkileri
- Oranlar
- Boyutlar ve büyüklükler
- Hareketliliktir (Karakoyun 2010).

Ching (2002) biçim kavramını, tutalı bir imgeyi üretmek ve bir kompozisyonun elemanlarını koordine etme ve düzenleme yöntemini belirtmek için kullanmaktadır.

İlk defa Chomsky tarafından kullanılan "Gramer" sözcüğü 1970 lerde George Stiny ve James Gibs (1972) tarafından, üretim sistemlerini tarifleyen gramer-formalizminin, kurala dayalı yapısını algoritmik bir yapıyla tanımlanacak biçimde çalışmalar yapılmıştır. Algoritma ile var olan problemin çözümü formülize edilmektedir (Aksoy, 2001). Ancak tasarımda esas amaç tasarımı formül düzeyine indirgemek değil belirlenen kurallar ile yeni alternatifler üretebilmektedir. Bu kurallar ile sistem tekrar yorumlanabilir ve yeni kurgu ile farklı ürünler elde edilebilmektedir.

Biçim gramerleri mekânsal kompozisyonun tasarım dilini tanımlayıp farklı alternatifler üreten kurallar sistemidir. Bir dil, kullandığı sözcük dağarcığından ve bu dağarcığı bir araya getiren kurallardan oluştuğu gibi biçim gramerleri de bir biçim dağarcığından ve mekânsal ilişkilere yönelik kurallardan oluşur. Stiny (1980) yeni bir biçim grameri oluşumunda 5 ana ilkeye ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir:

- Dilin ifade edilmesi için gereken sözcükler,
- Mekânsal ilişkiler,
- Biçim kuralları,
- Başlangıç formu,
- Biçim gramerleridir.

Tasarımcı biçim setinde yer alan biçimleri çeşitli işlemlerle ilişkilendirebilir, kurallar çerçevesinde farklı kompozisyonlar oluşturabilmektedir (Kalkan ve ark 2019).Tasarım yaparken hem mekânsal hacmi kapsayan kütlenin biçimi, hem de bu mekânsal hacmin biçimine dikkat edilmelidir.

Biçim grameri ile yapılan tasarımlar ile

- Tamamen orijinal tasarım dilleri oluşturmak,
- Var olan tasarım dilleri içeresindeki dönüşümü modellemek,
- Tasarım dillerini analiz etmek,
- Var olan tasarım dillerini kullanarak var olan başka bir tasarım dilinin oluşumunu sağlamak,
- Var olan tasarım dillerinden yeni tasarım dilleri üretmek amaçlanmalıdır (Özkaraduman, 2010).

3.1.1.2. Biçim Gramerleri Üzerinde Yapılan İşlemler

Biçimler var olan mimar dili tanımlayan ve dönüşüm ve değişimlere açık elamanlardır (Tan, 1990). Şekiller üzerinde yapılan birtakım işlemlerle farklı şekiller elde edilir. Yeni biçimler üretmek için, biçimler üzerinde uygulanan işlemler şu şekilde sıralanabilir (Tan,1990).

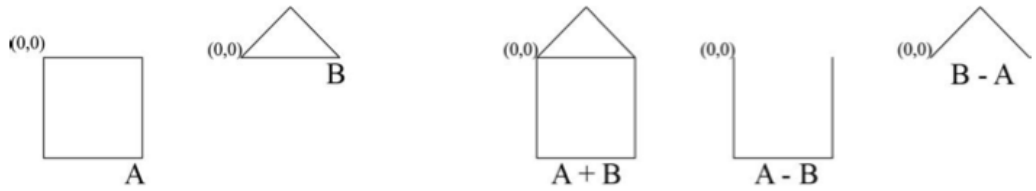
Mitchell biçim gramerleri üzerinde yapılan işlemleri 4 grupta ele almıştır;

- Boolean İşlemleri
- Öklit dönüşümleri
- Bir şeklin üzerinde parametrik değişimler yapılması.
- Bir şeklin yerini başka bir şeklin almasıdır (Mitchell, 1986).

Boolean İşlemleri

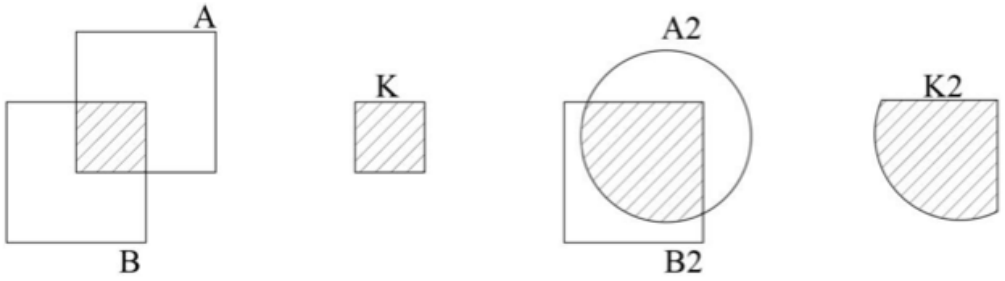
Boolean işlemleri bir başlangıç biçimi üzerine uygulanmaktadır. Geometrik biçimler üzerinde toplamaya, çıkarmaya dayalı bir biçim üzerinde yapılan matematiksel işlemlerdir.

- **Biçimlerin toplamı:** A biçimi B biçimine eklenerek A+B biçimini üretir. Oluşan A+B biçimi A ve B biçimlerindeki tüm çizgileri içerir (Knight, 1994).
- **Biçimlerin farkı:** A biçiminden B biçimi, çıkarılarak yeni bir biçim olan A-B biçimi üretilir (Knight, 1994) (Şekil 3.1).Elde edilen şekil A'da olup B'de olmayan çizgileri içerir.

Şekil 3. 1. İki biçimin toplanması ve çıkartılması (Knight,1994)

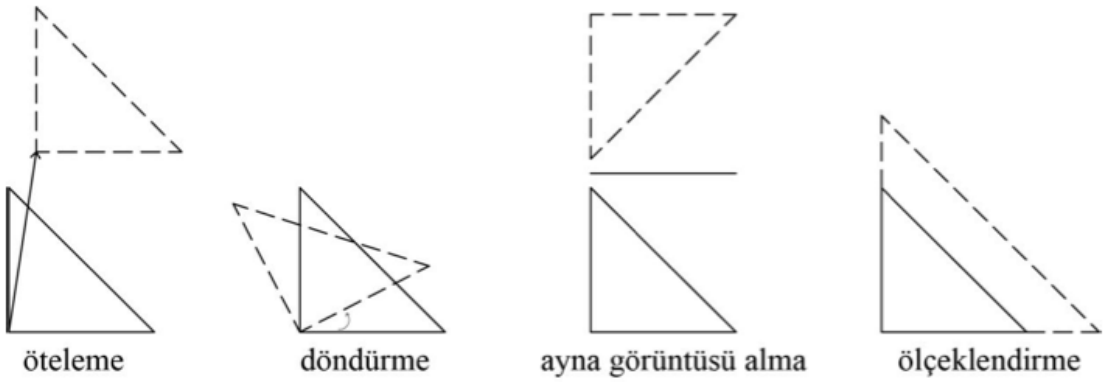
- **Biçimlerin Kesişimi:** A ve B biçiminin kesişmesi ile K biçimi elde edilir. Elde edilen K biçimi hem A hem de B'deki çizgilerden oluşur. A ile B biçiminin kesişimi hem A'nın hem de B'nin alt biçimini tanımlar (Aksoy, 2001) (Şekil 3.2).

Şekil 3. 2. Biçimlerin kesişimi

Öklid dönüşümleri

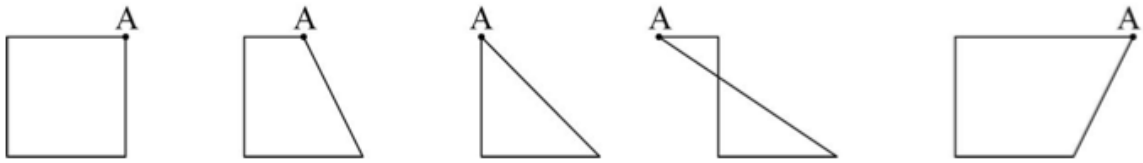
- Öteleme; şekil ve ölçüyü koruyup sadece şeklin konumu değiştirmektedir.
- Döndürme; biçimin şekli ve bir tek noktası sabit kalıp hareket ettiren dönüşümdür.
- Ölçeklendirme; biçimin şeklinin orantılı olarak değiştirildiği dönüşümdür.
- Ayna görüntüsü alma; biçimin şeklini sabit tutup x ve y koordinatlarında değişiklik yapan dönüşümdür (Aksoy 2001) (Şekil 3.3).

Şekil 3. 3. Öklid Dönüşümleri

Parametrik Değişimler

Biçimi oluşturan vektörlerin koordinatlarının değişken olması, biçimin parametrik olduğunu göstermektedir. Parametrelere değer verilmesi o şekli özelleştirir (Mitchell, 1986). Biçim üzerinde yapılan değişim, ilk biçimin tamamen değişmesine yol açabilir aynı zamanda aynı kuralın alt alternatiflerini üretebilir (Şekil 3.4).

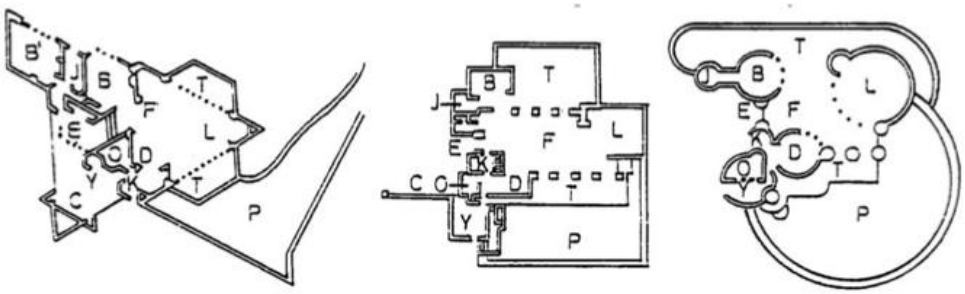

Şekil 3. 4. A noktasının parametresinin değişmesi sonucundaki çeşitlenmeler

İleriki aşamalarda yapılacak olan çalışmada, biçim gramerinim kullanılan işlemlerinden biri olan parametrik değişim yöntemi ile cephesel analizler yapılacaktır.

Şeklin Yerini Alma İşlemleri

Bir bütünü oluşturan biçimlerin sayısı ve birbiriyle olan ilişkisi bozulmadan, yeni bir biçim elde edilmektedir. Bu yöntem ile tasarımın detay seviyesi artırılıp azaltılabilmektedir (Aksoy, 2001) (Şekil 3.5).

Şekil 3. 5. Wright'a ait üç ev planı (Şener, 1993)

3.1.2. Biçim gramerinin kullanım alanı

Formal analiz yöntemi olarak geliştirilen biçim grameri, başta mimarlık olmak üzere farklı sanat dallarında, bilgisayar destekli tasarım ve benzeri alanlarda kabul görmüş ve çeşitli tasarım dillerini, stillerini temsil etmek, anlamak ve orijinal tasarımlar yaratmak için kullanılmaktadır.

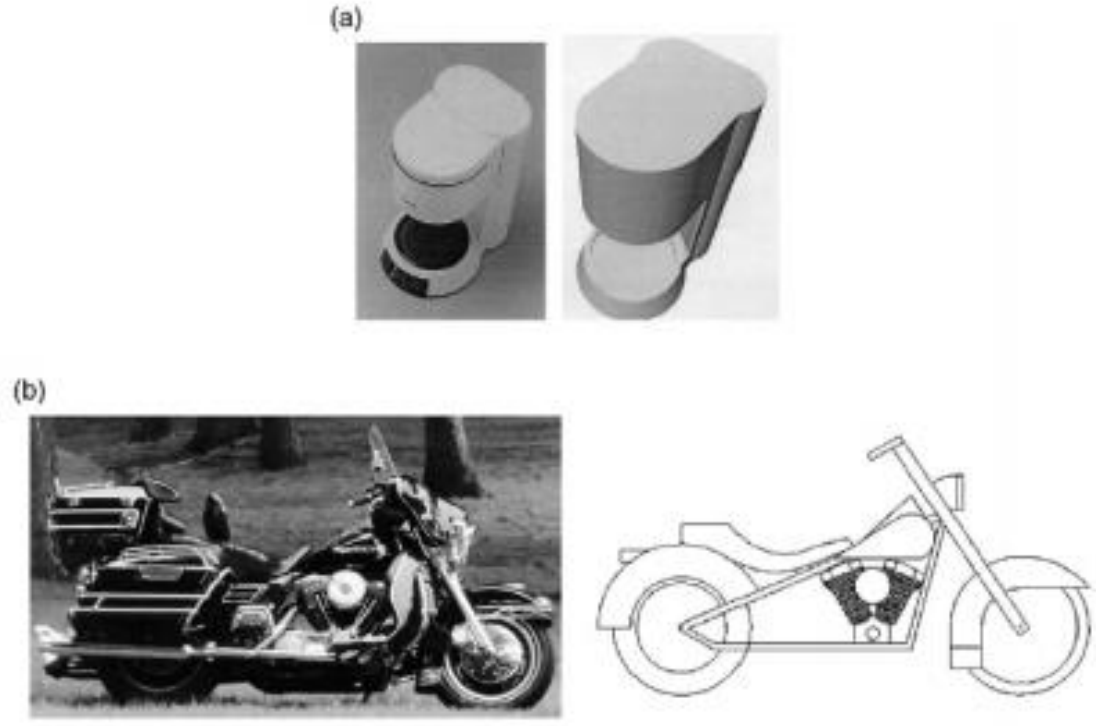
Biçim grameri yöntemi ile yapılan ilk örnek çalışmalar resim sanatında görülmektedir. İlerleyen süreçte mimari atölye çalışmalarında da kullanılmaya başlanmıştır. Stiny, Frobel'in çalışmasını referans alarak "Frobel Blok Grammar" tasarım yöntemini geliştirerek tasarım atölyelerinde kullanılmasını önermiştir (Stiny, 1980). Yapılan bu çalışmalar ile mimari tasarım atölyesinde uygulanan tasarım kriterleri referans alınarak**,** üç boyutlu tasarım kompozisyonları üretmeye çalışmıştır (Özkaraduman, 2010).

Alman eğitimci Frobel bu yöntem ile; bilim formaları, sanat formları ve doğa formları olmak üzere üç farklı form belirlemiştir.

- Bilim formları; çocukları, sayıları ile oranlı görülen soyut mantık ilişkileri ile ,
- Sanat formları; kitlelerin simetri esaslı bir araya getirilmesi ile oluşan soyut mekansal ilişkiler ile,
- Doğa formlarını ise; gerçek hayatta nesneler arasında gözlemlediğimiz ilişkiler ile tanımlanmıştır. Böylece çocuklar, oyun içerisinde zihinsel organizasyonunu, gözleme dayalı seçimi ve kuralları bilinçli bir şekilde uygulamayı öğrenmektedirler (Çolakoğlu, 2005). Stiny bu yöntem ile biçim grameri için geliştirilen ilk üç boyutlu çalışmayı yapmıştır. Ve bu, mimarlık alanında üç boyutlu gramerlerin alt yapısını oluşturmuştur (Knight, 1999).

Biçim gramerinin ilk uygulamaları, analiz çalışmaları üzerinde yapılmıştır. Bu alanda yapılan önemli çalışmalardan bazıları, Çin buz ışınları, Palladio, Giuseppe Terragni, Frank Lloyd Wright, Glen Murcutt, ve Christopher Wren'in analiz çalışmalarıdır.

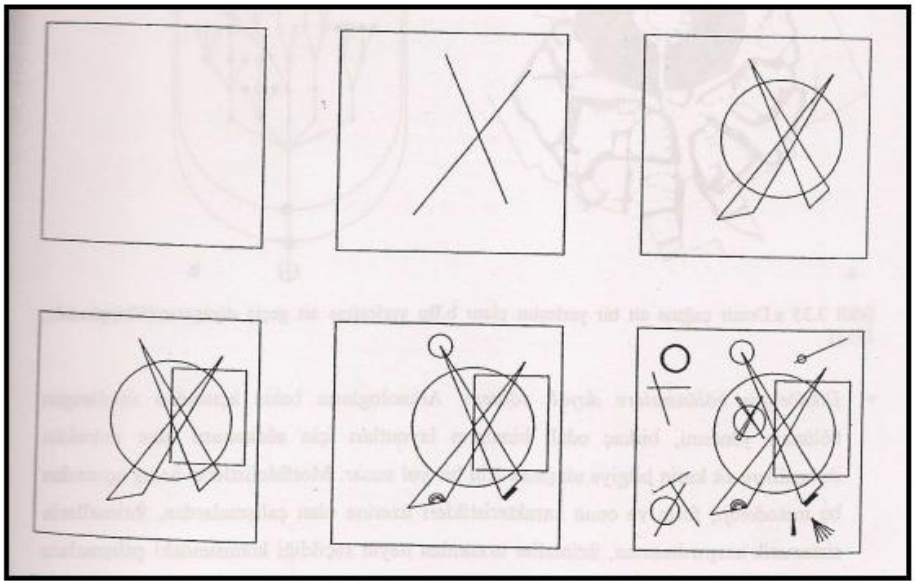
İlerleyen süreçte biçim gramerleri, resim sanatında; Richard Diebenkon, Miro'nun, Kandinsky'nin resimleri için geliştirilmiş biçim-grameri (Kirsch ve Kirsch,1988) (Lauzzana ve Pocock-Williams,1988), süsleme sanatında; Hepple-Whitenin sandalye aralıkları tasarımı için geliştirildiği biçim grameri (Knight,1980), Çin'deki "ice-ray" pencere kafesi tasarımları için geliştirilmiş biçim grameri (Stiny,1977), Frank Lloyd Wright'ın pencere tasarımları için geliştirilmiş biçim grameri (Rollo,1995), endüstri alanında; kahve makinesi için geliştirilmiş biçim-grameri (Agarwal ve Cagan,1998) adlı çalışmalar ortaya çıkmıştır (Şekil 3.6-7-8-9-10).

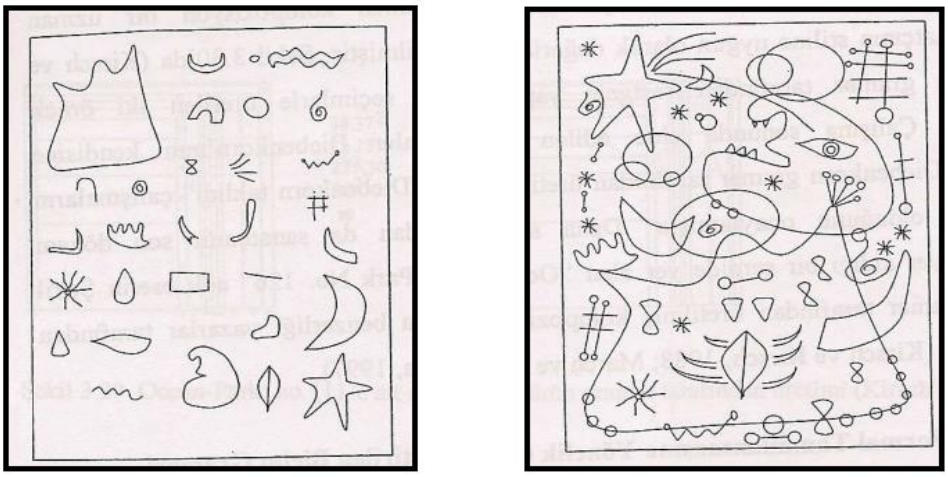
Şekil 3. 6. Endüstri Tasarımı Alanında Kahve makinesi tasarımı

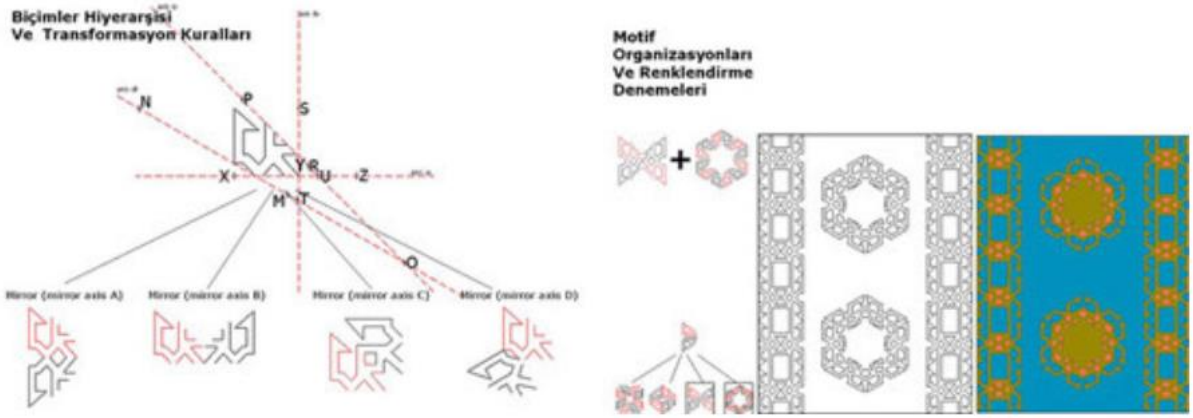
Şekil 3. 7. Süsleme sanatında Hempplewhite'ın sandalye arkalıkları (Knight, 1980)

Şekil 3. 8. Güzel Sanatlar Alanında; (Lauzzana ve Pocock-Williams, 1988)

Şekil 3. 9. Güzel Sanatlar Alanında; (Kirsch ve Kirsch, 1988)

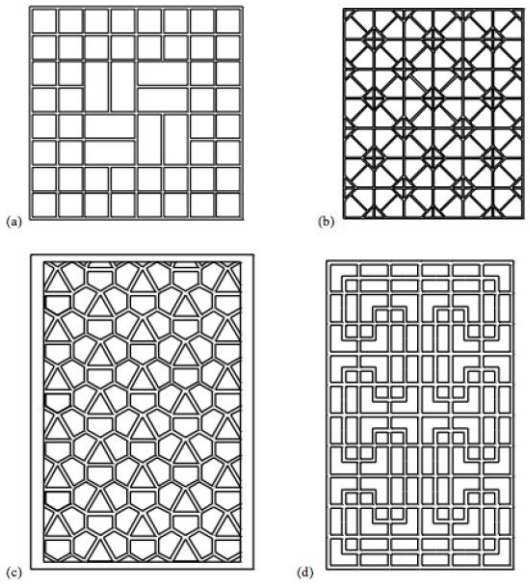
Şekil 3. 10. Selçuklu halısı desen grameri, (YTU, Saro Dionyan)

Mimarlık alanında ise karmaşık gramer çalışmaları; Giuseppe Terragni (Flemming, 1981), Frank Lloyd Wright (Koning ve Eizenberg, 1981), Glenn Murcutt (Hanson ve Radford, 1986), ve Christopher Wren (Buelinckx, 1993) gibi mimarların bazı yapılarından;

- Japon çay evleri (Knight, 1981),
- Queen Anne (Flemming, 1987) evleri
- Tayvan evleri (Chiou ve Krishnamurti, 1995)
- Mughul bahceleri (Stiny ve Mitchell, 1980) analiz çalışmalarında kullanılmıştır.
- Buffalo bungalovları tasarımı (Downing ve Femming (1981))
- Çin'de Yunnan stili ev tasarımları(Yan(1992))
- Ndebele ev tasarımları (Herbert, Sanders ve Mills (1994))
- Avlulu ev tasarımları (Aksoy ve Sağlamer (1993))
- Belerko toplu konut tasarımları (Sağlamer 1996)
- Wren'in şehir kilise tasarımları (Buelinckx,1993)
- Mümkün Palledyen villa tasarımları (Herseyve Friedman,1992)
- Mimar Glenn Murcutt'un konut tasarımları (Hanson ve Radford,1986)
- Iuliani Frigerio evi tasarımı (Flemming,1981)
- Wright'ın Prairie, gibi ev tasarımları belli bir dönemin tasarım dilini yansıtan biçim-gramer örnekleri ortaya çıkmıştır.

Çin buz ışınları

M.Ö 1000 ile M.S 1900 yılları arasında tasarlanan Çin pencere kafes sistemlerinin yapısı, George Stiny (1977) tarafından biçim grameri yöntemi ile incelenmiştir. İlk analitik biçim grameri çalışması olmasından dolayı önem arz etmektedir. Yapılan inceleme sonucunda ortaya çıkan kurallar yeni Çin buz ışınlarının üretilmesini sağlamıştır.

Şekil 3. 11. Çin kafes tasarımları (Stıny 1977)

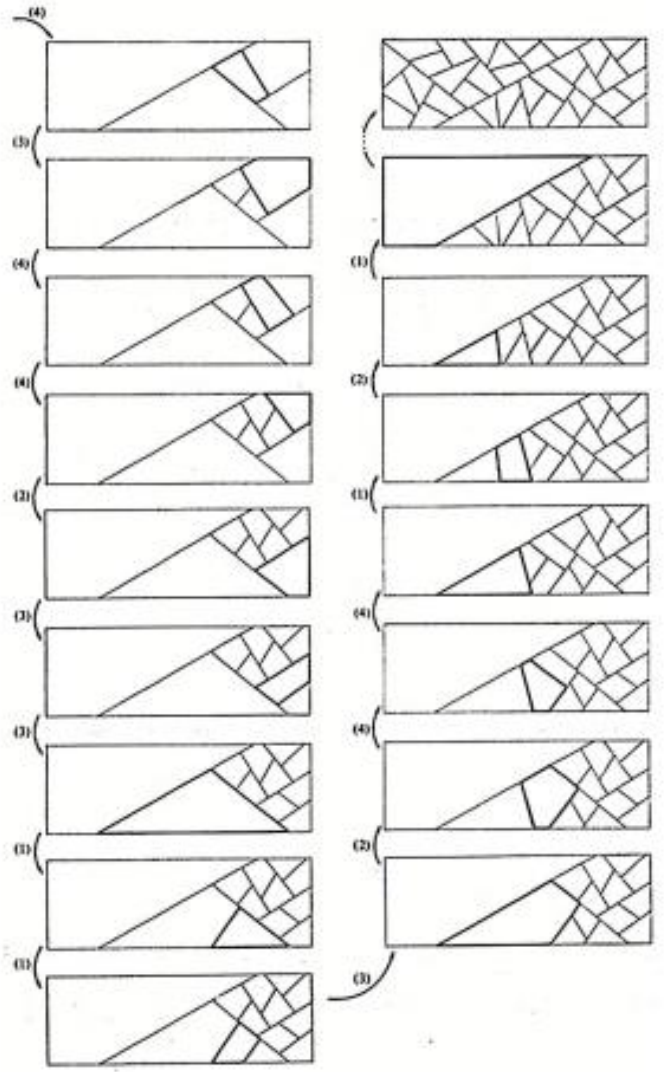
Üretim aşamasında, başlangıçta bulunan dikdörtgen formuna 3. kuralın uygulanmasıyla alanları birbirine yakın iki dörtgen elde edilmektedir. Daha sonra uygulanan 2. kural ile başlangıç şeklide dâhil bir üçgen, iki dörtgen ve bir beşgen elde edilmiştir. Beşgen üzerinde 4. kural uygulanarak türetme işlemi devam etmiştir. Kuralların tekrarı ile yeni bir Çin buz ışını üretilmiştir (Şekil 3.11-12).

Çin buz ışınlarına ait biçim grameri 5 kuraldan oluşmaktadır bunlar;

- Kural 1: Başlangıç biçimi olan üçgenin iki kenarının arasından bir çizgi geçirerek, bir üçgen ve düzgün olmayan bir dörtgen elde edilmektedir.
- Kural 2: Düzgün olmayan dörtgenlerde uygulanabilir; bir dörtgenin iki kenarı arasına çekilen çizgiyle şekli bir üçgen birde beşgen oluşturacak halde bölmeyi amaçlamaktadır.
- Kural 3: Düzgün olmayan dörtgenlerde uygulanabilir; bir dörtgenin iki kenarı arasına çekilen çizgiyle şekli bir üçgen bir de beşgen oluşturacak halde bölmeyi

amaçlamaktadır.

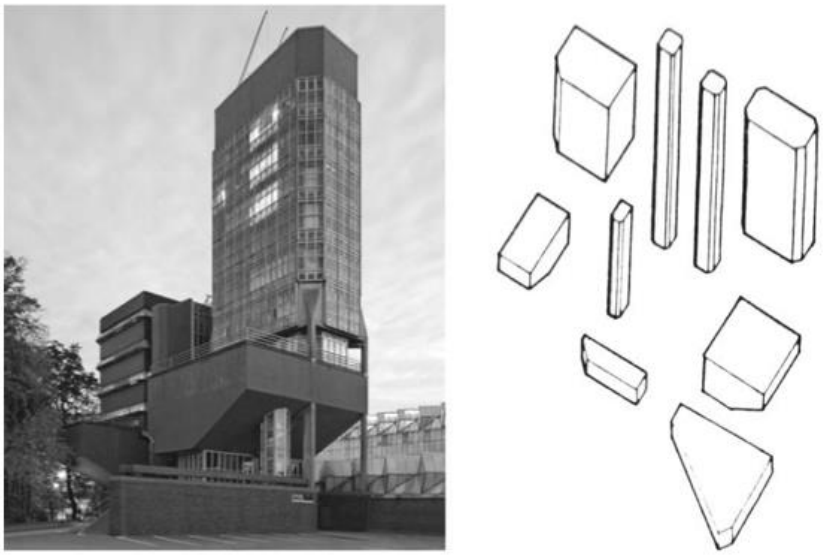
- Kural 4: Beşgenlere uygulanabilen bir kuraldır; şekilden bir dörtgen ya da beşgen elde edilir.
- Kural 5: Başlangıçtan var olan nokta sembolünün silinmesidir (Stiny, 1977).

Şekil 3. 12 Kurallar (Stiny, 1977)

Stirling & Gowan's Leicester Engineering Binası

1986 yılında Wojtowicz ve Fawcett tarafından ele alınan bina 9 adet geometrik formdan oluşur. Bu formlar bir araya gelerek çok sayıda alternatif üretebilmektedir (Şekil 3.13-14-15).

Şekil 3. 13. Bina ve kullanılan geometrik formlar (Wojtowicz ve Fawcett, 1986)

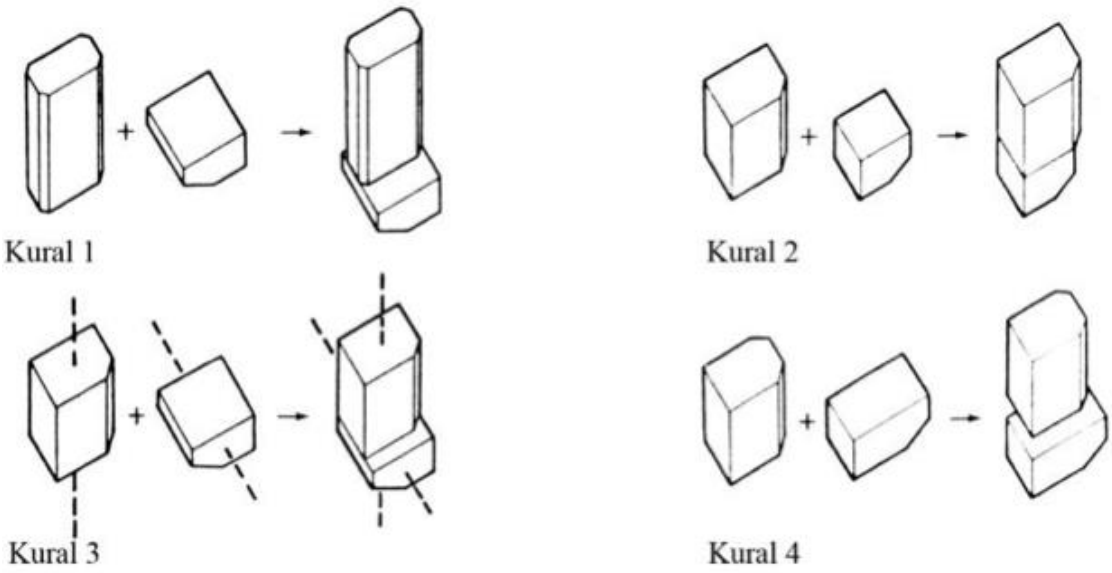
Tasarım alternatifleri için 4 adet kural belirlenmiştir bunlar;

Kural 1: Yüksekliği fazla olan bloklar alçak olanların üzerinde bulunmaktadır.

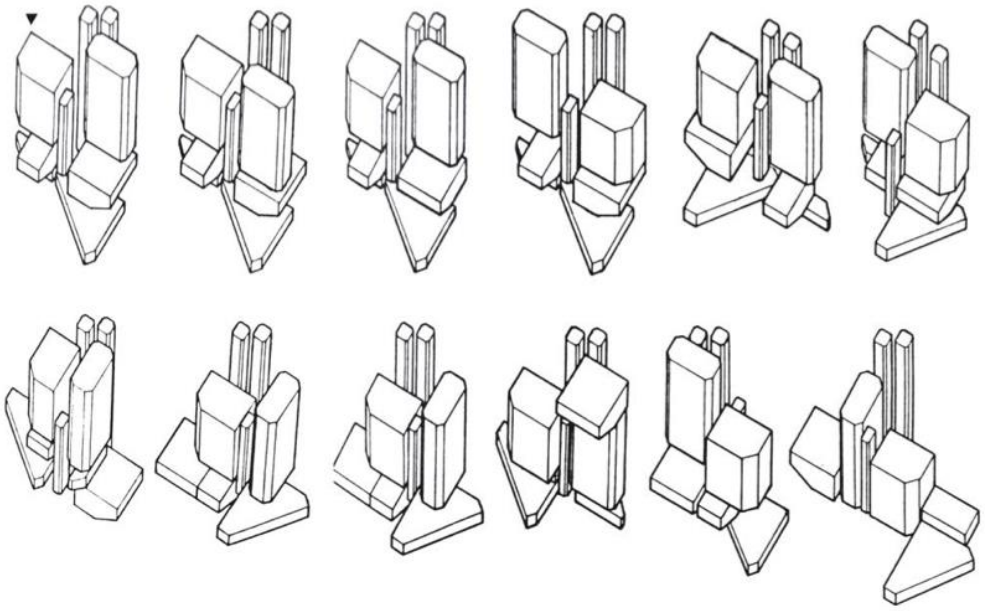
Kural 2: Aynı yüzey sayısına sahip bloklar birbirleriyle temas edebilmektedir.

Kural 3: Aksları dik kesişen bloklar birbiri ile temas edebilmektedir.

Kural 4: Farklı yüzey sayısına sahip bloklar temas edemez (Güzelci 2012).

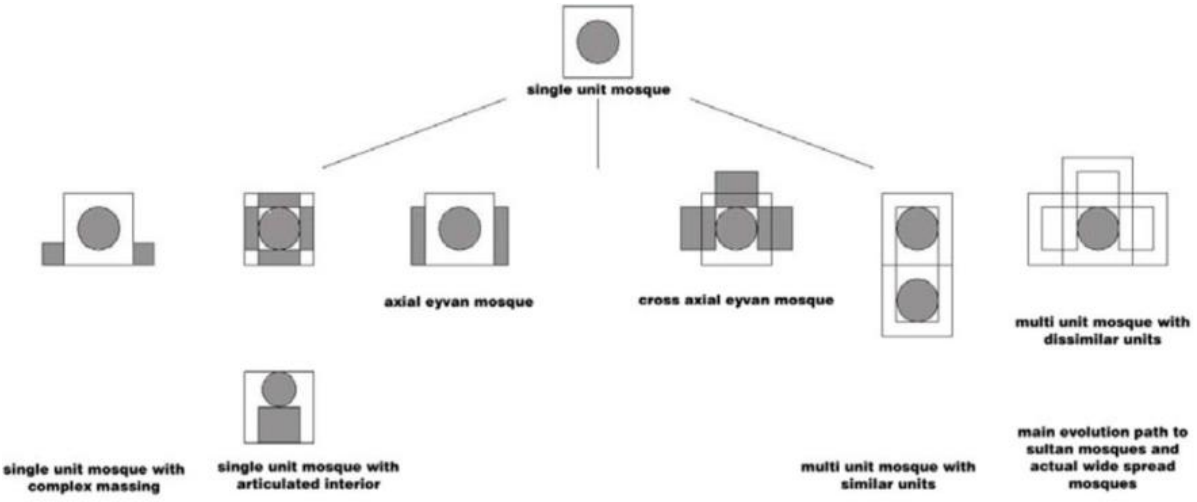
Şekil 3. 14. Tasarım kuralları (Wojtowicz ve Fawcett, 1986)

Şekil 3. 15. Tasarım alternatifleri(Wojtowicz ve Fawcett, 1986)

Klasik Osmanlı Camileri

Anadolu Selçuklu ve Klasik Osmanlı döneminden günümüze kadar olan süreçte Şener ve Görgül, camileri incelemişlerdir. 1980 sonrasındaki camilerin oran, biçimlerinde uyumsuzluk tespit etmişlerdir. Şener ve Görgül, camilerin bileşenlerinin bir araya gelişlerini inceleyerek belli bir mimari dilin kurallarını oluşturmuşlardır (Şekil 3.16).

Şekil 3. 16. Cami tipolojileri ve bileşenlerin ilişkisi (Şener ve Görgül, 2008)

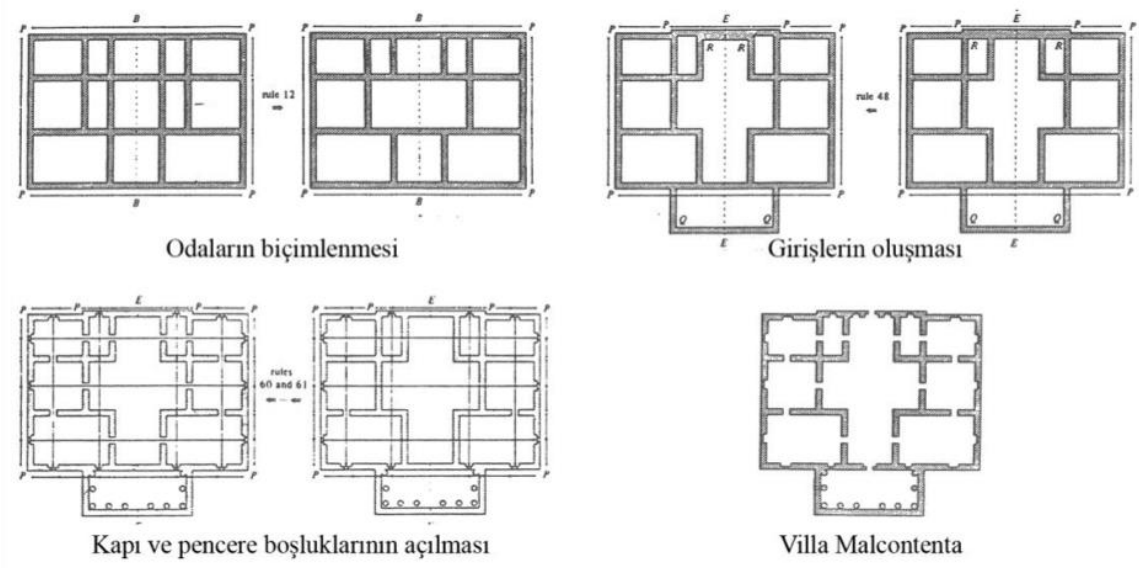
3.1.3. Konut Tasarımında Biçim Grameri Kullanımı

Biçim gramerleri karmaşık fonksiyonlara sahip yapılarda kullanıldığı gibi daha yalın fonksiyon ilişkilerine sahip konutlarda da kullanılmaktadır. Konut tasarımında, mevcut konutların analizinde ve toplu konutlarda özellikle konutların birbiriyle olan ilişkilerini kurgulamak amacıyla biçim gramerleri kullanılmıştır. Konutlarda biçim grameri analizinde; Wright'ın Prairie stili ev tasarımları (Koning, Elizenberg, 1981), Queen Anne Evleri (Flemming, 1987), Geleneksel Türk Evleri (Çağdaş,1996) ve Hayat Evleri (Çolakoğlu, 2001) gibi çalışmalar yer almaktadır.

Palladio Villaları

Stiny ve Mitchell 1978 yılında Palladio villalarının mimari dilini tanımlamak için zemin kat planlarını referans alarak bir gramer geliştirmiştir. Yapılan bu çalışma konut mimarisine yönelik yapılan gramer çözümlemelerinin ilkidir. Tasarımında parametrik biçim grameri kurallarını oluşturulup sistemleştirilmiştir (Stiny, 1977).

Yapılan çalışma 8 aşamalıdır. Sırasıyla bunlar; (1) ızgara tanımı; (2) dış duvar tanımı; (3) oda düzeni; (4) iç duvar düzenlemesi; (5) ana girişler - portikolar ve dış duvar çekimleri; (6) dış süsleme — sütunlar; (7) pencereler ve kapılar; (8) Son olarak Villa Malcontenta'nın planının üretilmiş hali görülmektedir (Stiny ve Mitchell, 1978) (Şekil 3.17).

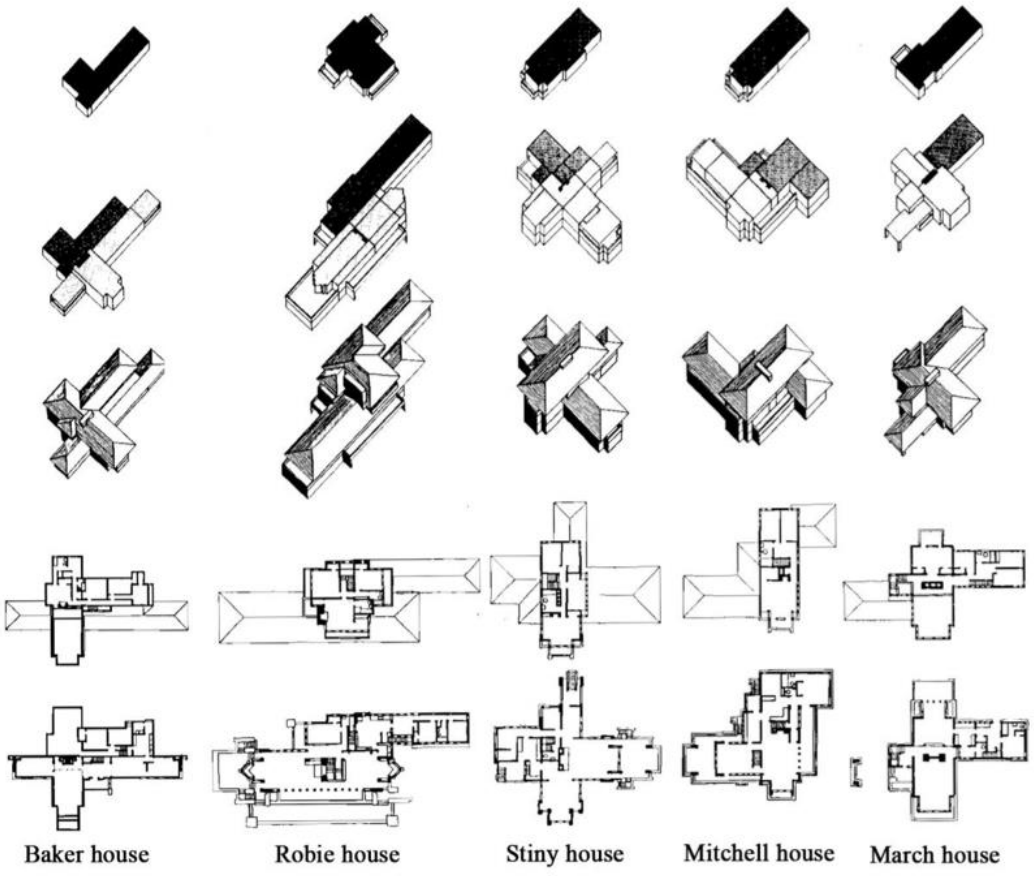

Şekil 3. 17. (Stiny ve Mitchell, 1978)

Villaların karakteristik özellik ve biçimleri tespit edilip, benzer özellik gösteren villaların sınıflandırılmasına olanak sağlamıştır. Böylece, mimari dil biçim grameri yöntemi ile tanımlanmıştır.

Frank Lloyd Right Kır Evleri

1981 yılında Koning ve Eizenberg tarafından geliştirilmiş bir çalışmadır. Koning ve Eizenberg'e göre (1981), var olan bir dil incelenerek, aynı gramer kurallarıyla yeni tasarımlar yapılabilmektedir. Frank Lloyd Wright'ın Kır Evleri'nin biçim kuralları incelenip elde edilen kurallar ile yeni alternatifler üretilebileceği görülmüştür. Çalışma 11 kır evi üzerinden yapılmıştır. Başlangıç birimi olarak dikdörtgen prizmalar kullanılmıştır. Yüksekliği sabit olup boy ve enleri değişken olan bloklarda, şömine önemli bir parametredir. Şömine yerleşiminden sonra başlayan üretim aşamasında 18 adet kural bulunmaktadır. Bu kurallar ile 89 farklı kır evi üretimi yapılabilmiştir (Koning ve Eizenberg, 1981) (Şekil 3.18).

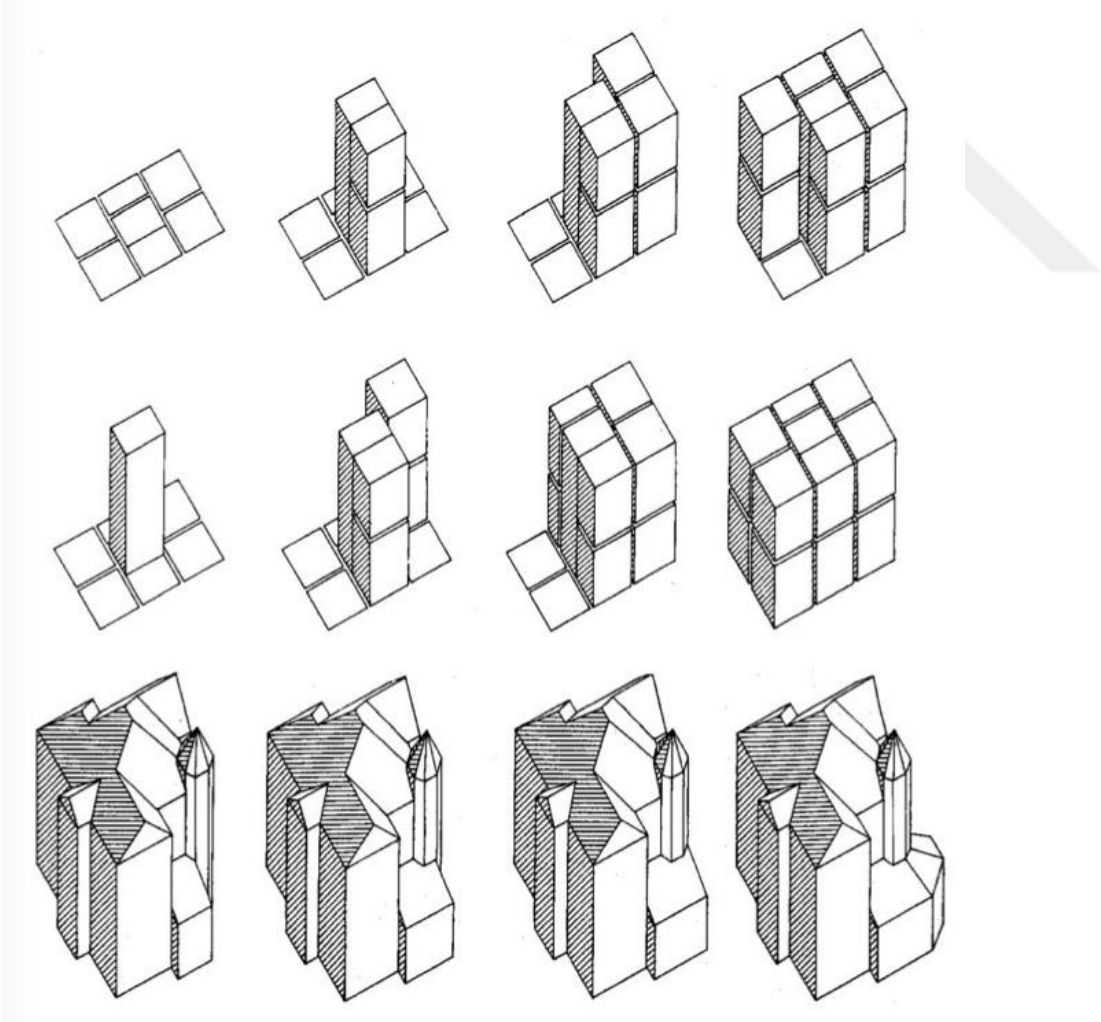

Şekil 3. 18. Var olan ve üretilmiş kır evleri (Konning ve Eizenberg 1981)

Yapılan bu çalışmada Stiny, Mitchell ve March isimlerinde üç adet kır evi üretilmiştir. Üretilen evler benzerleri bulunmayan evler olup, Wright'ın kır evlerinin tasarımlarıyla benzer kurallara içermektedir. Evlerin üretimine yönelik parametrik biçim grameri geliştirilmiştir. Geliştirilen gramer ile Frank Lloyd Wright'ın Kır Evleri'nde yarattığı kompozisyon açık ve anlaşılabilir duruma gelmiştir (Koning ve Eizenberg, 1981).

Queen Anne Evleri

1880 yılından itibaren 30 yıl boyunca oluşum sürecinde olup Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu evlere ait analiz çalışmaları 1987 yılında Ulrich Flemming tarafından yapılmıştır. Flemming bu evlere ait farklı çatı formlarından üretilebilecek 3 kural ile sayısız tasarım alternatifi üretebilmiştir (Şekil 3.19).

Şekil 3. 19. Queen Anne Evleri üretim süreci (Flemming, 1987a)

Aynı zamanda bu evlere yönelik yapılan çalışmalar , plandaki ilişkilerin üçüncü boyutta da araştırıldığı ilk çalışmadır. Çalışma 2 aşamadan oluşmaktadır. Bunların İlk aşamasında 2 boyutlu plan üretilip ikinci aşamasında yapıya üçüncü bir boyut kazandırılmıştır (Flemming, 1987a).

Malagueira Evleri

Malagueira Evleri Portekiz'de Evora yakınlarında 8x12'lik alanlar üzerine tasarlanan, toplam 1200 konuta sahip bir projedir. Projenin en önemli özelliği kullanıcılar, kendi konutlarına müdahale edebilmektedir. Yapılan çalışmada evler alt gruplarına ayılarak deşifre edilmiştir. Evler genel olarak 8x12'lik alanlar üzerine kümeler -mahalle birimleri-şeklinde tasarlanmıştır. Aynı gruptaki evler bir araya gelerek kümelenmektedir. İstenilen amaca göre türetmeler yapabilmek için çeşitli deneyler yapılmıştır. Öncelikli olarak bilgisayarda rastlantısal olarak yaptırılıp daha sonra test edilerek tasarımcılar için çeşitli girdiler elde edilmiştir (Torus 2008) (Şekil 3.20).

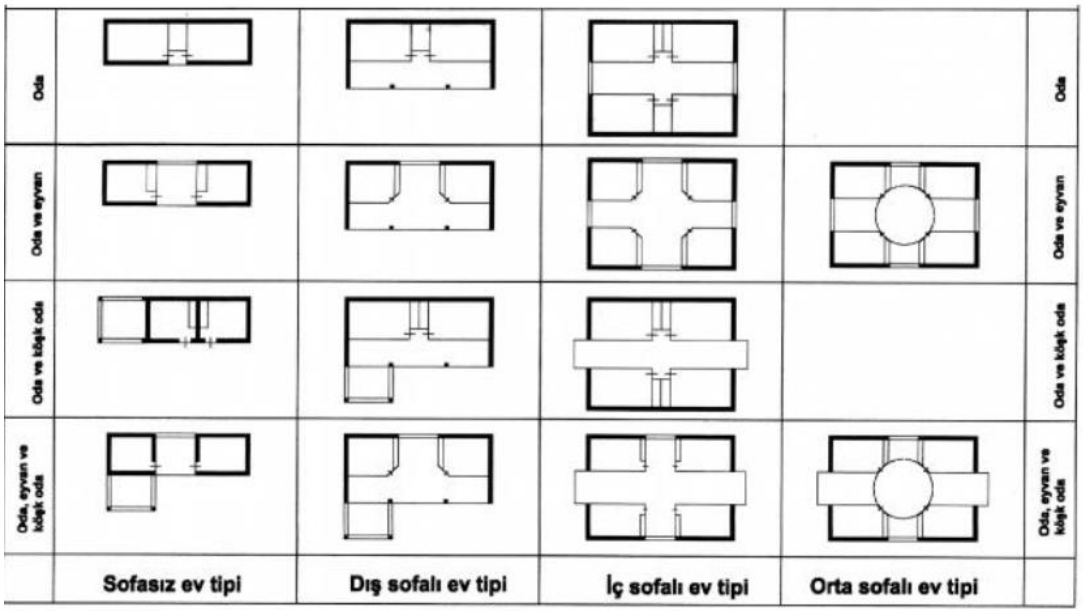

Şekil 3. 20. Malagueira Evleri

URL 8: Https://Www.Researchgate.Net/Figure/Alvaro-Siza-General-Plan-For-The- Malagueira Neighborhood-İn-Evora-İn-Black-The-New_Fig1_307138843 / (Erişim Tarihi: 03.11.2019, 09:18)

Geleneksel Türk Evleri

Anadolu ve Rumeli de inşa edilmiş geleneksel Türk evlerinin analizi 1996 yılında G. Çağdaş tarafından yapılmıştır. Türk evi plan tipleri incelendiği zaman, sahip olduğu belirgin mekansal ilişkiler biçim gramerine yatkın olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. 21. Sedad Hakkı Eldem'e göre Türk Evi'nin Plan Tipolojisi

URL 18: https://archive.org/details/ELDEMSHTrkEviPlanTipleri/page/n1/mode/2up

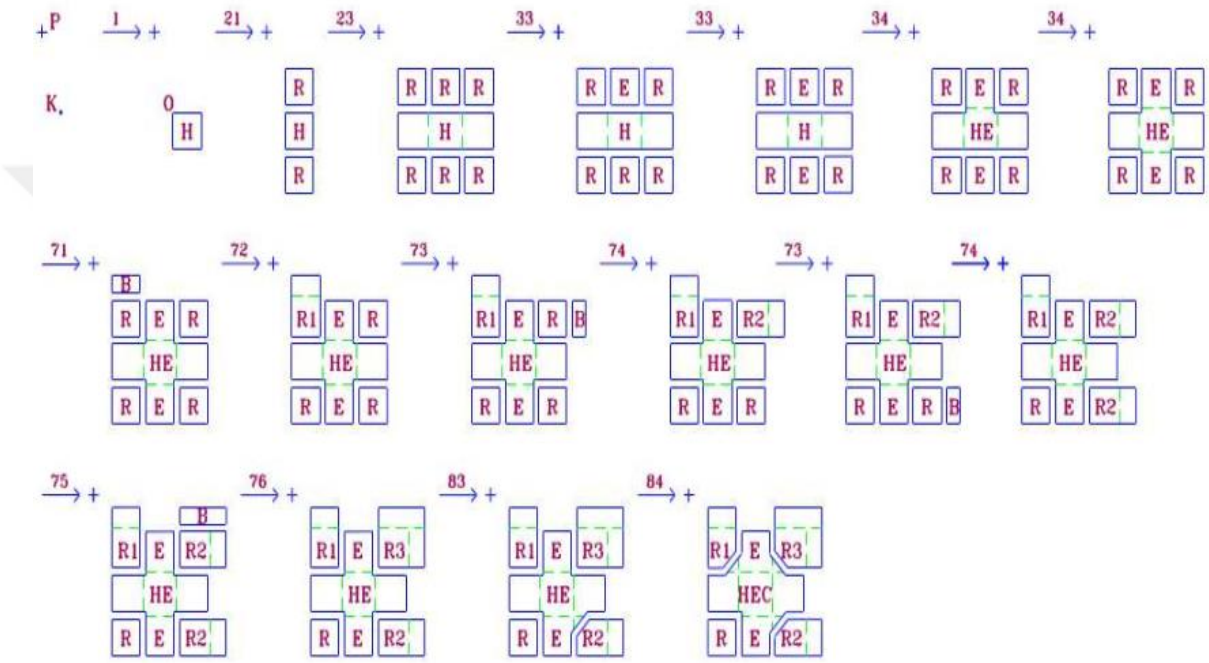
Türk evlerinde oda ve sofaların biçimleri ve sayıları plan tipinin oluşumunda doğrudan etkilidir. Oda sayısının fazlalığı veya azlığı sebebiyle plan tipleri değişikliğe uğrayabilir. Aynı şekilde Sofanın yeri ve şekli bir anlamda evin plan tipini oluşturmaktadır. Bir oda veya sofa modülünün sayısının değişimin farklı plan tiplerinin oluşumuna olanak sağlaması biçim grameri yöntemi ile kullanımının ne derece önemli ve yatkın olduğunu göstermektedir (Şekil 3.21).

Çağdaş (1996) 1984 te Eldem'in Türk Evi'ni plan tipolojilerine göre sınıflandırılması üzerinden 2 aşamalı bir çalışma yürütmüştür.

Birinci bölümde, 2 boyutlu parametrik biçim grameri yöntemi ile planların analizi yapılmıştır. Planların oluşturulmasındaki yaklaşım ve ilkeleri tanımlayabilmek için biçim

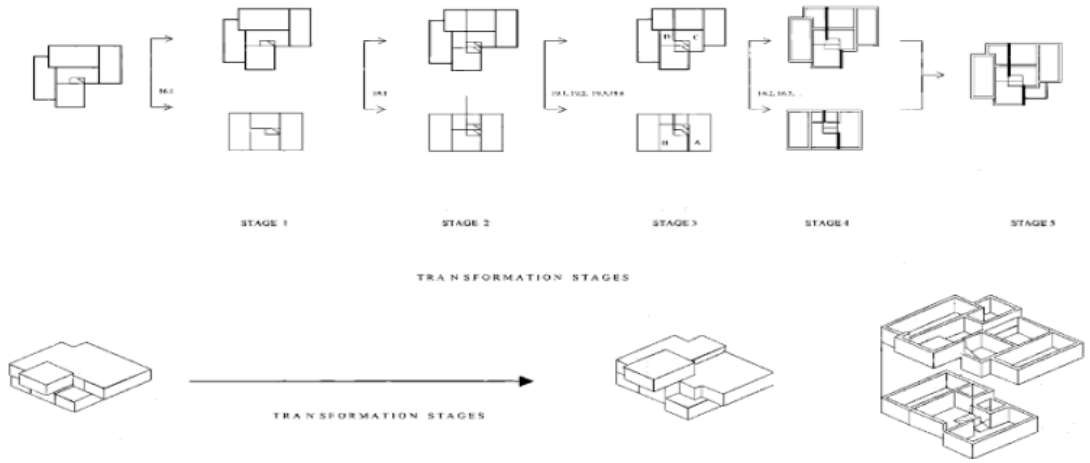
kuralı şeması oluşturulmuştur (Çağdaş, 1996). Biçim kuralı şemasını kullanarak iç sofalı, dış sofalı, sofasız, orta sofalı plan tiplerini üreten kurallar belirlemiştir (Şekil 3.22).

İkinci bölümde ise Geleneksel Türk evleri için plan üreten parametrik biçim grameri tanıtılmıştır. Böylece biçim kuralı şemasındaki kural setlerinin belli bir düzende uygulanmasıyla türeyen yeni, çağdaş konut tipleri üretmiştir.

Şekil 3. 22. Geleneksel Türk Evleri (Çağdaş, 1996)

Çolakoğlu doktora çalışmasında Saray Bosna'da bulunan, Hayat evlerine yönelik geliştirdiği gramer kuralları ile bu bölge için Hayat evlerinden türeyen yeni, konut tipleri oluşturmuştur (Çolakoğlu, 2001). Bu çalışmada biçim grameri yöntemini, hem analiz hem de orijinal tasarımı üretmek için kullanmıştır (Çolakoğlu, 2001) (Şekil 3.23).

Şekil 3. 23. Hayat evinin biçim grameri kuralları (Çolakoğlu, 2002)

3.1.4. Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biçim Grameri Yöntemi Kullanımı

Geleneksel yapılaşmalar genel olarak birbirini tekrar eden bir tipolojiye sahiptir. Böyle bir yapılaşmada benzer mekansal çözümlerin uygulandığı göz önüne alınırsa "yeni" olanı arayan bir mimari tasarımdan ziyade daha önce olumlu sonuçların alındığı, denenmiş ve risksiz bir yapılaşma modeli oluşuyor. (**URL 12:** https://blog.burotime.com/geleneksel-mimari-nedir-ve-neden-degerlidir/ (Erişim Tarihi: 16. 053.2020, 19:05)) Bundan kaynaklı geleneksel mimari dil uzun yıllar süregelen ve kendi içerisinde tekrar eden bir mimari birikimi ve düzeni içerir. Var olan bu yöresel mimari dilin sahip olduğu düzenden kaynaklı analizini ve çözümlemesini yapmak mümkün olabilmektedir. Bu analiz, mimari dokuyu oluşturan yapıların bileşenlerinin ve bu bileşenlerin bir araya geliş kurallarını inceleyerek yapılabilir. Dili oluşturan bileşenler ve bir araya geliş kurallarının tümü mimari dilin gramerini oluşturur. Aynı zamanda bu kuralların oluşumunda yaşantının etkisi ve yansıması ile bu biçimlenişi etkilemiştir.

Dünyada belli bir düzen ve tekrara sahip geleneksel konut örnekleri bulunmaktadır. Bunlar; Santonin evleri, Harran evleri, Trulli evleri, Hollanda kanal evleri, Mardin evleri vs.dir.

Santonin evleri; toplumdaki sınıf farklılıklarının, mimari biçimin oluşmasında nasıl etkili olduğunu gösteren bir örnektir. Örneğin gemilerde çalışan mürettebatlarına konutları sarp kayalıklar üzerinde yığılmış, sıkışmış bir düzen içerisindeyken, buna karşılık zengin kaptanların konakları düz, üst katmanlarda rahat bir alana yayılmış şekilde konumlanmıştır.

Evler, küçük açıklıklar içeren kalın duvarlar, badanayla kaplanmış dış cepheler, sürekli tekrarlamayla oluşan bir kompozisyondan oluşmaktadır (Şekil 3.24). (**URL 6:** Http://Lightfacemimarliknotlari.Blogspot.Com/2016/12/Santorini-Mimarisi.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:20))

Şekil 3. 24. Santonin evleri

URL 1: Https://Photos.Com/Featured/Oia-Village-Santorini-Greece-Marco-Simoni.Html?Product=Art-Print (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:20)

URL 6: Http://Lightfacemimarliknotlari.Blogspot.Com/2016/12/Santorini-Mimarisi.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:20)

Şanlıurfa Harran bölgesinde bulunan tek tip evler bölgenin iklim malzeme kültüründen yola çıkılarak tasarlanmıştır. Harran'da bol miktarda bulunan tuğla malzemeden kaynaklı evlerin kubbesi tuğladır. Evlerin en çok 5 metreye varan kubbeleri, 30 - 40 tuğla dizisi ile örülmüştür. Örgüleri düzensiz bir şekilde balçık sıva ile bağlanan kubbe ve duvarlar, içerden ve dışarıdan yine bu harçla sıvanmıştır (Şekil 3.25). (**URL 7:** Https://Gelisenbeyin.Net/Mimari-Tasarim-Harran-Evleri.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:47))

Şekil 3. 25. Harran evleri

URL 2: Http://Ardaileilgincyerler.Blogspot.Com/2016/05/Eshab-Kehf-Dag-Sayfa-Mevcut-Degil.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:32)

URL 7: Https://Gelisenbeyin.Net/Mimari-Tasarim-Harran-Evleri.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:47)

Konik şekildeki çatıları, gri taş duvarlarıyla dikkat çeken kendine has farklı bir yapıya sahip Trulli evleri**,** zamanında geçici barınak ya da depo olarak yapılmıştır. Yapımında harç kullanılmayan evler, herhangi bir değişiklik ihtiyacında oldukça kolay bir şekilde sökülüp, yıkılabilmektedir. Evlerin mimarisine baktığımız zaman kendi yöresine has belirli bir düzen ve kurallar çerçevesinde üretildiği görülmektedir (Şekil 3.25). (**URL 3:** Https://Gezievreni.Com/Trulli-Evleri-Puglia-İtalya/ (Erişim Tarihi: 23.10.2019, 16:15))

Şekil 3.26. Trulli evleri

URL 3: Https://Gezievreni.Com/Trulli-Evleri-Puglia-İtalya/ (Erişim Tarihi: 23.10.2019, 16:15)

Hollanda'nın geleneksel kanal evleri belli bir düzen ve tekrardan oluşan; İnce, uzun ve derin olan bir mimariye sahiptir. Bu şeklide biçimlenmesindeki sebep Hollanda'nın deniz seviyesinin altında olan bir ülke olması ve ev inşa edilebilecek toprak bulmanın zor olmasıdır (Şekil 3.26).

(**URL 4:** Https://Www.Egeyapi.Com/Blog/İndex.Php/2017/07/31/Ulkelerin-Kendilerine-Ozgu-Evleri/ (Erişim Tarihi: 25.10.2019, 11:20))

Şekil 3. 27. Hollanda kanal evleri

URL 4: Https://Www.Egeyapi.Com/Blog/İndex.Php/2017/07/31/Ulkelerin-Kendilerine-Ozgu-Evleri/ (Erişim Tarihi: 25.10.2019, 11:20)

Mardin geleneksel taş evleri, bölgenin litolojik yapısından kaynaklı, sarı kalker taşından yapılmıştır. Evler genelde bir veya iki katlı olup düz çatılıdır. Evlerin tasarımında, avlu oda eyvan revak köşk gibi bileşenler ortak olup iklim ve topografya bina formunun oluşumunu sağlamıştır (Şekil 3.28).

Şekil 3. 28. Mardin evleri

URL 5: Https://Kampbros.Com/Medeniyetin-İsiginda-Mardin-Tas-Evleri/ (Erişim Tarihi: 25.10.2019, 13:30)

Yapılan çalışmalardan yola çıkarak geleneksel bir mimari dile sahip geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik analiz ve cephelerin gramer yapısı incelenecektir. Elde edilen tasarım kuralları ile yapılara ait cephelerin gramer dili çözümlenmeye çalışılıp oransal değerler ile somut verilere ulaşılacaktır.

3.2. Materyal

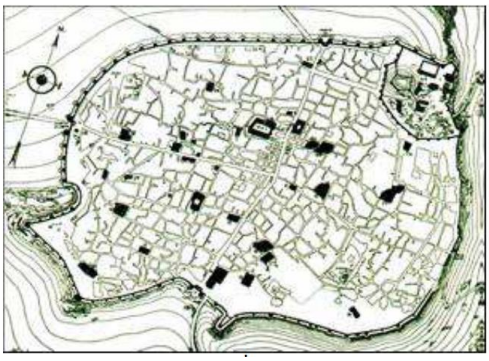
Materyal başlığı altında, geleneksel Sur İçi bölgesinde bulunan tescilli yapılara ve çalışma alanına yönelik yapılan literatür taraması ele alınmıştır.

3.2.1. Diyarbakır Şehri ve Geleneksel Konut Mimarisi

Bu bölümde Diyarbakır şehrine ait genel özelikler ve geleneksel konut mimarisi anlatılmıştır.

3.2.1.1. Diyarbakır Şehri Hakkında Genel Bilgi

Diyarbakır Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan, 1.516.200,00 km² lik alana sahip bir ildir. Mezopotamya ile Anadolu medeniyetlerinin geçiş bölgesinde yer almaktadır. Kent merkezi ve kırsalında çok sayıda değişik uygarlıkların izlerine ve doku katmanlarına rastlamak mümkündür, bu da Diyarbakır tarihinin çok eski devirlere dayandığını göstermektedir (Velioğlu ve ark 2016). Merkez ilçesiyle birlikte 17 ilçesi bulunmaktadır. Bölge, tanımıyla Karacadağ'dan Dicle Nehri'ne uzanan 650 m. yükseklikteki geniş bazalt platosunun doğu kenarında kurulmuş olup, Dicle Vadisi'nden 100 m. kadar yüksekte geniş bir bazalt düzlük üzerinde yer almaktadır (Direk, 2006). (Şekil 3.29-30).

Şekil 3. 29.Gabriel 1940

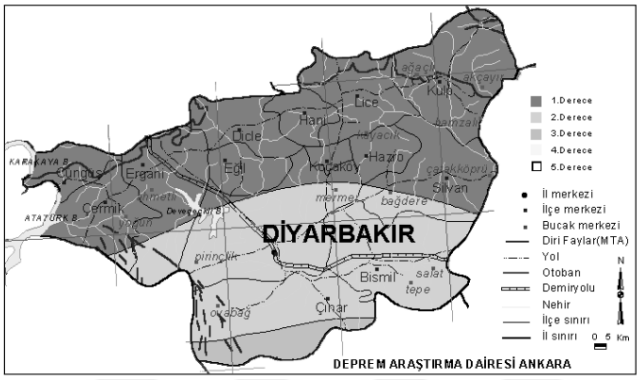
Şekil 3. 30.1939 hava fotoğrafı(Tmmob)

Topoğrafik veriler;

Diyarbakır, tam tarihi bilinmemekle birlikte, kentteki ilk yerleşme, Dicle yatağından 100 m yüksekte Fis Kaya adı verilen sarp kayalık bir alandır. (**URL 15:** Https://Diyarbakir.Ktb.Gov.Tr/Tr-56882/Tarihce.Html_(Erişim Tarihi: 12. 11.2019, 19:20)) Ayrıca Türkiye deprem bölgeleri haritasına göre Diyarbakır ili 2.derece deprem kuşağında yer

almaktadır. Doğu Anadolu fay hattına yakın olmasından dolayı kuzey kesimlerindeki ilçeleri 1. derece deprem kuşağında kalmaktadır. (**URL 10:** İmar ve İskan Bakanlığı, 1976. 6 Eylül 1975 Lice Depremi Raporu, Ankara. (Erişim Tarihi: 04.11.2019, 11:03)

Kuzeyde yer alan Diyarbakır'ın Lice, Hani ve Kulp ilçeleri dolaylarında 6 Eylül 1975 yılında 6.9 büyüklüğündeki depremde afet boyutunda büyük can ve mal kayıpları meydana gelmiştir (Şekil 3.31). (**URL 10:** İmar ve İskan Bakanlığı, 1976. 6 Eylül 1975 Lice Depremi Raporu, Ankara. (Erişim Tarihi: 04.11.2019, 11:03))

Şekil 3. 31. Diyarbakır ili deprem bölgesi haritası .

URL 10: İmar Ve İskan Bakanlığı, 1976. 6 Eylül 1975 Lice Depremi Raporu, Ankara. (Erişim Tarihi: 04.11.2019, 11:03)

Coğrafya

Diyarbakır Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kısmında, Mezopotamya'nın kuzeyinde yer almaktadır. Doğuda Siirt ve Muş; batıda Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya; kuzeyde Elazığ ve Bingöl; güneyde ise Mardin illeri bulunmaktadır. Yeryüzü şekilleri açısından genelde dağlarla çevrili, ortası hafif çukurlaşmış görünümdedir ve Güneydoğu Torosların kollarıyla çevrilidir. (**URL 13:** http://Yurthaber.Mynet.Com/Hakkinda/Diyarbakir (Erişim Tarihi: 10. 11.2019, 18:20))

İklim

Diyarbakır şehri, etrafı dağlarla çevrili, ortası çukur olduğundan dolayı, kentin iklimi değişkenlik göstermektedir (Dağtekin ve ark 2018). İlde karasal iklim hüküm sürmektedir. Karasal iklimin etkileri yapıların formuna yansımaktadır. Bu yansıma evlerin ayrılmaz bir parçası haline gelen avlu ile görülmektedir (Ergin, 2017). Güneydoğu Toroslar kuzeyden gelen soğuk rüzgârları kestiği için kışları Doğu Anadolu'ya nazaran daha az soğuktur. Ortalama sıcaklık 30,4 derece olup, ortalama en yüksek sıcaklık 38,5 derece, ortalama en düşük sıcaklık – 2,3 derecedir (Şekil 3.32). Sur İçi konut mimarisi, yaz ve kış aylarında güneşten yararlanma veya uzaklaşma faktörlerine bağlı olarak tasarlanmıştır.

(**URL 11:** (Http://Www.Meteor.Gov.Tr/Veridegerlendirme/İl-Ve İlceleristatistik.Aspx?M= Dıyarbakır) (Erişim Tarihi: 07. 11.2019, 14:25))

DIYARBAKIR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
	Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1975 - 2006)											
Ortalama Sıcaklık (°C)	2.0	3.5	8.2	13.8	19.1	26.1	31.1	30.1	24.6	16.9	8.9	3.8
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	6.9	9.0	14.3	20.3	26.4	33.5	38.4	37.9	33.2	25.0	15.8	8.9
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-2.0	-1.2	2.4	7.0	11.1	16.8	21.6	20.8	15.8	9.9	3.6	-0.2
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	3.8	4.9	5.7	7.0	9.6	12.2	12.4	11.8	10.0	7.4	5.4	3.7
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	12.2	11.7	11.6	11.3	9.4	3.0	1.1	1.1	1.7	6.0	8.7	12.1
	Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1975 - 2007)*											
En Yüksek Sıcaklık (°C)	15.4	21.3	28.3	31.7	38.1	41.2	44.7	44.8	42.0	35.7	25.5	19.3
En Düşük Sıcaklık (°C)	-19.2	-21.0	-14	-6.0	0.8	7.7	11.0	13.8	6.0	-1.2	-8.8	-23.0
En yüksek ve en düşük sıcaklıkların gerçekleşme tarihini görmek için fare imlecini değerlerin üstüne getiriniz.												

En Çok Yağış	20.03.1976	71.6 kg/m^2	En Hızlı Rüzgar	01.06.1987	115.9 km/sa	En Yüksek Kar	02.01.1983	27.0 cm

Şekil 3. 32. Diyarbakır şehrine ait ortalama, en yüksek, en düşük sıcaklık değerleri ve yağış

URL 11: (Http://Www.Meteor.Gov.Tr/Veridegerlendirme/İl-Ve-İlceleristatistik.Aspx?M= Dıyarbakır) (Erişim Tarihi: 07. 11.2019, 14:25)

Bitki örtüsü

Diyarbakır topraklarının % 33'ü orman ve fundalık, % 40'ı ekili arazi ve % 22'si çayır ve meralarla kaplıdır. İlkbaharda her yer yemyeşildir. Yaz aylarında ise dere kenarları dışında her yer bozkırdır, otlar tamamen kurur. Vadilerde söğüt, çınar, ceviz ve kavak ağaçları, yükseklerde ise meşe, ardıç ve yabani meyve ağaçları yer alır. Ormanlık

arazi her ne kadar % 33 görülmekteyse de muntazam ormanlık saha çok azalmıştır. (**URL 13:** http://Yurthaber.Mynet.Com/Hakkinda/Diyarbakir (Erişim Tarihi: 10. 11.2019, 18:20))

3.2.1.2. Diyarbakır Şehri 'nin Tarihçesi

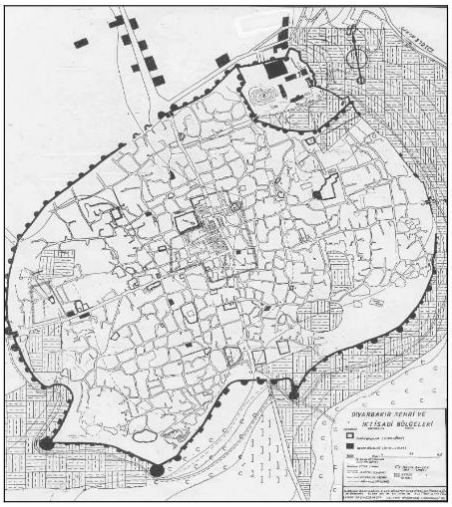
Tarih boyunca Amida, Amid, Kara-Amid, Diyar-Bekr, Diyarbekir, Diyarbakır isimlerini alan kent Güneydoğu Anadolu Bölgesinin orta bölümünde, Elcezire denilen, Mezopotamya'nın kuzey kısmında yer almaktadır.

(**URL 16**: Https://Www.Diski.Gov.Tr/İcerik/Detay.Aspx?Id=1251 (Erişim Tarihi: 12. 11.2019, 19:50))

Tam olarak şehrin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Diyarbakır; kalesi, iç kalesi, kentsel tarihin gelişimini tüm evreleriyle simgeleyen çeşitli anıtsal yapıları, geleneksel konut dokusu ve buraya egemen olmuş büyük uygarlıkların bıraktıkları değerleri günümüzde yansıtan kültürel kimliğiyle; yalnız Türkiye'nin değil, tüm dünyanın önemli kentlerinden biridir (Şekil 3.33-34).

(**URL 15:** Https://Diyarbakir.Ktb.Gov.Tr/Tr 56882/Tarihce.Html (Erişim Tarihi: 12. 11.2019, 19:20))

Şekil 3. 33. Suriçi'nden görünüm (Özyılmaz,2017)

Diyarbakır tarihi, yontma taş ve mezolit devirlere kadar inen bir yerleşime sahiptir. Bölgenin tarihi konusundaki bilgilere, Ergani - Çayönü ve Ergani yolu üzerindeki, Ekinciler köyüne bağlı Girikhacıyan Höyükleri ile Ergani - Hilar, Silvan - Hasun, Lice - Bırkleyn, Kulp ve Eğil'deki mağaralardan ulaşılabilmektedir (Dizdar, 2009)

Şekil 3. 34. 1910'lar Diyarbakır

URL 17: Http://Www.Eskiturkiye.Net/3555/Hasan-Pasa-Hani-Diyarbakir-1972 (Erişim Tarihi: 13. 11.2019, 15:20)

Protestan, İsavi Katoliği, Keldani, Süryani, Yakubi ve Nasturiler, Hıristiyan grupları ve Museviler (Yahudiler) **,** Yezidilerden oluşan Diyarbakır, farklı dil, din ve etnik grupların bir arada yaşadığı bir kenttir. Aynı zamanda Diyarbakır; Roma-Bizans, Abbasiler, Osmanlılar, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Hıristiyan ve Süryani, kürt, yezidi Ermeni, Müslüman, Pers, Arap ve Türk, devletlerinin zengin tarihi ve kültürel değerlerini taşıyan ortak bir kültür mirası olarak günümüze kadar gelmiştir. Özellikle surlarda birçok medeniyetlerin izlerini kitabe, süsleme, figür, kapı veya görkemli burç şeklinde görebilmekteyiz (Şekil 3.35-36-37).

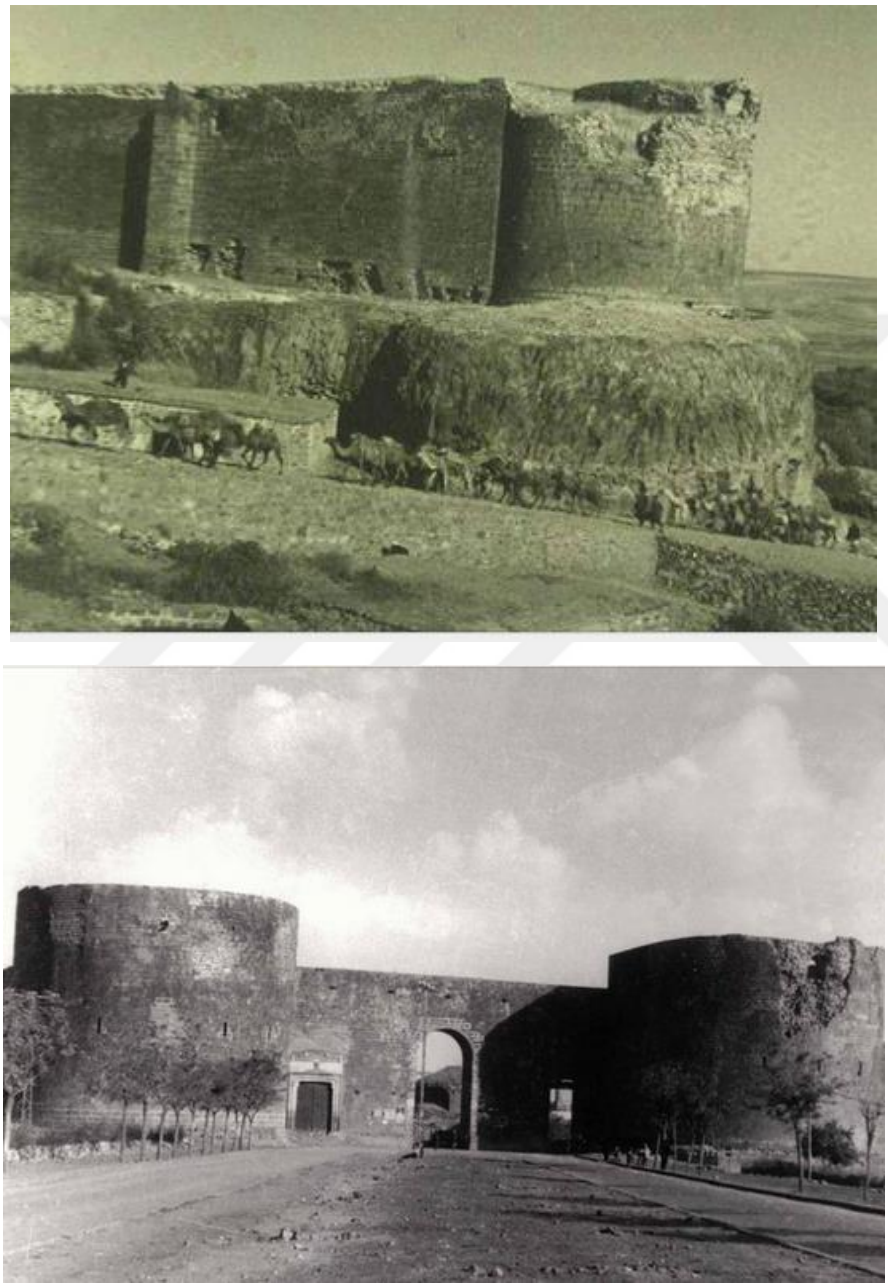
(**URL 16:** Https://Www.Diski.Gov.Tr/İcerik/Detay.Aspx?Id=1251 (Erişim Tarihi: 12. 11.2019, 19:50))

Şekil 3. 35. 1969 Diyarbakır Şekil 3. **36.** 1972 Hasan paşa hanı

URL 17: Http://Www.Eskiturkiye.Net/3555/Hasan-Pasa-Hani-Diyarbakir-1972 (Erişim Tarihi: 13. 11.2019, 15:20)

Şehir birçok medeniyet tarafından ele geçirilmiştir. Yaşanan yönetim değişimlerinden dolayı kültür mozaiği haline gelen şehir yoğunluklu olarak Artukoğulları, Akkoyunlular ve Osmanlı'nın izlerini yansıtmaktadır (Dizdar, 2009).

Şekil 3. 37. 1940 Diyarbakır

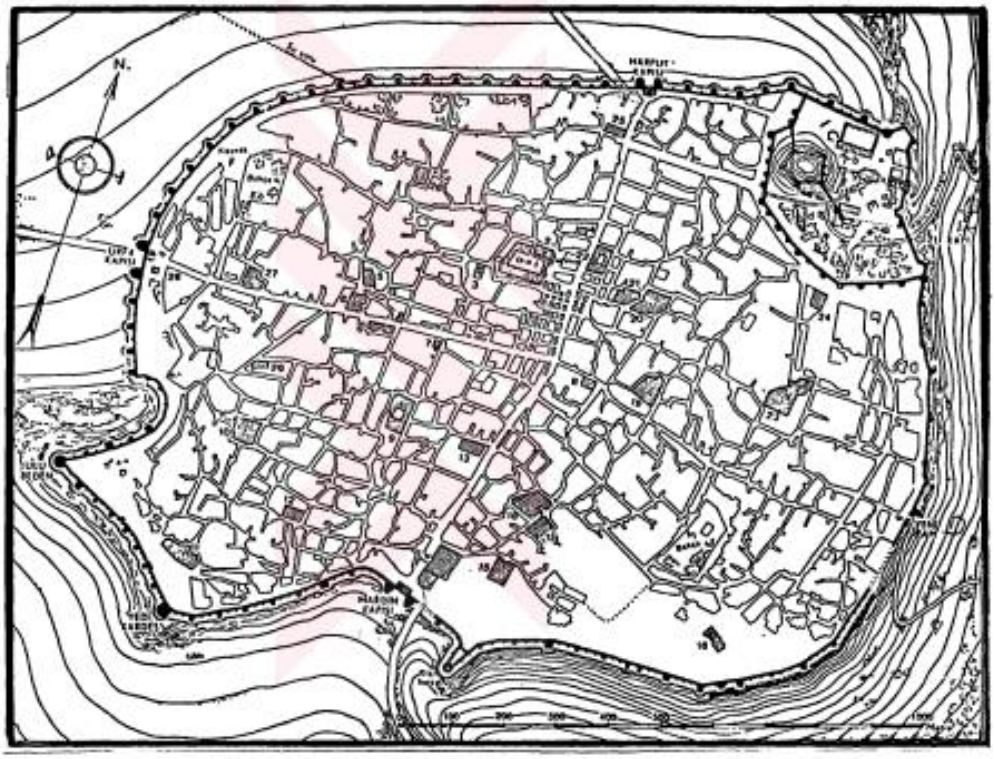
URL 17: Http://Www.Eskiturkiye.Net/3555/Hasan-Pasa-Hani-Diyarbakir-1972

(Erişim Tarihi: 13. 11.2019, 15:20)

3.2.1.3. Diyarbakır Şehri 'nin Mimari Dokusu

Diyarbakır şehrine ait yerleşme dokusuna baktığımız zaman şehir, özelikle meydan, sokak, avlu ve konut öğelerinden oluşmaktadır. Yerleşmede bütünü sınırlayan öğe; Surlar, bölen öğeler ise yollardır. Geleneksel yerleşme düzeni, geniş bir zaman yelpazesi içinde toplumun sosyokültürel yapısını tam anlamıyla yansıtan, doğal ve yapılı çevre ile bütünleşen organik bir gelişme sonucunda oluşmuştur (Şekil 3.38).

Geleneksel dokuda bulunan öğeleri ele alacak olursak bunlar; Surlar, hanlar, hamamlar, çeşmeler, camiler, kiliseler, mescitler, köşkler ve geleneksel evlerin Diyarbakır şehir mimarisinde, önemli yeri bulunmaktadır.

Şekil 3. 38. Geleneksel Diyarbakır kent dokusu (Sis ,1993)

Konut

Diyarbakır Surlarının sınırladığı Sur içi bölgesinin en önemli yapı gruplarından birini geleneksel evler oluşturmaktadır. Evler, mevsimsel olarak güneşten yararlanma veya uzaklaşma faktörlerine bağlı olarak dışa değil, içe dönük şekilde avluya

baktırılmıştır (Ergin, 2017) (Şekil 3.39). Ayrıca bölgedeki sıcak iklim; ısı alan cephe yüzeylerinin küçültülmesi amacıyla, bina kütlelerinin komşu binaya mümkün olduğunca bitişik yapılmasına dikkat edilmiştir.

Konutların mimari biçimlenmesinde;

- İklimsel etkenlerin
- Sosyo-kültürel etmenlerin,
- Topoğrafik özelliklerin
- Malzemenin
- Ekonomik yapının
- Surlar'ın etkili olduğu organik bir gelişme düzeni ile oluştuğu görülmektedir (Özyılmaz 2017).

Şekil 3. 39. Diyarbakır evleri 1920'ler

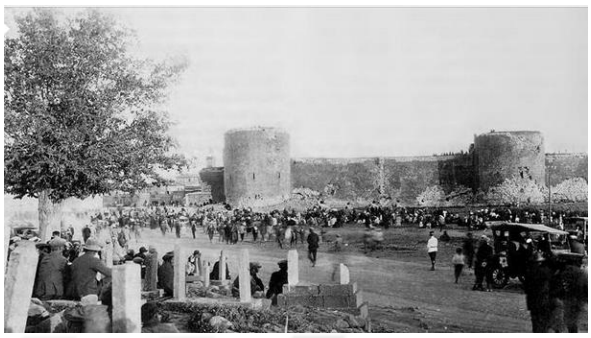
URL 17: Http://Www.Eskiturkiye.Net/3555/Hasan-Pasa-Hani-Diyarbakir-1972 (Erişim Tarihi: 13. 11.2019, 15:20)

Surlar

Geleneksel dokunun şekillenmesinde önemli bir diğer unsur surlardır. Surlar 5 km'lik çevresi ile kentin genişlemesini sınırlamış ve yerleşim birimlerinin bu dar alan

içinde gelişmesine sebebiyet vermiştir (Şekil 3.40-41). Bu sebebiyet, yerleşim alanında yapıların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Böylece evler birbirlerine yakınlaşmış, sokaklar daralmıştır. Bu da gölgelik alanların çoğalmasına ve serinliğin artmasını sağlamıştır (Ergin 2017) .

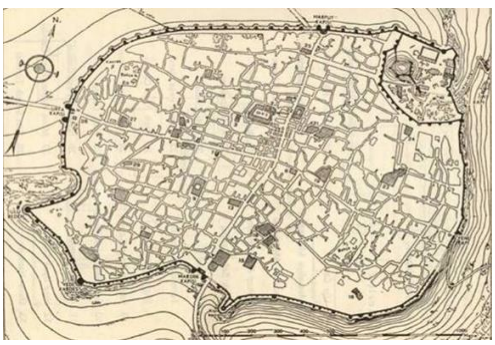

Şekil 3. 40. Diyarbakır kalesi 1920ler Şekil 3. **41.** Diyarbakır kalesi 1940ler

URL 17: Http://Www.Eskiturkiye.Net/3555/Hasan-Pasa-Hani-Diyarbakir-1972 (Erişim Tarihi: 13. 11.2019, 15:20)

Sokak

Gabrile göre; Diyarbakır sokakları, tarihi kentin bina olmayan az sayıdaki boş alanları ve binalara ait avluları dışındaki boşluklardır. Diyarbakır'da sokak dokusunun şekillenmesinde iklimsel veriler etkili olmuştur. Sokaklar genellikle dardır. Genişliklerinin yer yer 2 – 3 m ye kadar düşmesinde; yazın yüksek sıcaklardan korunma amacı etkili olmuştur (Yıldız 2011) . Hava akımının sağlandığı bu dar sokaklar, yüksek duvarların gölgelendirdiği serin alanlar olmuştur (Şekil 3.42-43).

Şekil 3. 42. Diyarbakır sokakları

URL 21: Https://Www.Artigercek.Com/Haberler/Tarihi-Sur-Da-Betonarme-Yapi (Erişim Tarihi: 05. 12.2019, 15:20)

Şekil 3. 43. Diyarbakır sokakları 1965 (Yılmaz ve ark. 2013)

Ayrıca Diyarbakır kale içindeki parseller düzenli olmayan Geometriye sahip olduğu için sokaklar organik dokuda ve düzensiz gelişmiştir.

Konum

Kentin fiziksel yapısının oluşmasında konumu büyük oranda etkili olmuştur. Diyarbakır şehri öneminden dolayı tarih boyunca saldırılara maruz kalmış ve korunma amaçlı inşa edilen surdan dolayı yapılaşma şehrin belli bölgesinde yoğunlaşmıştır. Sur İçi bölgesinde yapıların yoğunlaşması, evlerin birbirine çok yakın hatta zamanla bitişik yapılmasına sebebiyet vermiştir (Şekil 3.44).

Şekil 3. 44. Diyarbakır şehir yerleşimi

URL 20: Https://Www.Trthaber.Com/Haber/Kultur-Sanat/Diyarbakirin-100-Yil-Once-Fotograflanan-Tarihi-Dokusu-Ayni-Kadrajdan-Goruntulendi-383443.Html (Erişim Tarihi: 16. 11.2019, 13:15)

Avlu

‘‘Orta Asya Türk çadırındaki iç düzenin devamı olan avlu, etrafını çevreleyen odaların oluşturduğu mekândır. Mekânlar arası bağlantıyı sağlayan avlu, arsanın durumuna veya mekânların dizilişine göre plan tiplerine sahip olabilir’’ (Dizdar, 1993).

Doğadan ve yaşam şeklinden kaynaklanan toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, gelenekler de mimariyi etkilemiştir. Bu etkiler insan ölçüsüne dayalı kullanım anlayışıyla birleştirilmiş ve mimari, "biçim durumuna gelmiş bir hayat" olmuştur (Şekil 3.45). Gerek Türk evi, gerekse geleneksel Diyarbakır evinde de aynı durum gözlenmektedir. (**URL 19:** Http://Diyarbakirlilardernegi.Blogcu.Com/Diyarbakir-Evleri/3823258 (Erişim Tarihi: 14. 11.2019, 17:20)).

Bundan sonraki aşamada bu etmenlerin Diyarbakır evlerinin mimarisinin üzerindeki etkisi incelenecektir.

Şekil 3. 45. Geleneksel yaşamda avluda geçen eylemler (Yıldız, 2011)

3. 3. Geleneksel Diyarbakır Evleri ve Plan Özellikleri

Diyarbakır Sur İçi Bölgesinde bulunan geleneksel konutlar topoğrafik, iklimsel, kültürel ve yöresel malzeme verileri ile şekillenmiştir. Yaşama biçimleri, ataerkil aile yaşantısı ve dinin getirdiği mahremiyet olgusuyla şekillenmiştir.

Evler; ailelerin kalabalıklığına bağlı olarak, çekirdek aile ya da geniş ailelerin kullanıcı sayısına hizmet verecek büyüklükte düşünülerek yapılmıştır.

Sur içindeki konutlar genellikle bitişik nizamlı, toprak damlı, yüksek avlu duvarlarıyla çevrili, aynı zamanda kapı, pencere ve cumba süslemeleri olan yapılardan oluşmaktadır (Şekil 3.46-47).

Geleneksel Diyarbakır evlerinin şekillenmesine neden olan birçok farklı unsurlar vardır. Bu unsurları genel olarak;

- Kullanıcıya bağlı etmenler
- Doğal ve yapma çevreye bağlı etmenler
- Yasa ve kurumlara bağlı etmenler
- Ekonomik etmenlerdir.

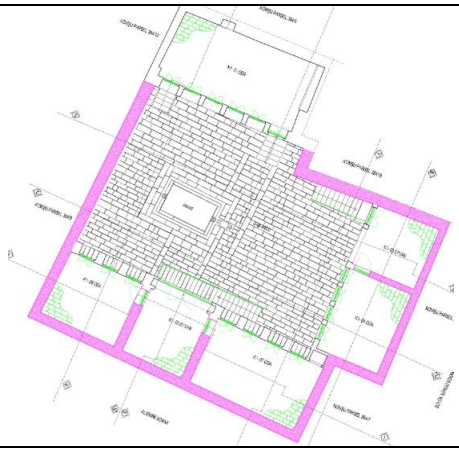
Ayrıca mimarinin şekillenmesinde yatay ve düşey elemanlar etki etmektedir. Yatay mimarinin şekillenmesinde; ekonomik yapı ve yönelim etkili olurken, düşeyde ise; yasa ve kurumsal koşullar etkili olmuştur. Sosyal yapı ise hem yatayda hem de düşeyde mimariyi etkilemiştir (Bekleyen, 1993).

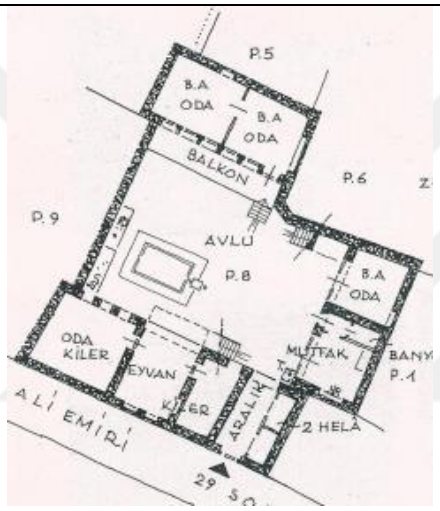
Şekil 3. 46. 384-8 no'lu parsele ait avlu, eyvan ve odalardan örnekler (Mizgin Gökçe arşivinden)

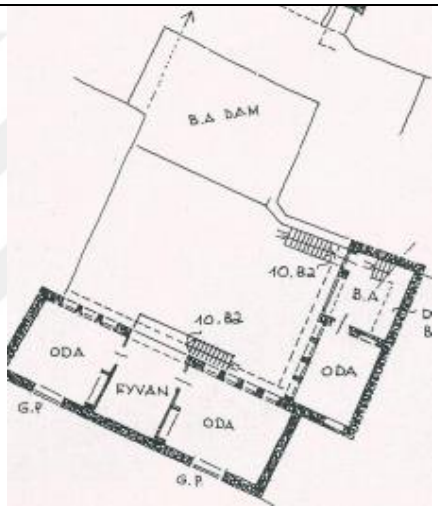
384-8 Yapının zemin kat planı

384-8 Yapının üst kat planı

384-8 Yapının zemin kat planı (Tuncer)

384-8 Yapının üst kat planı (Tuncer)

Şekil 3. 47. Geleneksel Diyarbakır Evi Plan Örneği (Tuncer, 1999)

Kullanıcıya bağlı etmenler

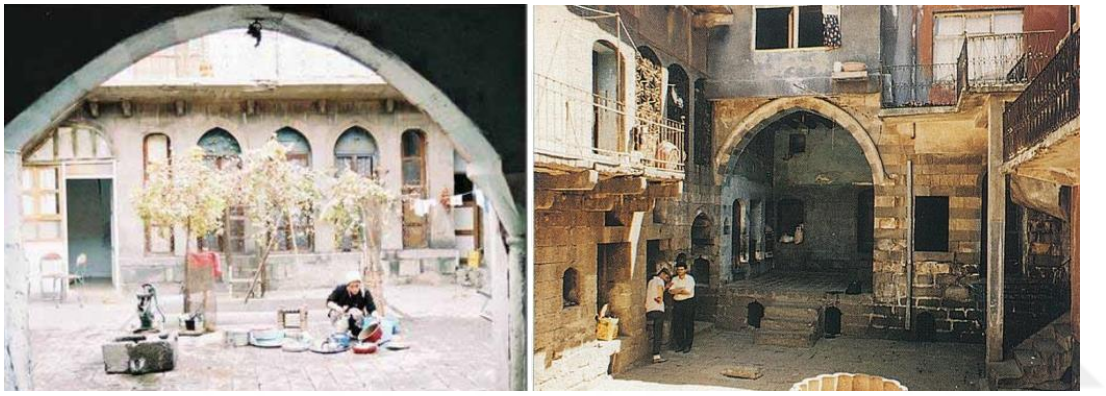
Kullanıcıya bağlı etmenler daha çok toplumun sosyal yaşantısına bağlı olarak gelişme göstermektedir. Ailenin sosyal yapısını oluşturan etmenler, bireylerinin meslekleri, eğitimleri, din ve dilleri, ekonomik yapıları, birey sayıları, aktiviteleri, akrabalık ilişkileri, gelenek ve göreneklerdir. Sosyal yapının geleneksel Diyarbakır evleri üzerindeki etkisini gizlilik, yaşam şekli ve kültür etkileşimi olarak üç kısımda incelemek mümkündür. (Direk, 2006).

Gizlilik: Gizlilik faktörü geleneksel Diyarbakır evlerinin hem iç hem de dış mimarisinin şekillenmesinde önemli bir faktör olmuştur. Dış mekânda gizlilik; evin

yüksek duvarlarla kapanması, sokak ve diğer evlerden ayrılmasıyla kapalı bir plan şeması ile kendini göstermektedir. İç mekânda gizlilik ise kadınlara ait mekân olan harem ve erkeklere ait olan selamlık mekânları ile sağlanmıştır.

Aile yapısı ve yaşam: Geleneksel Diyarbakır evlerindeki aile yapısı ataerkil bir yapıya sahiptir. Evlerde anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile bir arada yaşar. Evin büyüklüğü, mekân ve kullanıcı sayısı ile orantılı olarak gelişmiştir (Şekil 3.48).

Kültürel etkileşim: Geleneksel Diyarbakır evleri, kültürel olarak hem Türk hem de Mezopotamya kültürünün etkisinde kalmıştır. Mimari öğelere baktığımız zaman eyvan ve avlu kullanılması açısından Mezopotamya evlerine benzerlik göstermektedir.

Şekil 3. 48. Geleneksel Diyarbakır evleri ve kullanıcılar (Tuncer ,1999)

Doğal ve yapma çevreye bağlı etmenler

Doğal ve yapma çevrenin yapı üzerindeki etkisi iklim ve yerleşme olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilebilmektedir.

İklim**:** Diyarbakır evlerinin biçimlenmesinde yöre ikliminin etkisi önemli rol almaktadır. Bundan kaynaklı evler, avlulu tasarlanmış olup yazlık, kışlık ve mevsimlik bölümlere ayrılmıştır.

Yazlık odalar; kışın maksimum güneşten faydalanabilmek için güneye yönlendirilen bu odalar evin dış hava koşullarından en az etkilenen ve rüzgâr almayan bölümünde bulunur. Isı kaybını engellemek için genellikle küçük tutulan odalar 3-3.5 m yüksekliğinde 5x3 m ile 3x4-2 m büyüklüğü arasındadır. Odaların dış ortam koşullarından en az etkilenmesi için cephe açıklıkları minimumda tutulmuştur (Sis, 1993).

Yazlık odalar; evin güneşten en az, rüzgârdan ise en fazla faydalanabildiği yöne göre konumlandırılmaktadır. Bu odalar kışlık odalara göre daha yüksekte bulunmakta ve eyvanlıdır. Yazlık odalar iki katlı evlerde üst katta bulunurlar. Odaların yüksekliği 4-5.5 m arası büyüklüğü ise 4x7-3 ile 5x6 m arasındadır. Odaların eyvana ve avluya bakan pencereleri çok sayıda ve büyüktür (Sis, 1993).

Baharlık odalar; doğuya ya da batıya yönlendirilmiştir. Burada bulunan mekânların pencereleri yazlık odalardan küçük, kışlık odalardan ise büyüktür. Bu odalar kışlık odalara göre daha yüksektedirler (Sis, 1993). Ayrıca bölge, sıcak ve az yağış aldığından çatılar düz toprak damdır.

Yerleşme: Diyarbakır şehri, Karacadağ'dan Dicle'ye kadar uzanan geniş bazalt platosunda yer almaktadır. Ancak konumundan kaynaklı savunma amaçlı inşa edilen surlar, yapılaşmanın şehrin belli bölgesinde yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Yapılaşmanın yoğunlaştığı Sur İçi bölgesinde evler birbirine çok yakın hatta zamanla bitişik yapılmıştır.

Yasa ve kurumlara bağlı etmenler

Diyarbakır geleneksel evlerinin oluşumunda diğer etmenler kadar yasa ve siyasi faktörler de rol almıştır. Gerek şehirde yaşanan siyasi sorunlar gerekse savunma amaçlı yapılan surlardan kaynaklı kentte konutların dışarıya kapalı ve birbirine yakın bir doku oluşturmaları, kente bir "Kale Kent" görünümü vermiştir. Mahremiyet kavramının fazla gelişmesi ve buna bağlı olarak konutların içe yönelmesi sonucunda, dış mimariye önem verilmemiş ve ikinci plana atılmıştır (Direk 2006). Ayrıca mahremiyet; yasa ve gelenek ve göreneklerle, düşeyde kat yüksekliklerinin bir veya iki katta sınırlı kalmasına sebebiyet vermiştir.

Ekonomik etmenler

Geleneksel Diyarbakır evleri parsel büyüklüklerine göre şekillenmiştir. Mevsimsel uyum gereği her evde yazlık – kışlık bölümler yer alırken, baharlık bölüm sadece durumu iyi olan ailelerin evlerinde bulunmaktadır. Ayrıca parsel büyüklüğüne göre evlerde artan oda sayıları da ekonomik etmenlerin, kitlesel biçimlenme üzerindeki etkilerindendir (Bekleyen, 1993).

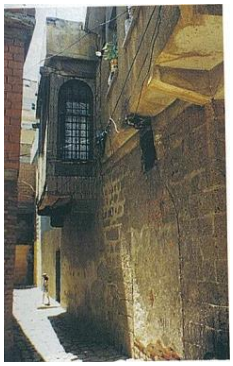
Her yörede olduğu gibi geleneksel Diyarbakır evlerinin ve bölgeye özgü yapı karakterini oluşturan başlıca mekânlar ve önemli mimari öğeler bulunmaktadır. Bunlar;

- Avlu
- Eyvan
- Odalar
- Servis Kısımları
- Mekâna özgü öğeler

‘‘ Plan düzeni olarak; geleneksel Diyarbakır evleri bir avlu (kare, dikdörtgen ve yamuk planlı) ve onu saran bina kütlelerinden (bir, iki, üç ya da dört yapı kütlesi) oluşmaktadır. Bina kütlelerinin sayısı ve parsel büyüklüğü ev sahibinin zenginliğiyle orantılıdır. Avlu etrafına dizilmiş her bir kütle bulunduğu yöne göre birbirinden farklı özellikler gösterir. Bir, iki ya da üç katlı bina kütlelerinin zemin katında mutfak, tuvalet, ahır ve çok ender banyo gibi servis mekânlarının yanında Diyarbakır evlerinin en göze çarpan mimari unsuru olan genellikle kırık kemerli eyvanlar ve odalar gibi çok amaçlı yaşam mekânları bulunmaktadır. Üst katta ise odalar, eyvanlar ve bazen de merdivenin ara ya da üst sahanlığında bir tuvalet yer alır. Her evde bulunan bodrum kat, depo ve kiler olarak kullanılmıştır. Ayrıca zemin ve üst katlar arası bağlantı; avlu, eyvan ya da aralık birimlerindeki merdivenlerle; bodrum kata yapılan bağlantı ise avludan inilen merdivenlerle sağlanmıştır ’’. (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

3.3.1. Yapı Sokak İlişkisi

Geleneksel Diyarbakır evlerinde sokaklar, avlu duvarları ile net bir şekilde sınırlandırılmaktadır. Sıcak-kuru iklim, organik bir sokak dokusunun oluşmasına olanak sağlamıştır. Evlerde mekânların büyük bir kısmı avlu içine baktığı için sokağa yönelen mekân sayısı çok azdır. Bazı evlerde sokağın üzerine kurulan odaların alt kısımları sokakta kabaltı adı verilen geçiş alanları oluşturmuştur. Sokakları çevreleyen evlerin yüksek duvarları ve sokaklardaki geçişler, sokaklarda serin ve gölgeli bir ortam oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca bazı dar sokaklarda, geçişlerin daha rahat yapılabilmesi için sokakların köşe duvarları pahlanmıştır (Şekil 3.49-50).

Şekil 3. 49. Yumurtacı sokak (Tuncer ,1999)

Şekil 3. 50. Çizmeci sokak (Tuncer ,1999)

3.3.2. Yapı Avlu İlişkisi

Diyarbakır geleneksel konut tipolojisinin oluşmasında avlunun konumu ve biçimi çok önemli bir yere sahiptir. Avlu çevresindeki mekânların mevsimlere göre yerleştirilmiş olması farklı plan tiplerini oluşturmuştur. Giriş katındaki en önemli öğe olan avlu evin merkezi niteliğindedir. Parselin ve evlerin büyüklüğüne göre boyut kazanmıştır. Avlunun etrafı, yüksek duvarlarla çevrildiğinden mahremiyet sağlanmaktadır. Aynı zamanda dış mekan ile görsel bağlantının sağlandığı, gün ışığının alındığı ve içerisinde mutlaka havuz ve ağaç öğesini bulundurduğu önemli mimari bir ögedir (Şekil 3.51). Avlunun kenarına dizilmiş olan odalar konum itibari ile yazın güneşi içeri almazken, kışın ise güneş almaktadır (Velioğlu ve ark 2016). Avlu etrafındaki odalara baktığımız zaman kışlık odalar kuzey cephede olup açılıklar güneye bakar, yazlık olarak kullanılan odalar ise güney cephede olup açılıklar kuzeye baktırılmıştır. Büyük evlerde daha çok rastladığımız baharlık odalar ise doğu ya da batı cephede konumlanmıştır(Dalkılıç ve Bekleyen, 2011). Eyvan ise oda, servis birimi gibi mekanlar arasında bağlantıyı sağlayan ortak kullanım alanıdır. Günlük işlerin birçoğu burada yapılmaktadır (Dalkılıç ve Aksulu, 2004).

Şekil 3. 51. Geleneksel Diyarbakır evlerinde avlu (Mizgin Gökçe arşivinden)

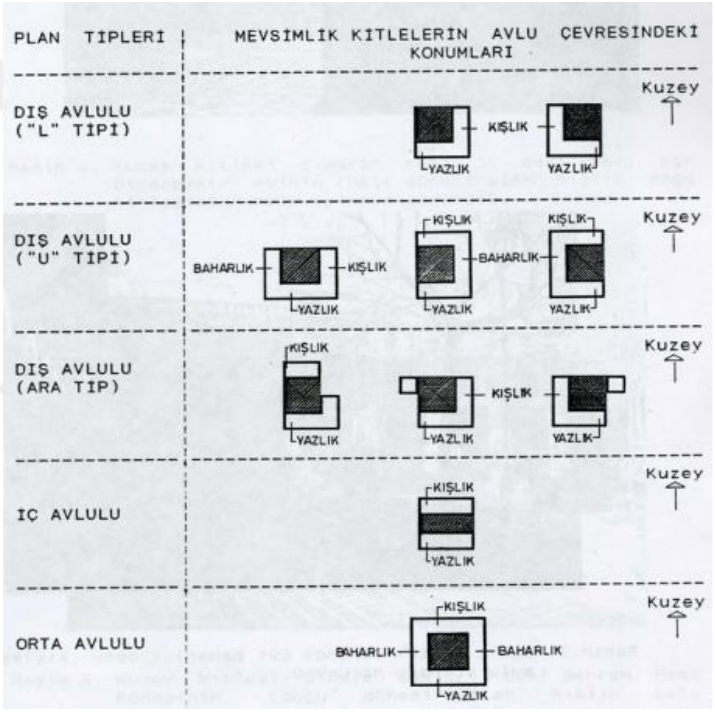
Geleneksel Diyarbakır evleri avlu ve çevresindeki yapı kanatlarına göre U, I, L, İç avlulu plan tipi şeklindedir (Direk,2006) (Şekil 3.52).

• U Tipi Plan: Avlunun üç çevresi mekânlarla çevrili olan plan tipidir. Avlunun bir duvarı ise sokağa, bakmaktadır.

•I Tipi Plan: Avlunun karşılıklı iki kenarına mekânlar dizilidir. Ortada avlu konumlanmıştır. Bu tip planlar karnıyarık plan tipi olarak adlandırılır.

• L Tipi Plan: Avlunun komşu iki kenarı mekânlarla çevrilidir. Geriye kalan alanlar avlu olarak değerlendirilmektedir.

• İç Avlulu Plan Tipi: Avlunun dörtkenarı, mekânlarla çevrilidir. Yazlık kışlık ve baharlık bölümlerine ait tüm mekanlar bu tip planlarda bulunmaktadır.

Şekil 3. 52. Geleneksel Diyarbakır evlerinde mevsimlik kitlelerin konumu (Dizdar, 2009)

3.3.3.Yapım Sistemi ve Tekniği

Diyarbakır evleri bazalt taş duvarların taşıdığı ahşap kirişler ile geçilen yığma yapım tekniğinde yapılmıştır. Bodrum+Zemin+1 kattan oluşan evlerde, ana taşıyıcı duvar kalınlığı, bodrumdan üst katlara doğru, 40-110 cm aralığında değişmektedir. Üst katlara doğru kalınlığı azalmaktadır. Ayrıca üst katlarda odayı büyütmek için yapılan cumbaların taşıyıcı sistemi taş bingilere oturtulan ahşap karkas sistemden oluşmaktadır (Şekil 3.53).

Şekil 3. 53. Geleneksel Diyarbakır evleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.3.4. Kütlesel Özelikleri

Geleneksel Diyarbakır evleri mevsimsel olarak kış ve yaz sıcaklıklarına uyum sağlamak için cephe yüzeyleri küçültülüp bina kütleleri komşu binaya mümkün olduğunca bitişik yapılmıştır. Odalar bulunduğu konuma göre faklı yükseklik ve açıklıklara sahiptir (Şekil 3.54-55).

Odaları bulunduğu konuma göre kütlesel açıdan ele alacak olursak;

- Kışlık oda; genellikle zemin katta bulunur ve dış duvarları 40 cm kalınlığında kesme bazalt taşından yapılmıştır. Odalar hacim olarak, 3-3.5 m yüksekliğinde 3x4 m ile 2.5x3 m büyüklüğü arasındadır. Pencere sayısı ve büyüklüğü minimumda tutulmuştur (Sis, 1993).
- Yazlık oda; hacim olarak 4-5.5 m yüksekliğinde 4x7 ile 3.5x6 m büyüklük arasındadır. Odalarda pencereler çok sayıda ve büyüktür (Sis, 1993).
- Baharlık kısımlar; evin doğu veya batı kısmında bulunur. Kışlık odalara göre daha yüksek olup odaların sokağa cephesi tamamen kapalıdır (Sis, 1993).

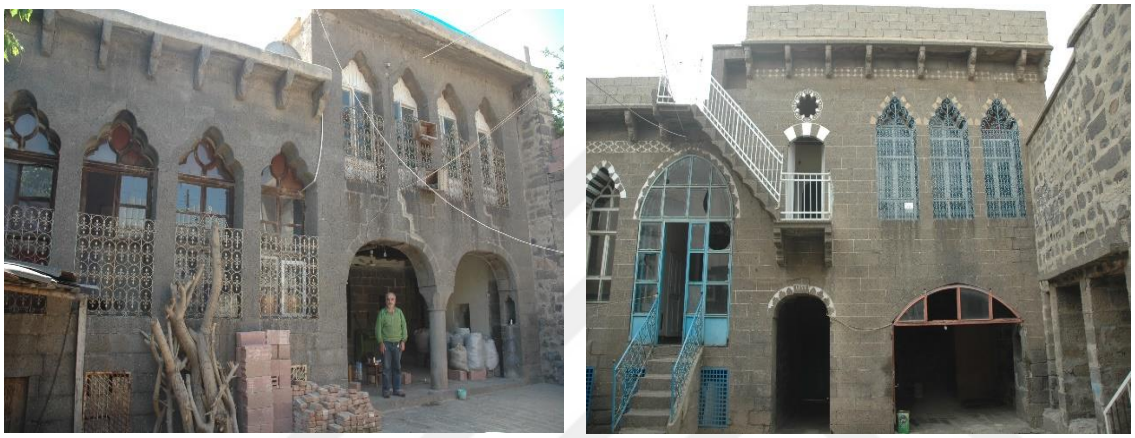

Şekil 3. 54. Savaş Mah. (Tuncer ,1999)

Şekil 3. **55.** Cami kebir Mah. (Tuncer ,1999)

Eyvanlar; Diyarbakır evlerine ait önemli mimari ögelerden biridir. Avlu ile bağlantılı olup evin arka veya yan mekânlarına bağlantıyı sağlamaktadır. Eyvanların 1-2-3 gözlü olmak üzere üç çeşidi vardır. Boyutları bulunduğu konuma göre değişkenlik göstermektedir. Avludan yükseltişmiş olan eyvana merdivenle çıkılır. Genel olarak**;** 5-6.5 m yüksekliğe sahip eyvan kemerleri; sivri, daire, yarım daire, bursa tipi, basık, dilimli ve tekne kemerler şeklindedir (Şekil 3.56).

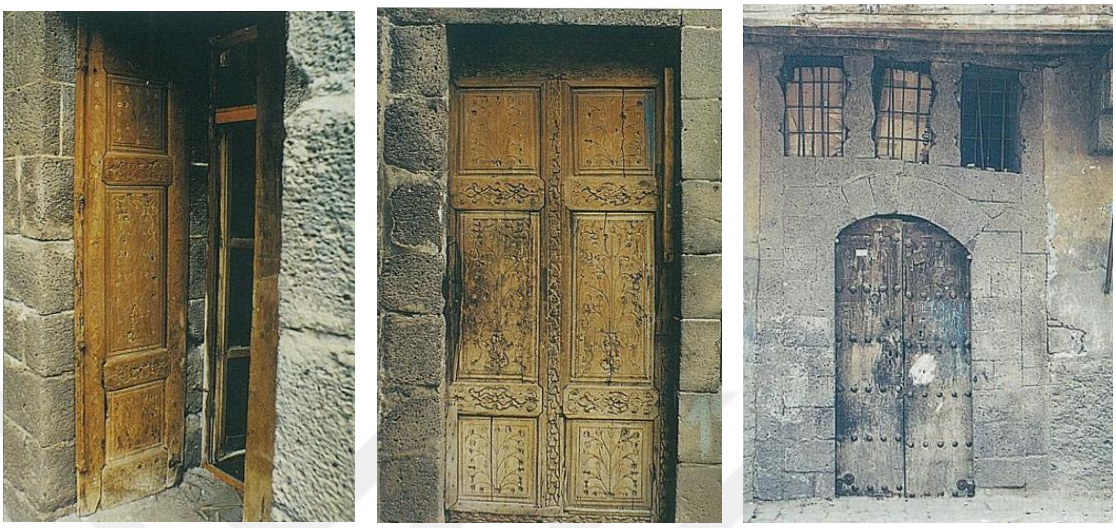

Şekil 3. 56. Geleneksel Diyarbakır evlerinde eyvan (Mizgin Gökçe arşivinden)

Kapılar; eski Diyarbakır evlerinde mekanın kullanım özelliğine göre değişkenlik göstermektedir. Genellikle kapılar çift kanatlı ve basık kemerli olup 85-90 cm genişliğinde, 180-200 cm yüksekliğindedir. Odaların kullanış amaçlarından kaynaklı kapıların boyutları değişmektedir (Şekil 3.57). Yazlık odaların kolay havalandırılması için kapılar daha büyük tutulurken kışlık odalar için durum tam tersi söz konusudur (Sis, 1993). Bodrumlar depo olarak kullanıldığından kapılar 90-100 cm arasında tutulmuştur.

Pencere açıklıkları; Düz lento, basık kemer, yarım daire kemer, sivri kemer, üç dilimli ve beş dilimli kemerlerle geçilmiştir (Dağtekin E. ve ark. 2018). Pencereler doğal aydınlatma için önem arz ettiğinden pencere yön ve büyüklükleri odanın konumuna göre belirlenmiştir. Oda büyüklüğüne göre pencere büyüklükleri 90-115 cm arasında tutulmuştur.

Bölgenin sıcak olması nedeniyle genellikle tavan yükseklikleri fazla olup doğal aydınlatmanın yeterince sağlanamaması durumunda 50-90 cm genişliğinde tepe pencereleri kullanılmaktadır.

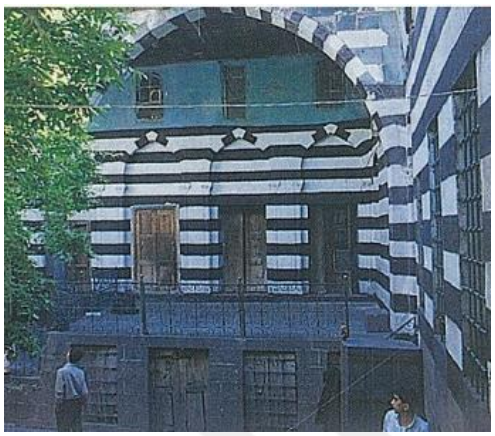

Şekil 3. 57. Ahşap Oda kapısı ve pencere kapağı (Tuncer, 1999)

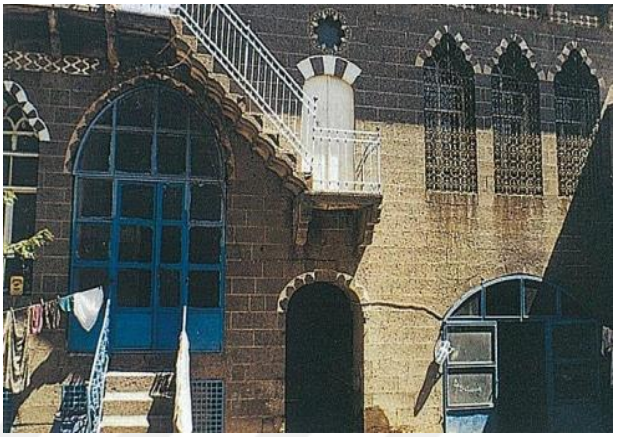
3.3.5. Malzeme Kullanımı

Geleneksel Diyarbakır evlerinin ana malzemesi yöreyi yansıtan kara bazalt taşıtır. Bazalt taş evlerin farklı bölümlerinde kullanılmıştır. Bodrum kat bazalt taştan olup, üst katlar ise arası tuğla dolgu ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Taşıyıcılığı daha iyi olacağından dolayı cephelerde az gözenekli yapıya sahip olan dişi bazalt taşı yerine daha sert olan erkek bazalt taş kullanılmıştır. Eyvan döşemelerinde ise dişi bazalt taş kullanılmıştır. Zemin kattaki odaların döşeme kaplamaları taş kaplamayken üst kattaki odaların döşemelerinde genel olarak horasan harcı kullanılmıştır. Yapılarda bazalt taş beraberinde kalker taşı, ahşap, tuğla, cas gibi farklı malzeme kullanımı görmek mümkündür. Avlu cephesinde süsleme amaçlı kalker taş ve cas malzeme kullanılmıştır. Avlu döşemelerinde, sıkıştırılmış toprak + kireç harcı + dişi bazalt bulunur (Şekil 3.58-59).

Kapı, pencere, cumba, niş kapakları ve kirişlerde ahşap malzeme kullanılmıştır. Pencere parmaklıkları, merdiven ve gezemek korkulukları demir malzemeden yapılmıştır (Dağtekin E. ve ark. 2018).

Şekil 3. 58. Özdemir Mah. (Tuncer,1999)

Şekil 3. 59. Ali paşa Mah. (Tuncer, 1999)

3.4. Geleneksel Diyarbakır Evleri Cephe Özellikleri ve Cepheyi Şekillendiren Elemanlar

Geleneksel Diyarbakır evlerinde; mekan içerisinde yaşanılan hayat ve mekânın özelliği dış cepheden anlaşılabilmektedir. Cepheler bulundukları yöne göre şekillenmiş olup birbirinden farklılaşabilmektedir. Bu farklılığı cephelerde bulunan açıklıkların büyüklüğü, küçüklüğü, sayısı ve şekli ile görebilmekteyiz. Diyarbakır evlerinin büyüklüğü parsele göre şekillendiği için oda sayısı da bunlar ile doğru orantılı olarak artmaktadır ve bu da cepheyi etkilemektedir.

Mahremiyeti konut mimarisine yansıtan Diyarbakır evleri, içe dönük bir yaşam şekline sahip olduğu için avluya bakan iç cephelerde açıklıklar artmakta ve süslemeler yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Sokağa bakan dış cephe mimarisinde pek fazla açıklığa rastlanmayıp iki katlı olan yapılarda cephede, küçük açıklıklar görülebilmektedir.

Cephenin şekillenmesinde etkili olan bir diğer etmen ise ailenin ekonomik durumudur. Ekonomik durumu elverişli olan ailelere ait konutlarda, cephelerde süsleme detayları ve kullanılan malzemelerin ince bir işçilikle işlendiği görülebilmektedir.

Geleneksel Diyarbakır evlerinin üç boyutlu olarak şekillenmesinde; kat yüksekliği ve cumba faktörü etkili olmaktadır. Cumbaların genellikle yan tarafında büyük pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Genel olarak geleneksel Diyarbakır evlerine ait cepheleri şekillendiren mimari elemanlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Pencereler
- Kapılar
- Eyvan
- Çıkmalar
- Gezemek
- Çatı- saçak
- Süsler- malzeme

3.4.1. Pencereler

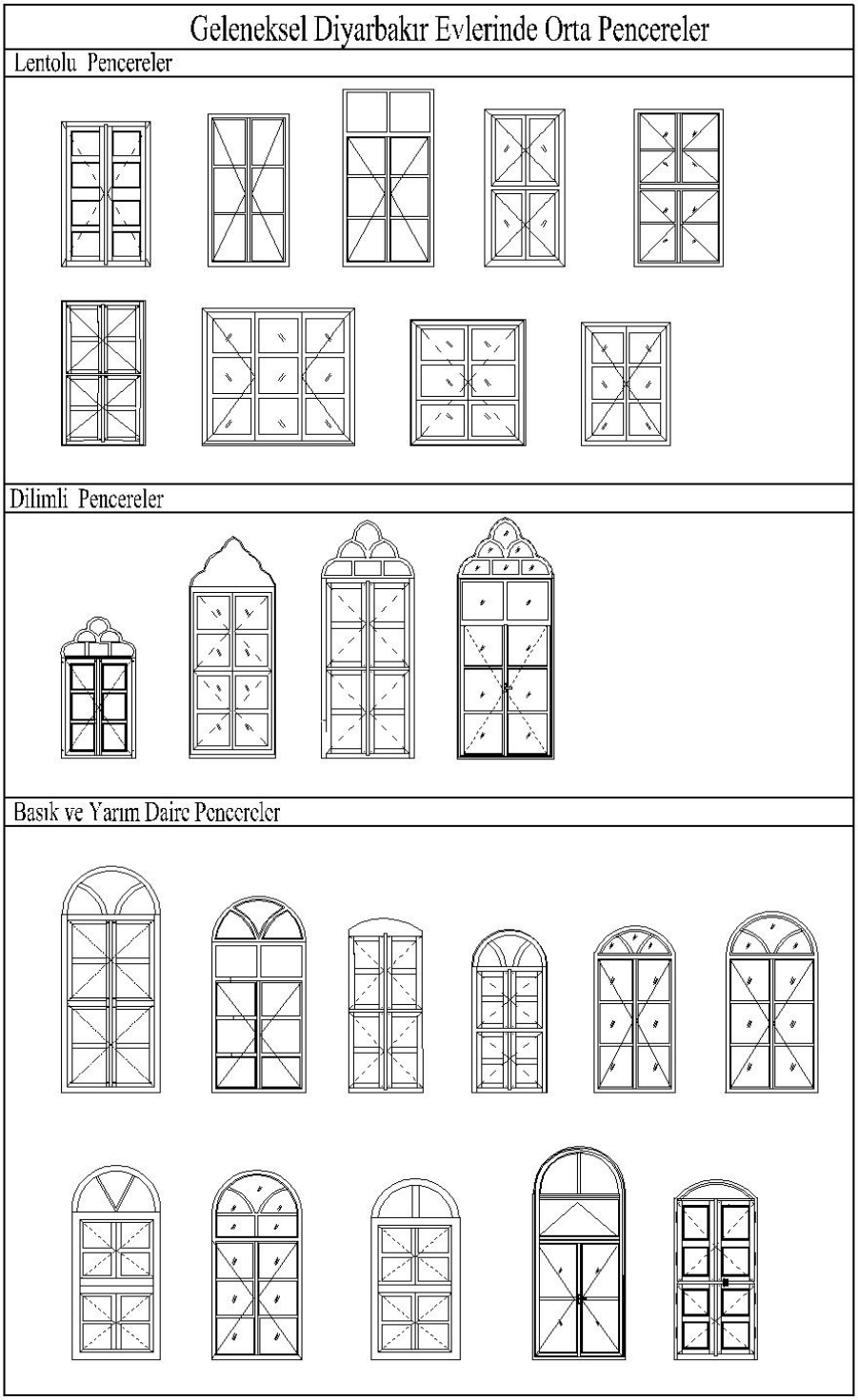
Geleneksel Diyarbakır evlerinde pencere açıklığı cepheyi etkileyen en önemli mimari elemanlardan biridir. Mekânların büyüklüğüne göre pencere sayısı artarken bulunduğu yöne göre ise boyutunda büyüme ve küçülmeler olmaktadır. Pencereler avluya bakan cephelerde ve cumbanın kenarında görülmektedir. Pencereler orta pencereler, tepe pencereler ve bodrum pencereler olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır.

Orta pencereler genelde avluya bakan cephelerde konumlanmaktadır. Düz lentolu, basık kemerli, 3 ve 5 dilimli olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır. Genel olarak daha çok basık kemerli ve düz lentolu pencereler yoğunluklu olarak kullanılmıştır. Daha zengin ailelere ait büyük parselli evlerde 3 ve 5 dilimli pencere kemeri detayı bulunmaktadır. Zemin katta daha çok düz lentolu pencereler kullanılırken üst katlarda kemerli pencereler yoğunluktadır. Kullanılan pencere enleri 80-130 cm arasında değişmekle beraber en yaygın olanları 90-100 cm aralığındadır. Pencerelerde bulunan cam doğramaları büyük ölçekli olmayıp parçalara oranlı olarak bölünmüştür (Şekil 3.60-61).Ayrıca pencerelerin parapet yükseklikleri sedir yastığı referans alınarak yapılmıştır. Cumbalarda ise sedir ve arka yastığın bitiş noktası referans alınarak yapılmıştır (Dalkılıç 1999).

Pencereler, kanatların açılma yönlerine göre;

- Sabit kanat,
- Düşey yönde açılır kanat,

- Yatay yönde açılır kanat,
- Karma kanat, çeşitleri bulunmaktadır.

Şekil 3. 60. Geleneksel Diyarbakır Evleri Orta Pencere Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

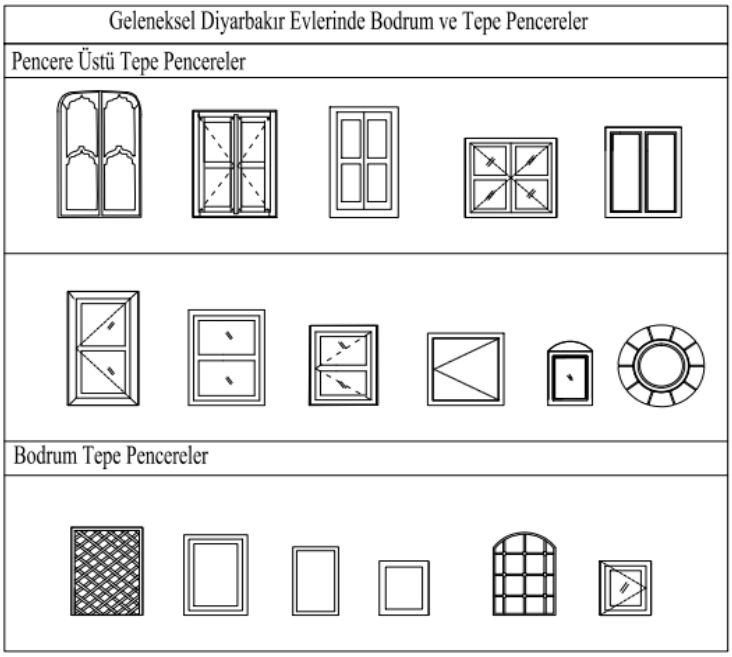

293-3 240-8-9 193- 3ve 4 232-23

Şekil 3. 61. Geleneksel Diyarbakır Pencere Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

Tepe pencereler, evlerde mekânların yüksek olmasından kaynaklı aydınlatma probleminin önüne geçilebilmesi için orta pencereler üzerinde yer almaktadır. Oran olarak orta pencerelerden küçük olup farklı çeşitleri bulunmaktadır. Düz lentolu, basık kemerli, sivri kemerli, kare, dikdörtgen gibi çeşitleri mevcuttur. Cam bölüntüler orta pencerelerde olduğu gibi burada da bulunmaktadır. Yoğunluklu olarak düz ve basık kemerli pencere çeşidi bulunmaktadır (Şekil 3.62-63).

Bodrum pencereleri bodrumun aydınlatılması amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca bodrum pencereleri doğramasız olup sabittirler. Parapet yüksekliği için, zemin katın döşemesi referans alınmaktadır.

Şekil 3. 62. Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Tepe ve Bodrum Pencereleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

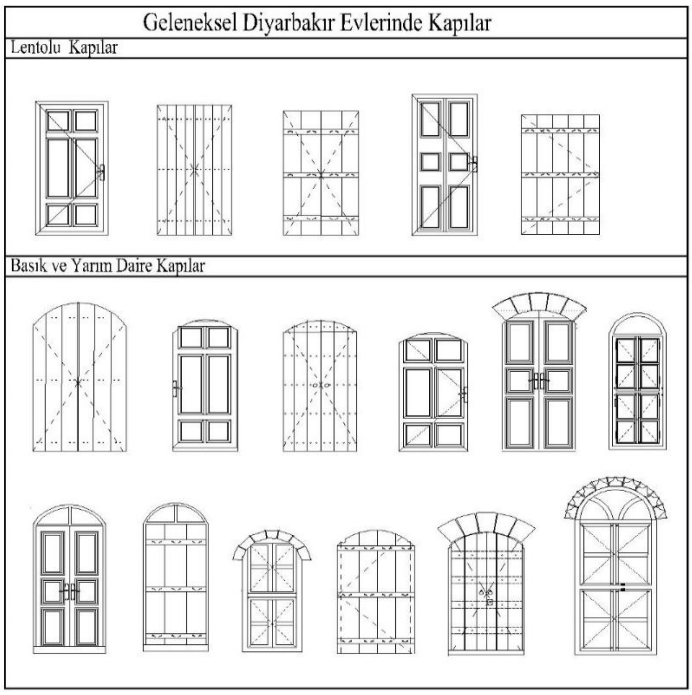

193- 3 ve 4 258-6 232-23

Şekil 3. 63. Geleneksel Diyarbakır Tepe Pencereleri(Mizgin Gökçe arşivinden)

3.4.2. Kapılar

Geleneksel Diyarbakır evlerinde kapılar konum olarak; avluya açılan kapı, bodrumda bulunan kapı ve odalara açılan kapılar olarak 3 kategoriye ayrılmakta olup ölçü olarak farklılık göstermektedir. Avluya açılan dış kapılar iki kanatlı olup 90-100 cm eninde, 170-200 cm yüksekliğindedir. Dış kapılarda yoğunluklu olarak basık kemerli ve düz lentolu olanlar kullanılmaktadır. Odalara açılan kapıların eni daha dar olup 80-90 cm aralında 190-200 cm yüksekliğindedir. Oda kapıları düz lentolu, basık kemerli, yarım daire kemerli, sivri kemerli ya da dilimli kemerli olabilmektedir. Kapılar kanat çeşidine göre tek ve iki kanatlı olup doğramalar, belirli oranlarda bölünerek çeşitlilik sağlamıştır (Şekil 3.64-65).

Şekil 3. 64. Geleneksel Diyarbakır Evleri Kapı Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

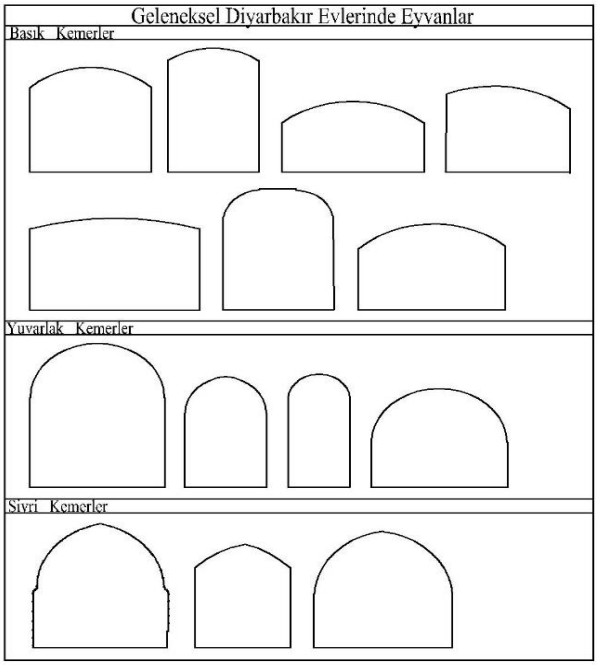

644-20/21/22 293-3 643-83 ve 84 218-48

Şekil 3. 65. Geleneksel Diyarbakır Evleri Kapı Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.4.3. Eyvan

Eyvanlar Diyarbakır geleneksel evlerine ait önemli mimari öğelerden biridir. Eyvanlar zemin kat ve üst katlarda bulunmaktadır. Giriş yükseklikleri bodrum kat yüksekliğine ve bodrum pencerelerinin ışık alma durumu referans alınarak yapılmıştır. Genel olarak avludan birkaç basamak yüksekliğinde bulunur. Tek gözlü, iki gözlü ve üç gözlü olmak üzere 3 çeşidi vardır. Kemer detayı olarak sivri kemerli, yarım daire, basık kemerli ve Bursa tipi kemer bulunmaktadır. Genellikle 5-6.5 m yüksekliğindedirler (Şekil 3.66-67-68).

Şekil 3. 66. Geleneksel Diyarbakır Evleri Eyvan Tipleri

(Mizgin Gökçe arşivinden)

KONUMU			TEK GÖZLÜ	2 GÖZLÜ	3 GÖZLÜ
Tek katlı kanat	Basık kemer		GD 20, KD 1, 22	GB 37, 47, KB6, 15	—
	Tekne kemer		GD 1A, 2, 28, GB 1, 34, KD 26	GB 29	—
	Sivri kemer		GD 3, 5, 6, 8, 10, 11, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 GD 3, 5, 6, 11, 14, 21, 22, 24, 25, 27, 40, 48 KD 5, 7, 16, 21, 22, 24, 25, 54. GB 3, 5, 6, 8, 11, 24, 25, 26, 27. GB 3, 5, 6, 11, 14, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30,33, 39, 40, 47, 48. KD 5, 7, 16, 21, 22, 24, 25, 54, KB 16	GD 7, 26 GB 7, 8, 10, 11, 14, 16, 23, 26, 28, 36, 40, 43, 46. KD 1, 11, 15, 17, 19, 26, 29, 53.	GB 1A
2 katlı kanat	Basık kemer	zemin	GD 1, 18, 34 KD 3, 6, 9, 17, 34, 47 KB 22, 25	GD 12 GB 1, 7, 12, 15, 22, 41 KD 1, 9, 10, 27, 47 KB 6, 15.	—
		üst	GD 33	—	—
	Tekne kemer	zemin	GD 9, 16, GB 1A, 16	GD1, 13A, GB 41, 47, KB 21	GD 13A, KD 18
		üst	GD 9, 17, GB 31, 32, 47 KD 17	KD 18, 35	—
	Sivri kemer	zemin	GD 9, 16, GB 1A, 16	—	—
		üst	GD 2, 10, 16, 17, 20, 21, 22, 24 GB 1, 13, 16, 30, 35, 37, 44, 45, 49, KD 6, 20, 47 KB 7, 10, 16, 22	GD 26, GB 47, KD 1	GB 18.

Şekil 3. 67. Geleneksel Diyarbakır Evleri Eyvan Tipleri (Tuncer 1999)

218-1 ve 2

232-23

278-6

259-12

Şekil 3. 68. Eyvan tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.4.4. Çıkmalar

Cumbalar; geleneksel Diyarbakır evlerinde, 1. katta bulunan mekânların dar olan kenarlarının büyütülüp alan kazanmak için yapılan mimari bir öğesidir. Amaçları aynı olup görüş açıları farklı olan, sokağa ve avluya açılan cumbalar bulunmaktadır. Sokağa açılan cumbaların geniş kenarında pencere açıklığı bulunmayıp dar kenarında pencere bulunmaktadır, böylelikle görüş açısı engellenmemiştir. Avluya bakan cumbalarda ise yoğunluklu olarak pencere açıklığı bulunup çıkmanın taşıyabileceği yük minimize edilmiştir (Dalkılıç 1999)(Şekil 3.69).

418-21 384-13

Şekil 3. 69. Cumba Tipleri (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.4.5. Gezemek

Geleneksel Diyarbakır evlerinde avludan yükselen merdiven ile bir üst katta bulunan gezemeğe ulaşılabilmektedir. Merdivenin son bulduğu nokta sahanlığa açılmaktadır. Sahanlık bazen bir mekâna açılıp bazen de buradan dama ulaşılır. Bu işlevlerin gerçekleşebilmesi için sahanlığın büyümesi gerekmektedir. Büyüyen bu sahanlığa gezemek adı verilmektedir. Cepheye kattığı farklılıktan ötürü önemli bir mimari öğedir (Şekil 3.70).

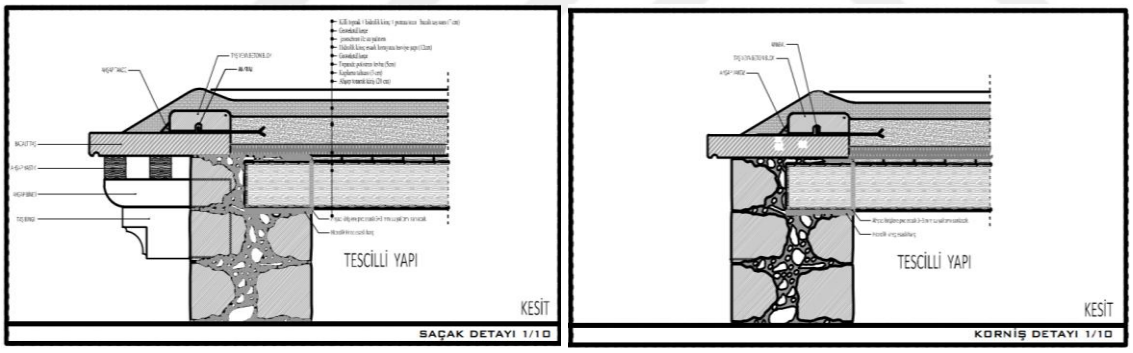

218-2 418-21

Şekil 3. 70. Gezemek (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.4.6. Saçak

Geleneksel Diyarbakır evlerinde cepheye yansıyan mimari elemanlardan biri de saçaktır. Saçağın amacı damda bulunan suyu, yapıya zarar vermeden yapıdan uzaklaştırmaktır. Kullanılan saçağın çeşidi ahşap ve bazalt taştan olmak üzere ikiye ayrılır. Saçağı taşıyan bingiler iki kademeli olup her iki saçak çeşidinde de ilk bingi taştır (Şekil 3.71-72).

Şekil 3. **71.** Saçak ve korniş detayı (Mizgin Gökçe arşivinden)

Şekil 3. 72. Saçak Çeşitleri 218-4 (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.4.7. Süsleme ve Malzeme

Geleneksel Diyarbakır evlerinde süsleme konutun ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Süslemeleri konum olarak, iç mekânlarda, avluya bakan mekânlara ait cephelerde, saçaklarda ve sokağa bakan cephede görebilmek mümkündür. Sokağa bakan dış cepheler ve dış kapıda olabildiğince sadedir. Avluya bakan cepheler de ise yoğun süsleme kullanılmıştır. Ayrıca cephede kullanılan süslemeleri detaylı olarak incelediğimizde, pencere, kapı, eyvan vb. kemer süslemelerinin belli bir açıya ve geometriye sahip olduğu görülmektedir. Bazalt taşın hakim olduğu cephelerde, caz sıvalar ve kalker malzemesi çok ince işlenerek cepheye ayrı bir güzellik katmıştır. Gerek eyvanda gerek kapı pencere doğramalarına ait kemer yerlerinde, süslemenin ne derece yoğun ve orantılı olduğu görülmektedir (Şekil 3.73).

218-48

192-9

218-48

Şekil 3. 73. Süslemeler (Mizgin Gökçe arşivinden)

3.5. Metot

Yapılan analiz çalışmaları ve sonuçların değerlendirilmesi 5 aşamada tamamlanmıştır;

Öncelikle türetici bir tasarım olan biçim gramerleri hakkında geniş kapsamlı bilgilendirme yapılarak teorik bilgiler aktarılmıştır. Bir sonraki bölümde Geleneksel Diyarbakır evleri ve Sur İçi bölgesi konut dokusu ile ilgili kavramsal bilgiler verilmiştir. Daha sonra Sur İçi bölgesinde seçilen geleneksel konutlara ait, planlar üzerinde fonksiyonel analiz yapılıp cepheler üzerinde biçim grameri yöntemi ile analiz çalışması yapılmıştır. Son olarak analiz çalışmaları sonucu cephelere yönelik elde edilen somut veriler değerlendirilmiştir.

Çalışma, alan olarak Diyarbakır Sur İçi Bölgesinde seçilen konutlara ait cepheler üzerinde yapılmıştır. Seçilen yapılar, bölgede yaşanılan tahribat ve yıkımdan kaynaklı verilerine erişilebilen yapılar üzerinden ele alınarak sınırlandırılmıştır. Bölgede birçok sivil mimari yapı bulunmakta olup çalışma kapsam olarak; mimari dilin kaybolmaya başladığı Diyarbakır Sur İçi Bölgesindeki geleneksel konutlara ait cephelerin tipolojik analiz çalışması üzerinden hazırlanmıştır. Cepheler üzerinden yapılan çalışmada biçim grameri yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma, biçim gramerinin çalışma alanlarından biri olan konutlara ait cephelerde mimari dili çözümleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Bu yöntem ile mimari dilin sayısal verilerle çözümlemesi yapılmıştır. Çalışma yönteminde; biçim gramerinin yapısında yer alan informal analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. İnformal analiz yöntemi ile mekânların biçimsel olarak işleyişi, birbiri ile olan bağlantısı yönelimi, yükseklik değerleri incelenmiştir. Böylece tümden gelim yöntemi ile Diyarbakır bileşenlerine ayrılmıştır.

Geleneksel Diyarbakır evlerinin şekillenmesinde etkili olan iklim ve sosyal kültürel yaşam gibi parametreler, kavramsal analiz başlığı altında ele alınarak konut tipolojisinin cephe ile olan ilişkisi ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Ayrıca yapılan informal analiz çalışması ile geleneksel Diyarbakır evlerinin cephesel olarak tipolojik analizleri yapılmıştır. İnformal analiz çalışmaları;

- Bina aralığı
- Yönlendirme
- Yapı tipolojisi
- Yapı yüksekliği, başlığı altında cephe ve konut tipoloji ilişkisi ele alınmıştır.

Böylece geleneksel dokuda bulunan Diyarbakır evlerine ait cephelerin bu tasarım kriterleri bağlamında nasıl biçimlendiği aktarılmıştır. Cephesel analiz çalışmaları için parsele göre şekillenen konutlardan L,U,I ve iç avlulu plan tipi olmak üzere 4 çeşit plan tipolojisi belirlenmiştir. Belirlenen her plan tipi için 4 er konut seçilerek toplamda 16 adet konuta ait cephesel analiz yapılmıştır. Analiz çalışmaları için biçim grameri ile yapılan işlemlerden biri olan parametrik değişim yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile cephe elemanlarının en küçüğü olan tepe pencerelerine ait ölçüler referans alınarak bir modül belirlenmiştir.

Belirlenen modül çerçevesinde gridal bir düzlem oluşturularak cepheler maksimum soyutluğa indirgenerek anlaşılabilir şemalar halinde verilmiştir. Oluşturulan gridal düzlem üzerinde çoğalan birim modüllerle konutlara ait cephesel analizler yapılmıştır. Ayrıca kapı pencere doğramalarına ait farklı bölüntü çeşitleri de belirlenen oran ve düzlemsel ızgara yöntemi ile oluşturulmuştur.

Analiz çalışmalarından elde edilen veriler yorumlanarak, geleneksel dokuda bulunan; geleneksel evlere ait cephelerin biçim grameri yöntemi ile yapılan analizleri sonucu tümevarım yöntemi ile her konut tipolojisine ait cephesel olarak belli oranlar belirlenip somut verilere ulaşılmıştır.

Son aşamada Diyarbakır şehrini yansıtan geleneksel dokuda bulunan, geleneksel Diyarbakır Evleri'ne ait cephelerde elde edilen tasarım ölçütlerinin her konut tipolojisi için referans alınarak bölge ile uyumlu yeni yapılacak yapılaşmalar için kaynak oluşturması gerektiği vurgulanmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde Diyarbakır Sur İçi Bölgesinin güneydoğu ve güneybatı kanadında bulanan; Diyarbakır evlerine ait planların fonksiyonel analizi yapılıp incelenen konutların avluya bakan cephelerinde bulunan açıklıklarda biçim grameri yöntemi ile analizi yapılmıştır.

4.1. Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Cephe Analizi

Bu bölümde yapılan incelemeler neticesinde Diyarbakır geleneksel konutlarına ait cepheyi yansıtan başlıca ilkeler ele alınmıştır.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde cephenin şekillenmesini etkileyen bazı önemli tasarım elemanları vardır. Bunlar; modül, oran, renk, ritim, konstrast, bütünlük, çeşitlilik vs. dir.

Modül-oran; Bir mimari yapıtta, parçaların oranlarını belirtmek için kullanılan en küçük ortak ölçü birimidir (**URL 24:** Https://Www.Lafsozluk.Com/2015/04/Modul-Nedir-Ne-Demektir-Anlami.Html (Erişim Tarihi: 07. 01.2020, 14:05)).Yapılan inceleme neticesinde Diyarbakır geleneksel konutlara ait cephe açıklıklarının belirli bir orana sahip modüllerden oluştuğu tespiti yapılmıştır. Oranlı ve belirli bir modüle sahip yapıların daha kaliteli ve net cepheler oluşturduğu yapılan örneklerden görülebilmektedir. Yapının yapım aşamasında çok ciddi zaman kazancı ve kolaylık sağlayan önemli bir etmendir. Diyarbakır geleneksel evlerine ait cephelerde bulunan doğramaların sayısı ve boyutsal oranları çok iyi kullanılmış olup bir modülün tekrarı niteliğindedir.

Mimarlıkta renk bir tasarım elemanıdır. Renk, biçimin dili, mekânın tanımıdır. Mimarlığın renkle ilişkisi tarih boyunca simgesel, biçimsel ve işlevsel anlamlar taşımıştır. Hiyerarşik bir kimlik oluşturmak, ölçeği vurgulamak, bazen de fonksiyonları ayırmak için kullanılmıştır. Diyarbakır geleneksel evlerine ait cephelerde; bazalt taş, caz sıva ve kalker uyumlu ve oranlı bir şekilde kullanılmıştır.

Ritim; antik Yunancada akış anlamına gelmektedir. Bir biçimsel düzende, benzer öğelerin veya öğe gruplarının birbirini izlemesi, "ritim" adı verilen, zaman içinde tekrar hissini uyandırmaktadır. Revak, pencere sırası, benzer yapı kütleleri, benzer profiller gibi

yüzeylere uygulanan her türlü tekrar eden strüktür ya da süs öğesidir. (**URL 25:** Https://İnsapedia.Com/Mimaride-Ritm/ (Erişim Tarihi: 08. 01.2020, 17:15))

Kontrast; Tasarımda kullanılan elemanların bütününde oluşturulan farklılıktır. Bunlar renk, oran, ölçek, şekil, doku vb. tasarı elemanları ile elde edilebilmektedir. Diyarbakır geleneksel evlerine ait cephelerde, değişken doğrama açıklıkları ve malzeme olarak zıt renklerin kullanılması ile kontrastı yansıtmaktadır.

Bütünlük; Bir tasarımı oluşturan bütün parçalarda aranılan bütünsel uyumdur. Bu uyumda, kendine has bir üslup söz konusudur. Kullanılan bu dil, çizgi, renk, malzeme ya da doku gibi elemanların tutarlı ve dengeli kullanımı ile elde edilebilmektedir.

Çeşitlilik; Değişiklik ve zıtlıkları içeren bir tasarı ilkesidir. Bütünlük ilkesi içerisinde elde edilen canlı ve zengin bir çeşitlilik de tasarı içerisinde farklı bir unsurdur. Çeşitlilik tasarımın farklı durum, form, şekil, farklılık, vurgu, farklı boyut ve oranlarındaki kalitesidir. (**URL 26:** Https://Www.Atolyeizmir.Com/Mimari-Tasarim-İlkeleri/ (Erişim Tarihi: 13. 01.2020, 18:35))

Binaların cephe tasarımı, mimaride en temel ve kritik unsurlardan biridir. Yapının cephe tasarımının önemi, kullanıcıyla yapının ilk karşılaşma anının bir aktörü olmasının yanı sıra iç ve dış mekân ilişkisini düzenleyen yapısal bir unsur olmasından kaynaklanmaktadır. Hangi ölçekte olursa olsun yapı bir bütün olarak ele alınmalıdır. Cephe bütünün ayrılamaz önemli bir parçadır. Dolayısıyla binayı bir yüzeyler bütünü olarak değil, bir hacimler bütünü olarak görmek gerekmektedir.

Cephe sadece var olan mekânı, fonksiyonu yansıtmayıp yapıldığı dönemi kültürü, ustalığı yansıtan önemli bir sanattır. Örneğin Diyarbakır evlerinde cephe, mekânı, kültürü, ustalığı çok iyi yansıtmıştır. Ayrıca doğramalarda görmüş olduğunuz boyutsal olarak farklılıklar mekân farkını da cepheye yansıtmaktadır, biz bu farkı eyvan ve odalara ait mekânlarda bulunan doğrama farkı ile görebilmekteyiz.

Cephe aynı zamanda bir yüzün hatlarını mükemmel kılan estetik orantıların, şehir ile ilişkisi ve o binanın yeri yanı sıra çevresel faktörler ile uyumudur. Cephe yapıda ikamet eden kullanıcının yaşantısı hakkında da bilgi vermektedir. Bunu Diyarbakır

evlerinde mahremiyetin cepheye yansıması ile görebilmekteyiz. Sokağa bakan cephelerde, açıklık sayısının az olması yaşantının cepheye yansıdığının bir kanıtıdır.

Mimaride mükemmeliyetçiliğe ulaşmanın en önemli öğesi dengeli oranlı kompozisyonların bir arada olması ile ilişkilidir. Diyarbakır evlerinde cephelerde bulunan açıklıklar, doluluk boşluk arasındaki oran ve uyumu çok iyi yansıtmaktadır.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde önceki bölümlerde belirtildiği üzere cephe oluşumundaki önemli bir diğer etmen ise yatay ve düşey elemanlar arasındaki uyumdur. Elemanlar arasındaki oranın uyumu ise bir bütünü parçası niteliğindedir. Cephe tipolojisi, cephede bulunan kapı, pencere, eyvan, çıkmalar, saçak, cephenin dokusu, yapım sistemine göre yapılmaktadır. Geleneksel Diyarbakır evlerinin cephe biçimlenişi, cephede bulunan açıklıklar arasında en önemli yere sahip olan kapı pencere ve eyvan açıklıkları biçim grameri yöntemi ile 4.2. bölümde ele alınmıştır.

Bir sonraki bölümde yapılan incelemeler neticesinde geleneksel Diyarbakır evlerine ait cephelerin şekillenmesinde etken olan parametreler belirlenmiştir. Bunlar kavramsal analiz ve informal analiz başlıkları altında değerlendirilmiştir.

4.1.1. Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Kavramsal Biçimsel Analizi

Geleneksel Diyarbakır evlerine ait mimari dil oluşumunda etkili olan etmenler cepheyi de beraberinde şekillendirmektedir. Mimari dilin oluşumuna yönelik, kavramsal analiz başlığı altında iklim, sosyal kültürel yaşam ele alınmıştır.

4.1.1.1. İklim Tasarım İlişkisi

Diyarbakır Sur İçi Bölgesi'ne ait konutların tasarımında iklim etkili olmuştur. İklim koşullarından dolayı geleneksel Diyarbakır evlerinde içe doğru bir yönlenme vardır. Ayrıca bölge sıcak olması ve az yağış aldığından dolayı çatılar düz toprak damdır. İklimden kaynaklı mekânlar bir avlu etrafında şekillenmiştir. Bu mekânlar mevsimsel özelliklere göre konumlanmıştır. Örneğin avlunun güney bölümünde yazlık mekânlar yer alıp, kuzeye baktırılmıştır. Aynı şekilde avlunun kuzeyine genellikle tek katlı olan kışlık mekânlar yerleştirilir ve kış dönemi süresince kullanılmaktadır. Hem kışlık hem de yazlık

bölümü olan evlerde avlunun doğu veya batısındaki mekânlar baharlık bölüm olarak kullanılmaktadır.

4.1.1.2. Sosyal ve Kültürel Yaşam Tasarım İlişkisi

Diyarbakır geleneksel evlerin oluşumunda; aile yapısı, dini yapı, ekonomik yapı ve kültürel etkileşimler bina formunu doğrudan ya da dolaylı olarak şekillendirmiştir. Evlerde dışa kapalı içe dönük yani avlu içinde bir yaşam hakimdir. Yüksek duvarlarla dış dünya ile ilişkisini sınırlayan avlu duvarlar, sıcak-kuru iklim kuşağı olan bu bölgede, binayı sıcak ve rüzgârdan korur ve içeride konforlu bir yaşam sunmaktadır.

Mahremiyetin önemli olduğu bu bölgede bina formları, bölgede yaşayan aile yapısına göre gelişmiştir. Bir kapalı mekân olan yaşama birimi, mahremiyeti nedeniyle diğer bir yaşama birimine açılmaz; bir tampon bölge olarak eyvana açılır. İç mekânda ise kadınlara ait mekân olan harem ve erkeklere ait olan selamlık mekânları ile mahremiyet sağlanmıştır. Aile büyüdükçe mekân sayısı artmakta ve kütle ona göre şekillenmektedir. Aynı şekilde ekonomik durum geliştikçe yapı büyüklüğü ve mekân sayısı artmaktadır.

4.1.2. Geleneksel Diyarbakır Evlerinin İnformal Biçimsel Analizi

Geleneksel Diyarbakır evlerinin biçimlenmesinde sokak-avlu-yapı bağlantısını sağlayan, birbirini tamamlayan belirli kurallar vardır. Var olan bu kurallar yapıya ait bir mimari dili tanımlamış olup cepheyi şekillendirmektedir. Bu bölümde bu kurallar arasında yer alan; yönlendirme ve form, bina arlıkları, yapı yükseklikleri ve yapı tipolojisi incelenerek mekânların biçimleniş kuralları ele alınacaktır. Biçimleniş kuralların cepheye yansıması bir sonraki bölümde biçim grameri yöntemi ile incelenecektir.

Geleneksel Diyarbakır evlerinin biçimlemesinde ve mimari dil oluşumunda etkili olan genel faktörleri aşağıda belirtildiği gibi sıralayabiliriz.

- Genellikle bitişik nizam tasarlanmış olup ayrık nizam olanlar da bulunmaktadır.
- Avlu hemen hemen her evde bulunan önemli bir tasarım öğesidir.
- Evlerde boyut olarak sabit bir oran yoktur. Kullanıcı sayısına göre oda sayıları artmaktadır.
- Hepsinde bazalt taş kullanılmış olup yapım tekniği aynıdır.
- Cephede bazalt taş, kalker ve caz sıva uyum içerisinde kullanılmıştır.

- Mekânlara geçişler avlu ve eyvandan sağlanmıştır.
- Evler genellikle 1-2 iki katlı olup cumba kullanılmıştır.
- Cephelerde; Köşe pahları, söve detayları, süslemeler bulunmaktadır.
- Cephelerde, kullanılan kapı, pencere, eyvan doğramalar belirli boyutlarda ve aynı oranda kullanılmıştır.
- Kapı pencereler avluya açılmaktadır.
- İçe dönük bir yaşantı hakimdir.

4.1.2.1. Bina Aralığı

Diyarbakır şehrinde yerleşim sur içi bölgesinde gelişmiştir. Güvenlik amacıyla yüksek duvarlardan oluşan surlarla çevrelenmiştir. Zamanla artan nüfustan kaynaklı sur içi bölgesinde sıkışık, düzensiz bir yerleşim ve bitişik düzende evler ortaya çıkmıştır. Sokakların karakterini belirleyen bina aralıkları oldukça dardır. Ancak birbirine yapışık olan bu evlerin birbirlerinin güneşini, rüzgârını kesmemesi ve avlu gibi yarı açık alanların mahremiyetine zarar vermemesi için evlerin yükseklikleri az tutulmuştur.

Ayrıca yaz döneminde güneş ışınımlarının etkisinin azaltılması, kış döneminde ise rüzgâr etkilerinden ve soğuktan korunmak amacıyla cephe yüzeylerinin küçülmesi amaçlanarak bina kütleleri komşu binaya mümkün olduğunca bitişik yapılmıştır. Bina aralığının cephe üzerinde yarattığı bu etki bir sonraki bölümde biçim grameri ile cepheler üzerinde yapılan çalışmada görülebilmektedir.

4.1.2.2. Yönlendirme

Bölgede dış çevre koşulları ve mahremiyet konusunda duyulan hassasiyet evlerin genel anlamda dışa karşı kapalı olup içe yönelmesini sağlamıştır. İklimden kaynaklı konutlar kompakt bir yapıya sahip olup mahremiyetten kaynaklı mekânlara ait açıklılar avluya baktırılmıştır. Evler parsel boyutuna ve şekline bağlı olarak gelişme göstermiştir. Genellikle dikdörtgen kare ve bunların varyasyonundan oluşan formlara sahiptir.

İklimden kaynaklı mekânlar bir avlu etrafında, mevsimsel özelliklere göre konumlanmıştır. Avlunun güney bölümüne yazlık mekânlar, kuzey bölümüne genellikle tek katlı olan kışlık mekânlar bulunmaktadır. Farklı bölümlerde bulunan mekânlar cepheyi de şekillendirmiş olup yapılan analizler ile bunun tespiti yapılmıştır.

4.1.2.3. Yapı Yüksekliği

Geleneksel Diyarbakır evleri; bodrum + zemin, zemin +1 ve sadece zemin kattan oluşmasına bağlı olarak farklı yüksekliktedir. Genellikle bodrum kat 2-3 m arasında bir yüksekliğe sahip olup zemin ve 1. kat 3-3.5 m arsında değişen yüksekliğe sahiptir. Genel olarak 3-6 m arasında değişen kat yüksekliklerine sahiptir. Bunun cepheye yansıması yapılan analizler sonucunda belirlenmiştir.

4.1.2.4. Yapı Tipolojisi

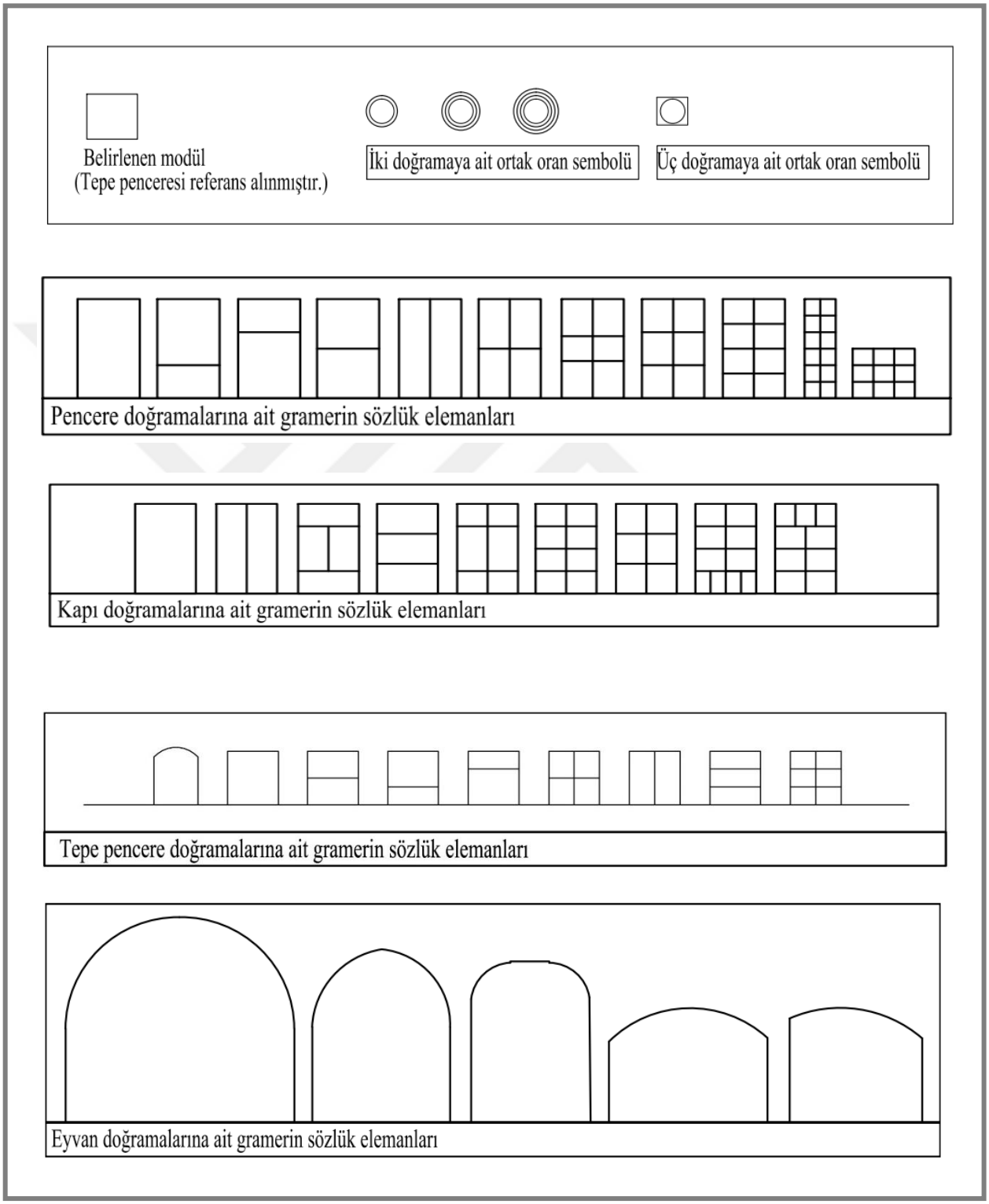
Geleneksel Diyarbakır evlerine ait U,L,I, iç avlulu plan tipolojileri bulunmaktadır. İncelenen veriler tescilli yapıların özgünlüklerinin, çoğunlukla kullanımdan kaynaklı değiştirildiğini göstermektedir. Yapının işlevini yitirmesi, yeterince cevap verememesi, kişilerin yeni ve modern yapılarda oturma isteği ve bununla birlikte ortaya çıkan kullanım zorlukları gibi sebeplerden dolayı geçmişten günümüze gelmiş özgün konutlar büyük bir değişim ve tahribatla karşı karşıya gelmiştir. İhtiyaç duyulan bu gereksinimler giderilirken, yapıların özgün plan şeması, cephesi ve malzemesi değişmektedir.

4. 2. Geleneksel Diyarbakır Evlerine İlişkin Tasarım Gramerinin Oluşumu

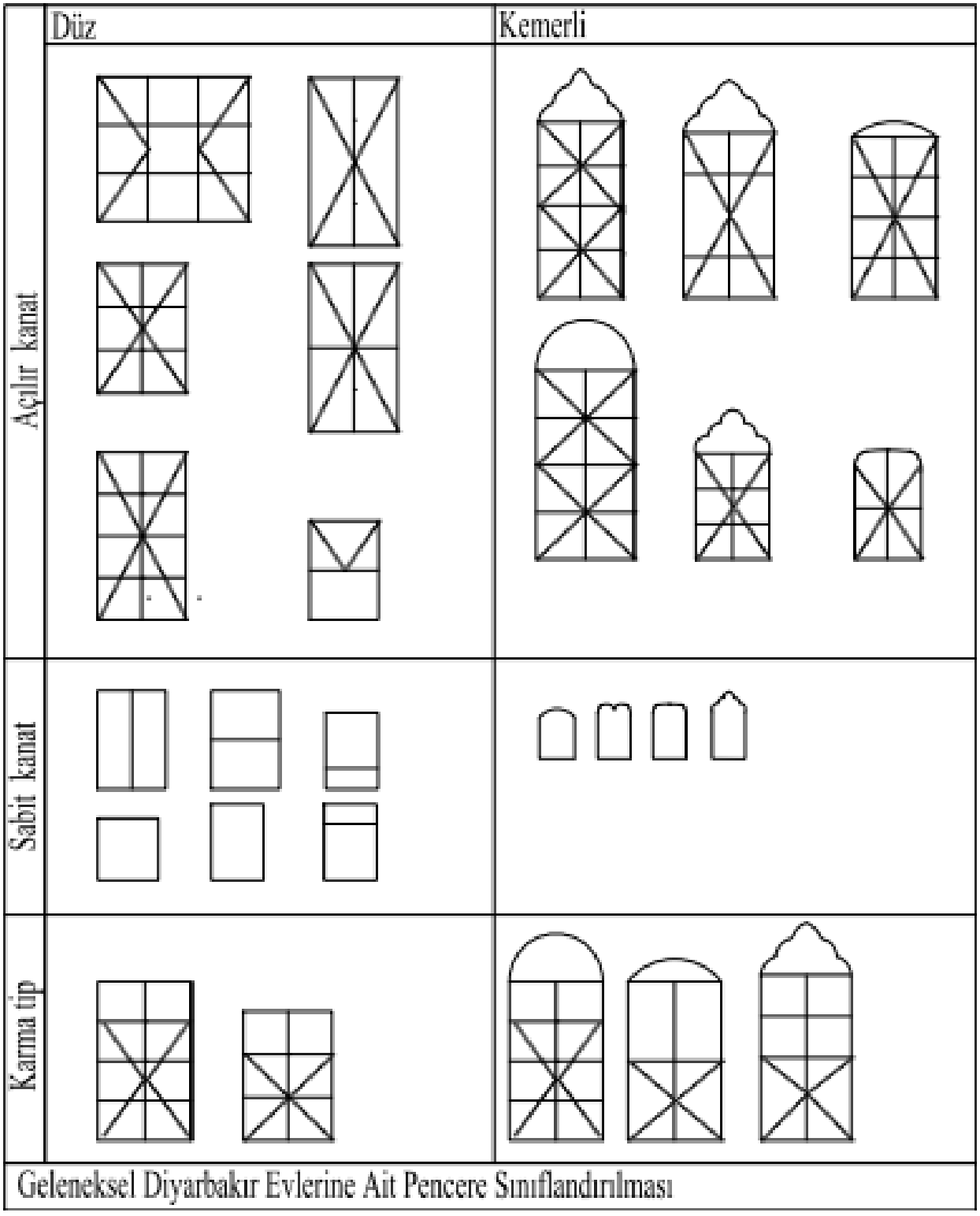
Bu bölümde geleneksel Diyarbakır evlerinin incelenmesine ilişkin parametrik biçim grameri yöntemi kullanılmıştır. Parametrik biçim grameri yöntemi kullanıldığı zaman, birinci biçim (x) ikinci oluşan biçim (y) ile yer değiştirir. Böylelikle yeni bir biçim elde edilmiş olur. Bu yaklaşım ile geleneksel Diyarbakır evlerine ait gramer dili çözümlenip mimari dil tanımı yapılmıştır.

Oluşturulan gramer dilinin belirli sözlük elemanları bulunur (Şekil 4.1-4.2). Bunlar; cepheye ait mimari bir eleman olan tepe penceresi ölçüsü alınarak bir modül belirleme ile başlanmıştır. Belirlenen modül ölçüsü 40 x 45 cm ölçülerindedir. Modüllerin birleşmesi ile büyüyüp küçülen cephe açıklıkları oluştuğu görülmektedir. Belirlenen modül ile iki boyutta bir ızgara düzlemi hazırlanmıştır. Cephede yoğunluklu olarak kullanılan kapı, pencere, eyvan doğramaları bu gridal düzlem üzerinde, oluşum şekillerine ait oransal çalışmalar yapılarak, açıklıklar arasındaki oransal uyum somut verilerle açıklanmıştır. Ayrıca kapı ve pencerelere ait doğrama kanatlarındaki bölüntülerde bulunan çeşitlilikler aynı yöntem ile oluşturulmuştur. Cephede bulunan

gramerin diğer sözlük elemanları ise; ızgara düzleminde incelen yapıların cephelerine ait pencere, kapı, eyvan açıklıklarıdır.

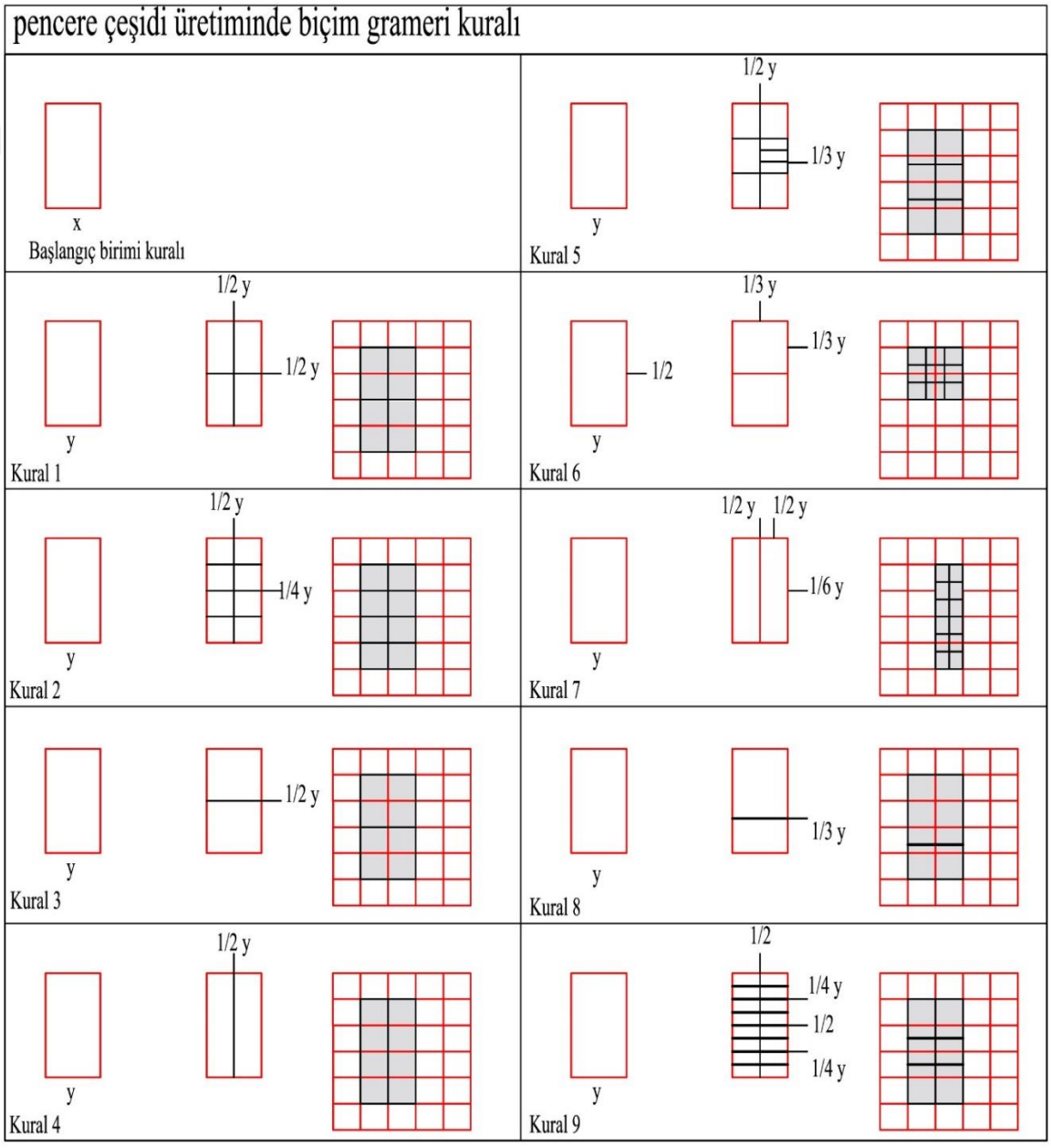
Şekil 4. 1. Gramerin sözlük elemanları

Şekil 4. 2. Pencere sınıflandırılması (Mizgin Gökçe arşivinden)

Yapılan analiz ve çalışmalar neticesinde pencereler sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılmış olan pencere ve kapı doğramalarına ait kanatlardaki bölünmeler, biçim grameri yöntemi kullanılarak belirli kurallar ile elde edilmiştir (Şekil 4.3-4).

Yukarıda yapılan oluşum tipi baz alınarak alt biçim modelleri oluşturmak mümkündür. Oluşturulan düzlemsel ızgara modülü, tepe penceresi referans alınarak belirlenmiştir. Başlangıç birimi olan x boyutlu çokgen, kullanımı en yoğun olan pencere boyutudur.

Şekil 4. 3. Pencere çeşitleri ile ilgili biçim düzenlemeleri

Kural 1 ile; çokgen yatayda ve düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 2 ile; çokgen yatayda dörde, düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 3 ile; çokgen yatayda ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 4 ile; çokgen düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 5 ile; çokgen yatayda üçe , düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

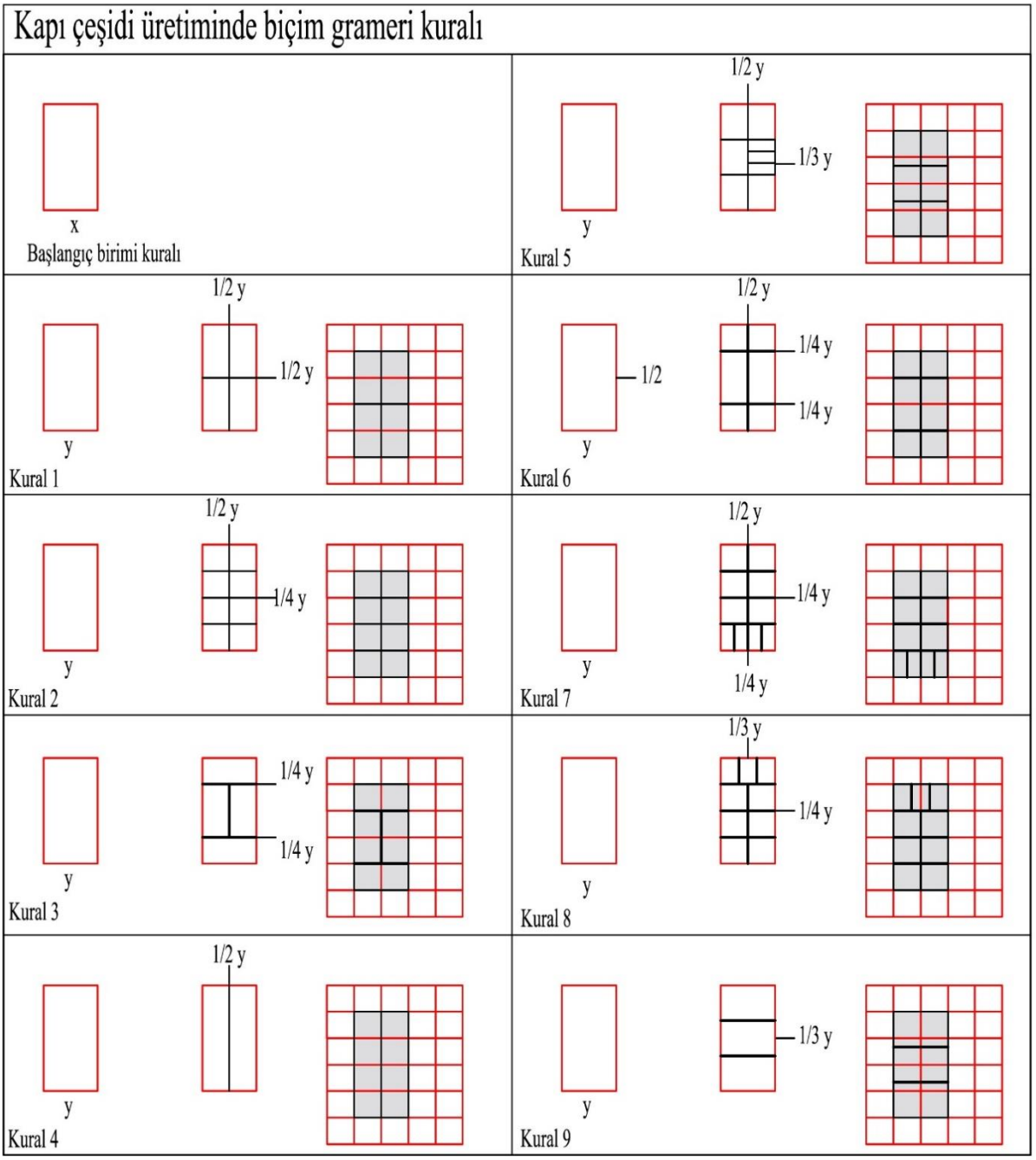
Kural 6 ile; çokgen öncelikle yatayda ikiye bölünmüştür. Daha sonra elde edilen birim yatayda üçe, düşeyde üçe bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 7 ile; çokgen öncelikle düşeyde ikiye bölünmüştür. Daha sonra elde edilen birim yatayda altıya düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 8 ile; çokgen yatayda üçe bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 9 ile; çokgen yatayda öncelikle ikiye bölünmüştür daha sonra elde edilen birimler tekrar yatayda dörde, düşeyde ise ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Yukarıda yapılan oluşum tipi baz alınarak alt biçim modelleri oluşturmak mümkündür. Oluşturulan düzlemsel ızgara modülü, tepe penceresi referans alınarak belirlenmiştir. Başlangıç birimi olan x boyutlu çokgen, kullanımı en yoğun olan kapı boyutudur.

Şekil 4. 4. Kapı çeşitleri ile ilgili biçim düzenlemeleri

Kural 1 ile; çokgen yatayda ve düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 2 ile; çokgen yatayda dörde, düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 3 ile; çokgen öncelikle yatayda ikiye bölünmüştür. Daha sonra yataydaki üst ve alt birimler tekrar ikiye bölünüp yarısı orta birime aktarılıp yataydaki oran, orta birimde iki katına çıkarılmıştır. Son olarak ortada kalan birim kendi içerisinde düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 4 ile; çokgen düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 5 ile; çokgen yatayda üçe, düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 6 ile; çokgen öncelikle yatayda ikiye bölünmüştür. Daha sonra yataydaki üst ve alt birimler tekrar ikiye bölünüp yarısı orta birime aktarılıp yataydaki oran orta birimde iki katına çıkarılmıştır. Daha sonra düşeyde ikiye bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 7 ile; çokgen öncelikle düşeyde ikiye bölünmüştür. Daha sonra yatayda dörde bölünüp, en altta bulunan birim kendi içinde üçe bölünerek, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 8 ile; çokgen öncelikle düşeyde ikiye bölünmüştür. Daha sonra yatayda dörde bölünüp, en üstte bulunan birim kendi içinde üçe bölünerek, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

Kural 9 ile; çokgen yatayda üçe bölünüp, ızgara düzleminde modüllerin çoğalması ile elde edilebilmiştir.

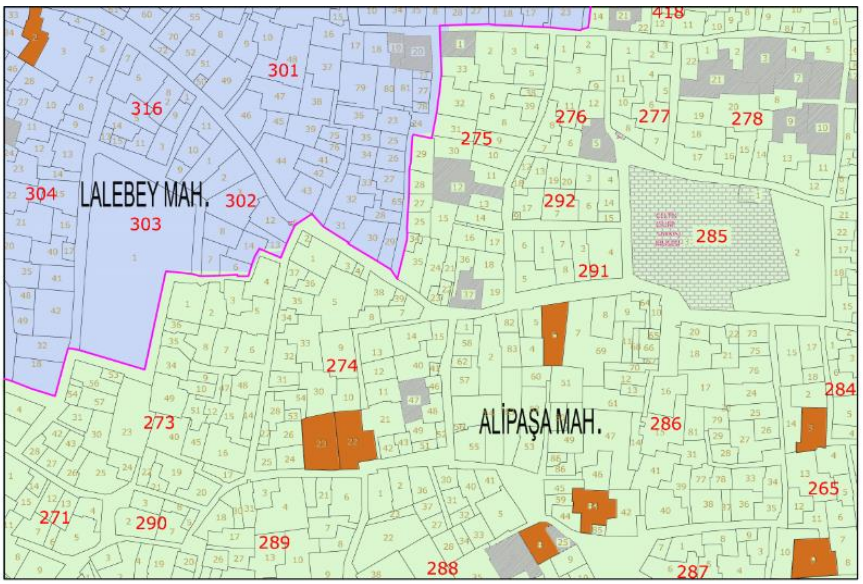
4.3. Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri Analizi

Bu tez çalışmasında geleneksel Diyarbakır evlerine ait cephe elemanları içerinde en önemli yere sahip olan eyvan, kapı, pencere açıklıkları ele alınarak cephe incelemesi yapılmıştır.

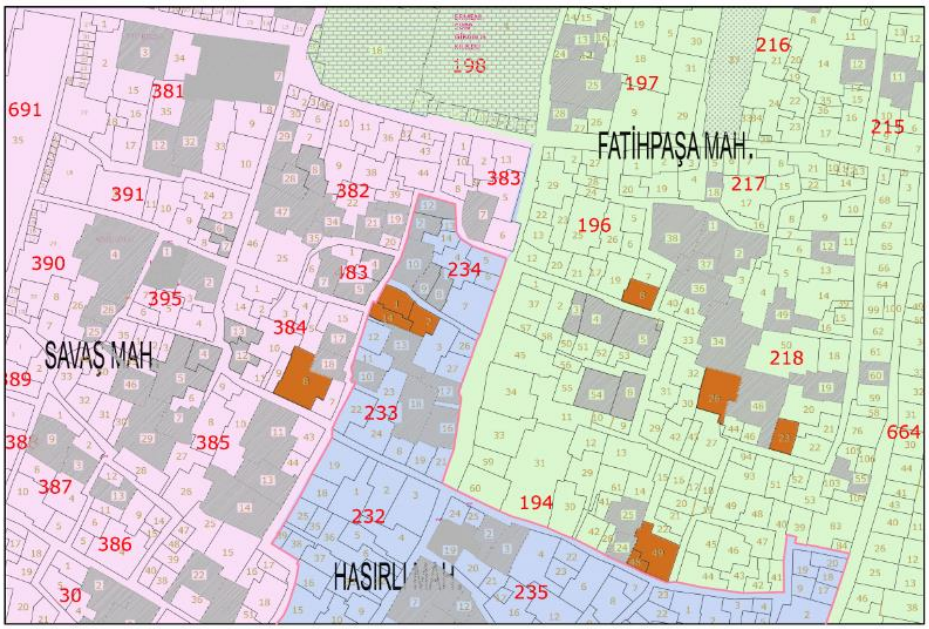
Çalışma Sur İçi bölgesine ait güneydoğu ve güneybatı kanatlarında bunulan konutlar üzerinde yapılmıştır. Toplamda 16 adet geleneksel Diyarbakır evi seçilmiştir. Daha sonra alan çalışmasına yönelik yapılacak gramer çalışması için Diyarbakır evleri form olarak U-L-I-iç avlulu plan tipi olmak üzere 4 e ayrılmıştır. Her plan tipi için 4 er tescilli yapı seçilmiştir. Böylece her plan tipi için ayrı sonuçlar elde edilmesi sağlanmıştır. Böylece cephe oluşum kriterleri, cephe dilini oluşturacak gramer kuralları ile belirlenmiştir.

Ayrıca İncelenecek yapılara ait informal analiz çalışması yapılmıştır. İnformal analiz başlığı altlında; yapı formu, yapı tipolojisi, yönlendirme ve yapı yüksekliği ele alınmıştır. İncelenmesi yapılacak her yapı için informal analiz tablosu oluşturularak bilgiler aktarılmıştır.

16 ada geleneksel yapıya ait cephesel analiz çalışması biçim grameri yöntemi ile incelenmiş olup incelen evler harita üzerinde işaretlenmiştir (Şekil 4. 5- 6).

Şekil 4. 5. Çalışma alanı içerisindeki güneybatı kanadına ait incelenen Geleneksel

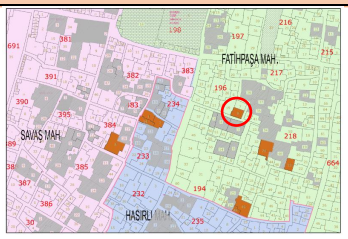
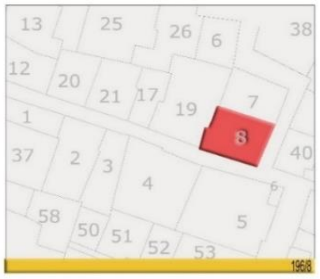
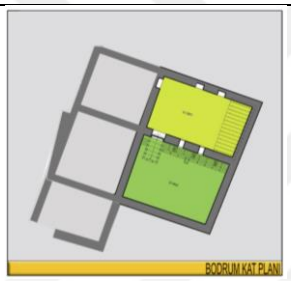

Şekil 4. 6. Çalışma alanı içerisindeki güneydoğu kanadına ait incelenen Geleneksel Diyarbakır evlerinin konumu

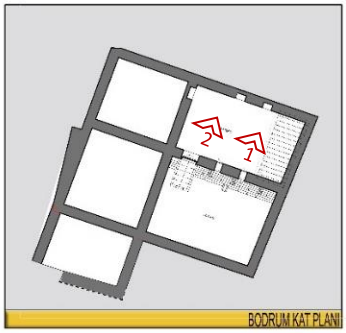
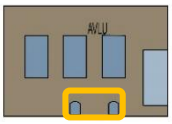
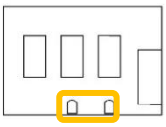
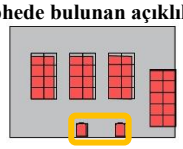
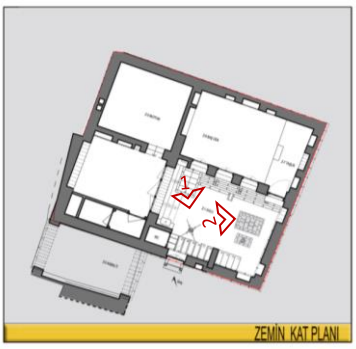
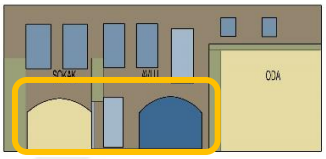
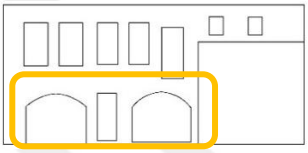
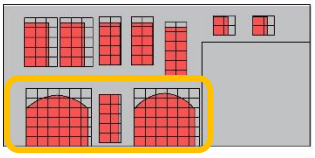
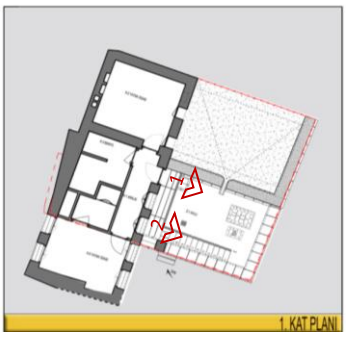
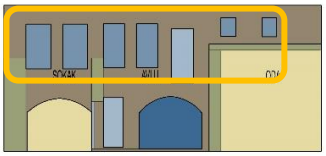
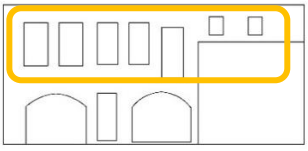
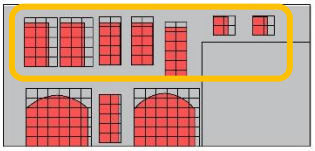
4.3.1. L Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri Analizi

Bu bölümde 4 adet L tipli geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik ve cephesel analiz çalışması yapılmıştır. Biçim grameri yöntemi ile cephelerde yapılan analizler sonucunda ortak oranlar belirlenip tabloya aktarılmıştır.Ayrıca her konut için informal analiz tablosu oluşturulup konut değerlendirmesi yapılmıştır. 4 adet incelenmsi yapılan konutlar ;196-8, 194/48-49, 304-2,233-1 dir (Çizelge 4. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12).

Çizelge 4. 1. 196-8 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 196-8	GÖRSELLER	BİLGİLER
  196-8 nolu yapı konumu	 196-8 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan, Fatihpaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının yıkılmasına sebebiyet vermiştir. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat yapının kuzey cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 23 cm ve basamak genişliği ise 30 cm olan 5 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda tek bir oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.30 olup aydınlatılmasını sağlayan 35*45 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda eyvan mutfak birimleri yer almaktadır. Günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde banyo ve wc mekânlarını bulundurmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği 3.15 m dir. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler de avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda banyo wc ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 3.20 m, üst bitiş kotu ise 6.25 m tir. Ayrıca üst katta, yapıya ait bir oda, sokağa doğru 80 cm lik büyüme ile sokakta kabaltı oluşturmuştur.

Çizelge 4. 2. 196-8 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 196-8	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Kuzey cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	 Kuzey cephesi **Güneybatı cephesi**	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	   Batı cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**

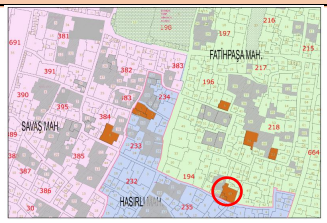
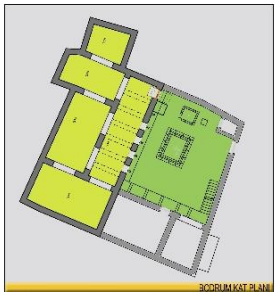
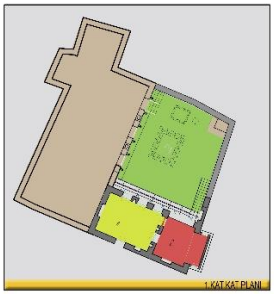
Pencere boyutlarında en boy arasındaki oran yaklaşık 1/2 olup ölçüsü 80-150 cm dir. Bodrum pencereleri ise 35-45 cm ölçülerindedir. Pencereler lentolu olarak yapılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılarda ise 2/5 lik oran vardır. Ölçü olarak 80-90/ 200-210 cm arasında değişmektedir. Ayrıca avluya giriş kapısı çivili olup, 100/200 cm ölçülerinde lentolu bir tasarıma sahiptir. Eyvana, basık kemerli 250/210 cm ölçülerinde bir kapı ile geçilirken ıslak hacimler için lentolu kapı detayı kullanılmıştır.

Yapılan çalışmada, belirlenen modüllerin birleşmesi ile büyüyüp küçülen cephe açıklıkları oluştuğu görülmektedir. Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının 1/3 ve 1/2 oranında olduğu tespit edilmiştir.

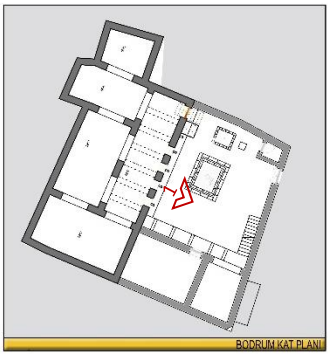
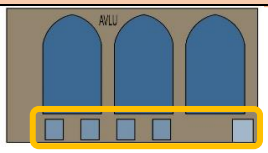
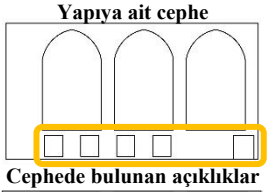
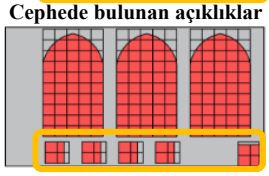
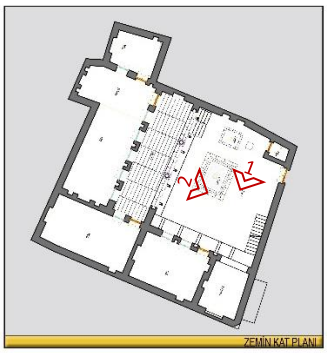
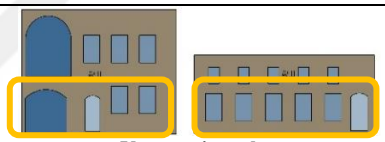
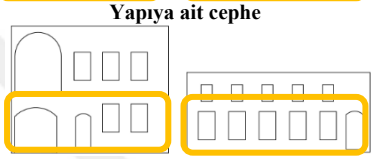
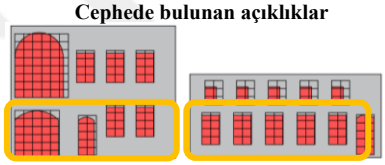
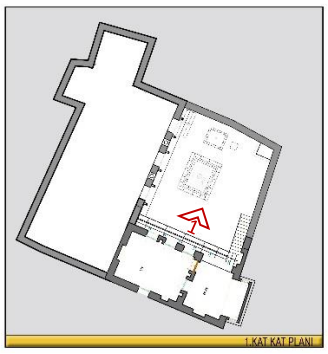
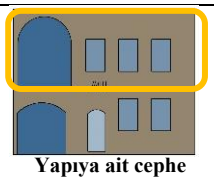
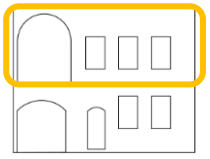
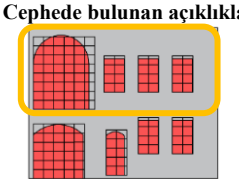
Çizelge 4. 3. 196-8 nolu yapının informal biçimsel analizi

196/8 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı L formlu olup mekânlar kuzey ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde, Pa+Ka açıklıkları, batı cephesinde Ea+ Pa +Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapının kuzey cephesinde bodrum bulunmaktadır. Kuzey cephesi tek katlı olup 4.30 yüksekliğindedir. Batı cephesi ise iki katlı ve 6.25 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey ve batı cephesi bitişik nizamdır ve cephesel açıklık bulunmamaktadır. Güney ve doğu cephesi ayrık nizam olup sokağa açılmakta ve cephe açıklıkları görülmektedir.

Çizelge 4. 4. 194/48-49 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES:ADA/PARSEL 194/48-49	GÖRSELLER	BİLGİLER
  194/48-49 nolu yapı konumu	 194/48-49 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan Özdemir mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılındaki çatışmalarda yıkılmıştır. B+Z+1 katlı olan yapı yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat yapının batı cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 22 cm ve basamak genişliği ise 25 cm olan 7 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda 5 oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak değerlendirilen mekânlardır. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.50 olup aydınlatılmasını sağlayan 70*80 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda eyvan mutfak,wc birimleri bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği batı cephesinde 4.18 m iken güney cephede 3.09 dur. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler de avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda, eyvan ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 3.50 m dir. Yapının üst bitiş kotu 5.23 m tir. Ayrıca üst katta, yapıya ait bir oda sokağa doğru 100 cm lik büyüme cumba oluşturmuştur. Bu katta, avludan 12 basamaklı ve 22 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır.

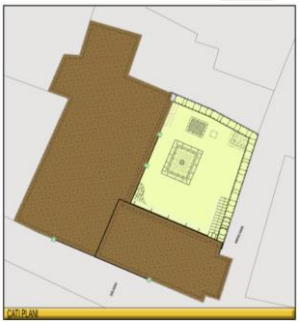
Çizelge 4. 5. 194/48-49 nolu yapının cephe analizi

ADRES:ADA/PARSEL 194/48-49	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Batı cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	 Doğu cephesi Batı cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

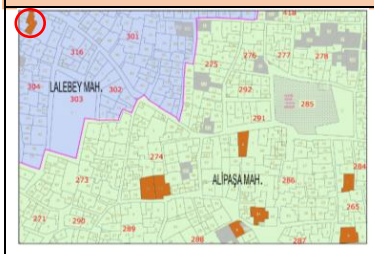
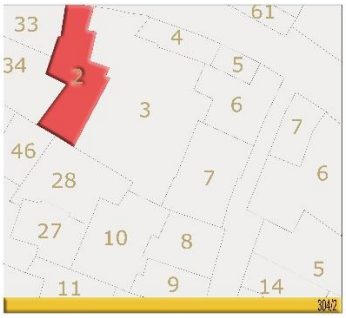
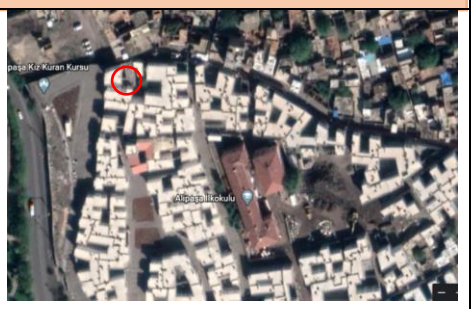
Pencere boyutları yaklaşık olarak 90-145 cm dir. Bodrum pencereleri ise 70-80 cm ölçülerindedir. Pencereler lentolu olarak yapılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 200-210 cm arasında değişmektedir. Ayrıca avluya giriş kapısı çivili olup, 100/200 cm ölçülerinde lentolu bir tasarıma sahiptir. Eyvan doğramaları ise 235/382 cm ölçülerinde olup sivri kemerlidir ve üç gözden oluşmaktadır.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

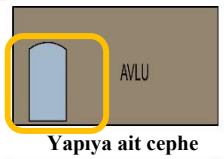
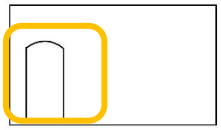
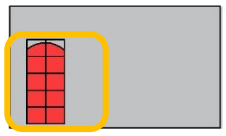
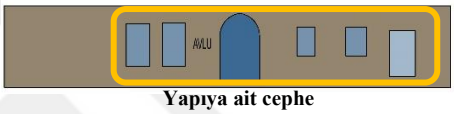
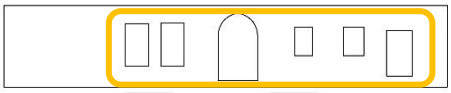
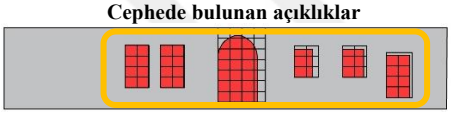
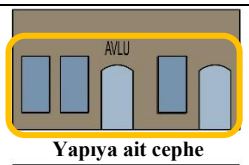
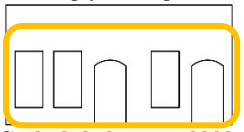
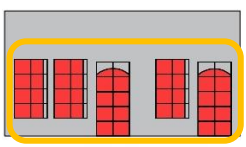
Çizelge 4. 6. 194/48-49 nolu yapının informal biçimsel analizi

194/48-49 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı L formlu olup mekânlar güney ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapının batı cephesinde bodrum bulunmaktadır. Batı cephesi tek katlı olup 3.76 m yüksekliğindedir. Güney cephesi ise iki katlı, 5.23 m yüksekliğine sahiptir.
	Bina Aralığı	Yapının güney ve batı kanadında, mekânlar bulunmaktadır. Batı kanat bitişik nizam, kuzey cephesinde avlu duvarı komşu ile ortak kullanılmaktadır. Doğu cephesi ise sokağa açılmaktadır.

Çizelge 4. 7. 304-2 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES:ADA/PARSEL 304/2	GÖRSELLER	BİLGİLER
  304/2 nolu yapı konumu	 304/2 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Lalebey mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalarda yapının belli bir bölümü yıkılmıştır. Sadece zemin kattan oluşan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırma ve analizler sonucu eksik bölümler tamamlanıp inşa edilmiştir.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya bir aralık ile geçiş yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda, eyvan, mutfak,wc birimleri bulunmaktadır. L forma sahip olan yapı, batı ve güney kanattan oluşmaktadır. Güney kanadın belli bölümleri yıkılmıştır. Yapının zemin kat mekânların iç yüksekliği batı cephesinde 3.13 m iken güney cephede 3.77 m dir. Ayrıca kuzey cephede avlu duvarı yüksekliği 3.10 m dir

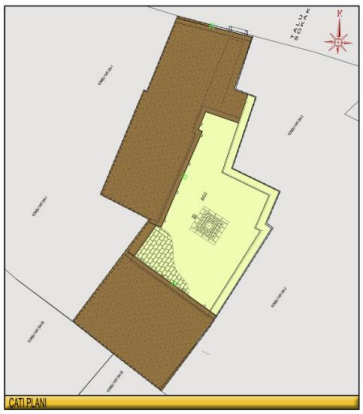
Çizelge 4. 8. 304-2 nolu yapının cephe analizi

ADRES:ADA/PARSEL 304/2	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Kuzey cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	   Batı cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

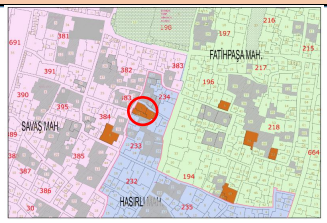
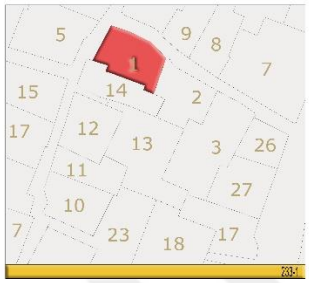
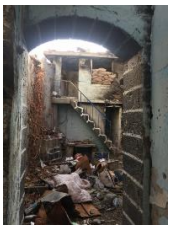
Pencere boyutları yaklaşık olarak 80,90 -160, 65-105 cm dir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik oran vardır. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramaları, 250/150 cm ölçülerinde olup sivri kemerli ve tek gözden oluşmaktadır.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmış

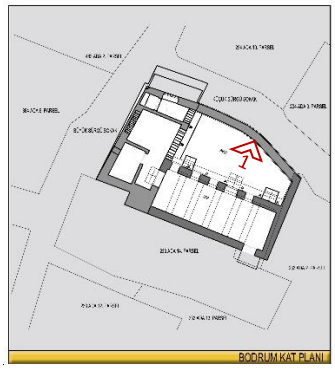
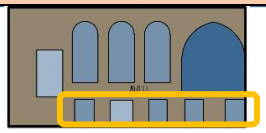
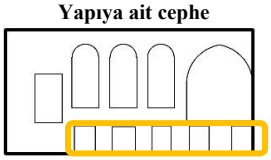
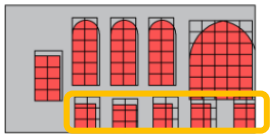
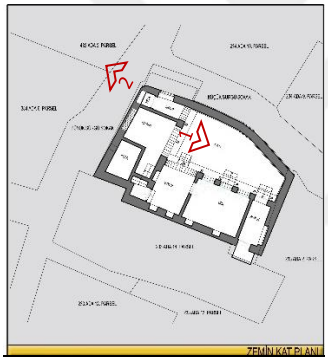
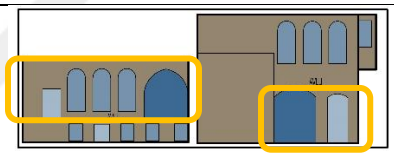
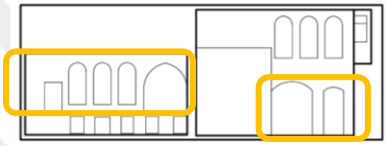
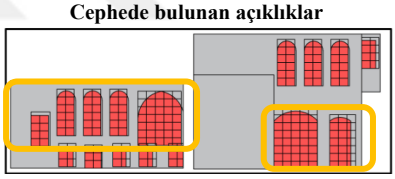
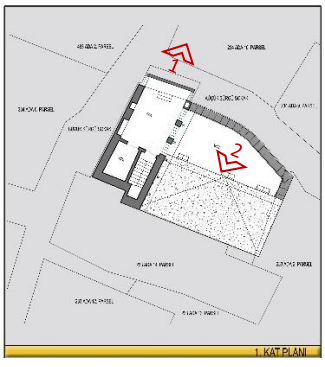
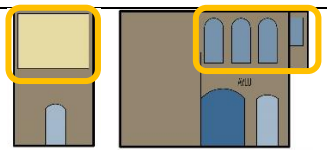
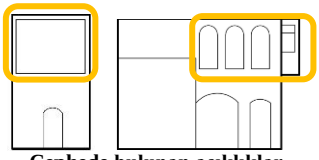
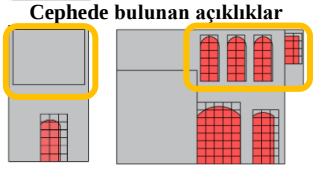
Çizelge 4. 9. 304/2 nolu yapının informal biçimsel analizi

304/2 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı L formlu olup mekânlar güney ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Güney cephesinde, Pa+Ka açıklıkları, batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Batı cephesi tek katlı olup 3.13 m yüksekliğindedir. Güney cephesi ise tek katlı ve 3.77 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının güney ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Güney cephesi doğu cephesi ve batı cephesi bitişik nizamlıdır ve bu cephelerde açıklıklar dış cepheye yansımamıştır. Kuzey cephesi ise sokağa bakmaktadır. Yapıya ek olarak yapılıp batı cephesinin damına ulaşmayı sağlayan merdiven kuzey cephesinde bulunmaktadır.

Çizelge 4. 10. 233-1 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 233/1	GÖRSELLER	BİLGİLER
  233/1 nolu yapı konumu	 233/1 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan Hasırlı mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının önemli derecede hasar görmesine sebebiyet vermiştir. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi	 	Bodrum kat yapının güney cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 25 cm ve basamak genişliği ise 30 cm olan 4 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrum katta genellikle depo alanı olarak değerlendirilen bir oda bulunmaktadır. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.24 olup aydınlatılmasını sağlayan 70*85 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya kuzey cepheden bir aralık ile giriş yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan mutfak birimleri bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği batı cephesinde 3.79 m iken güney cephede 3.24 m dir. Ayrıca Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler iç mekânda holden sağlanmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi	 	Z+1 katta odalar bulunmaktadır. Bu katta, evin içerisinden 28 cm rıht yüksekliğine sahip 9 basamaklı bir taş merdiven ile ulaşılmaktadır. Yapıya ait iç mekân yüksekliği 3.15 m, üst bitiş kotu ise 7.09 m dir. Ayrıca üst katta, yapıya ait bir oda, sokağa doğru 100 cm lik büyüme ile cumba oluşturmuştur.

Çizelge 4. 11. 233-1 nolu yapının cephe analizi

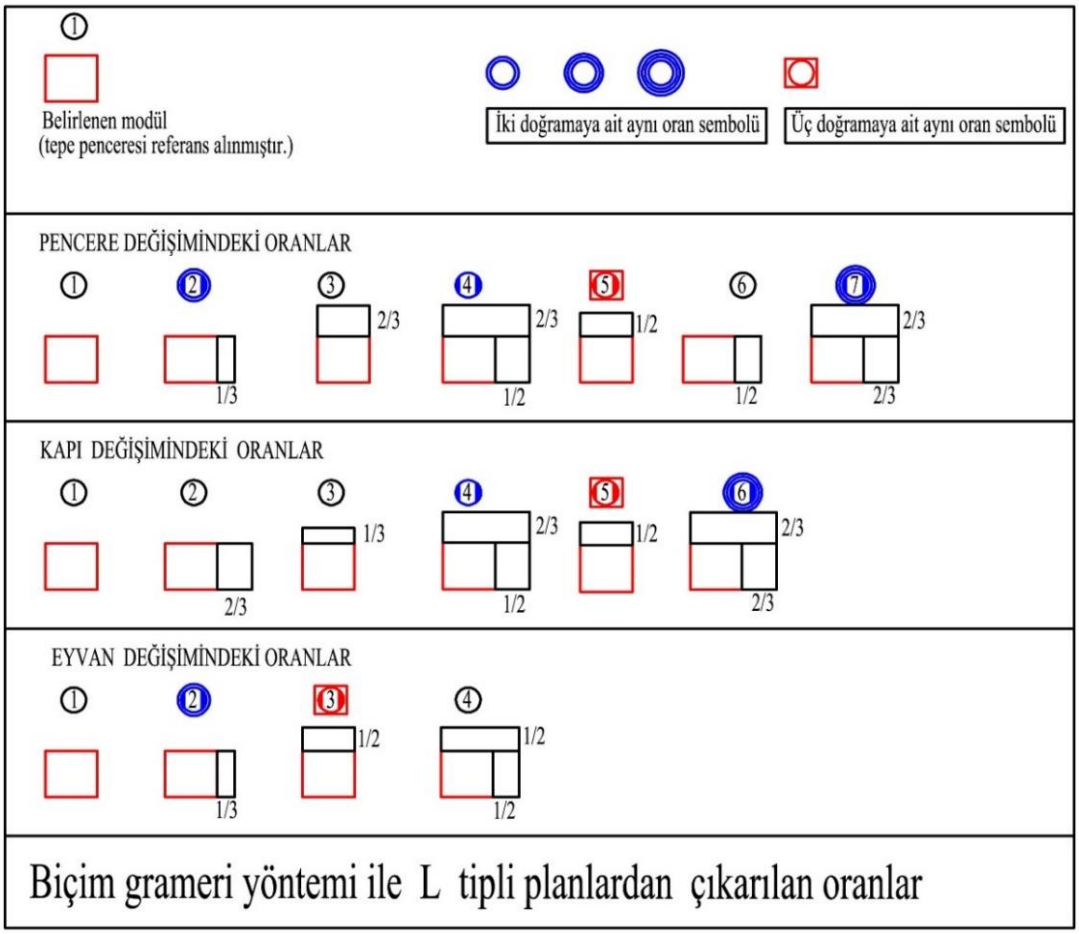
ADRES: ADA/PARSEL 233/1	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	   Güney cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	   Batı cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Kuzey cephesi	 **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**

Pencere boyutları, 100-225 m olup kemerlidir. Bodrum pencereleri ise 70-85 ölçülerindedir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli ve düz lentolu olup 2/5 lik oran vardır. Ölçü olarak 80-90/ 200-210 arasında değişmektedir. Ayrıca avluya giriş kapısı çivili olup, 100/210 ölçülerinde basık kemerlidir. Eyvan doğramaları 243/285 ölçülerinde, sivri kemerli ve basık kemerli olmak üzere 2 adet bulunmaktadır.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılıp büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

Çizelge 4. 12. 233/1 nolu yapının informal biçimsel analizi

233/1 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı L formludur. Mekânlar güney ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapının güney cephesinde bodrum bulunmaktadır. Güney cephesi tek katlı olup 4.59 m yüksekliğindedir. Batı cephesi ise iki katlı olup 7.09 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının güney ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Güney cephesi ve doğu cephesi bitişik nizamdır ve cephe açıklığı bulunmamaktadır. Batı ve kuzey cephesi ise sokağa bakmakta ve cephe açıklıkları görülmektedir.

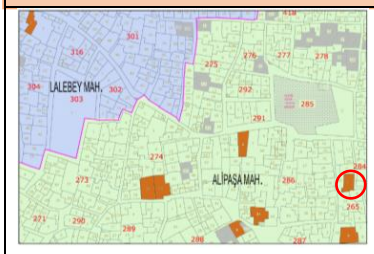
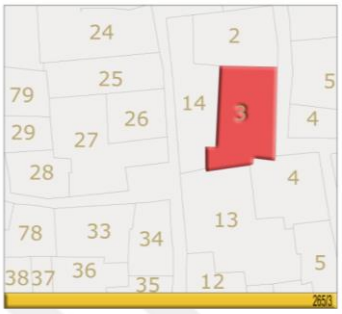
Şekil 4. 7. L tipli konutlara ait oran sonuçları

Çalışmada, belirlenen 4 adet L plan tipli geleneksel Diyarbakır evlerine yönelik tipolojik ve cephe açıklıkları analiz edilmştir . Kapı, pencere ve eyvan doğrama ölçüleri, ayrı ayrı incelenerek herbirine ait ölçüm ve hesaplamalar yapılmıştır.Yapılan incelemeler sonucunda belirli oranlar elde edilmiştir (Şekil 4. 7). Ayrıca dört adet incelenmesi yapılan L tipli geleneksel diyarbakır evlerinin batı cephelerinin tamamında eyvan kapı pencere açıklığı bulunup, diğer kanadı güney cephesinde olup burada kapı ve pencere açıklığı bulunmaktadır. Yapı iki katlı ise iki katlı olan kanadın , batı cephesine ait olduğu görülmektedir. Tespiti yapılan bu değerlendirme L plan tipli geleneksel Diyarbakır evleri için cephe mimarisi açısından önem arz etmektedir.

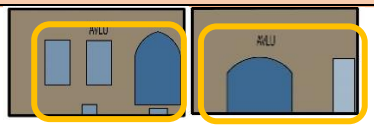
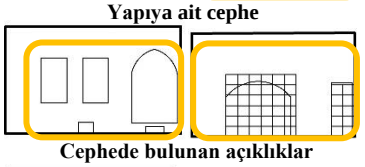
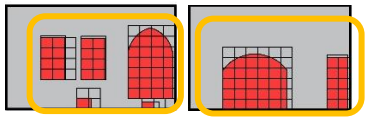
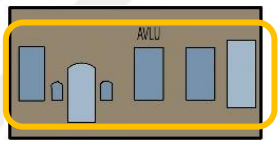
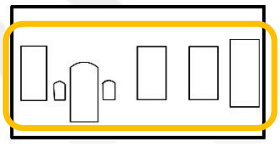
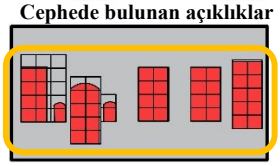
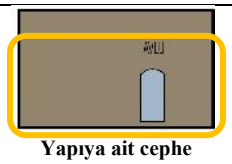
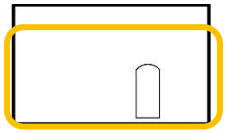
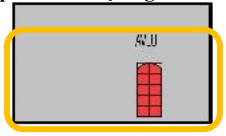
4.3.2. U Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri Analizi

Bu bölümde 4 adet U tipli geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik ve cephesel analiz çalışması yapılmıştır. Biçim grameri yöntemi ile cephelerde yapılan analizler sonucunda ortak oranlar belirlenip tabloya aktarılmıştır.Ayrıca her konut için informal analiz tablosu oluşturulup konut değerlendirmesi yapılmıştır. 4 adet incelenmsi yapılan konutlar ; 265-3, 233-2, 265-9,286-6 dır (Çizelge 4. 13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24).

Çizelge 4. 13. 265-3 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 265/3	GÖRSELLER	BİLGİLER
  265/3 nolu yapı konumu	 265/3 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının önemli derecede hasar görmesine sebebiyet vermiştir. B+Z katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi	 	Bodrum kat yapının batı ve güney cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 22 cm ve basamak genişliği ise 28 cm olan 7 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda genellikle depo alanı olarak değerlendirilen iki oda bulunmaktadır. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.02 m olup aydınlatılmasını sağlayan 55*90 cm ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya giriş doğu cephesinden yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Mekanlar kuzey, güney ve batı cephesinde bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği, güney ve batı cephesinde, 3.12 m iken kuzey cephesinde 4.00 m dir.

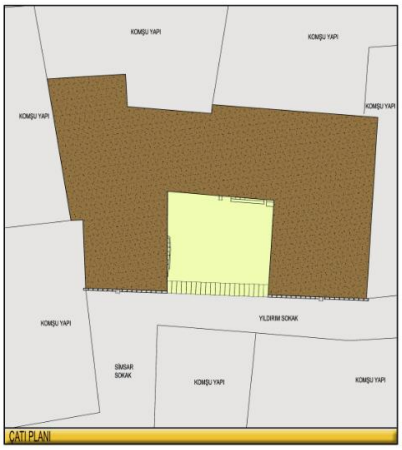
Çizelge 4. 14. 265-3 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 265/3	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Güney cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	   Batı cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Doğu cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede ait biçim grameri analizi** **Cephede bulunan açıklıklar**

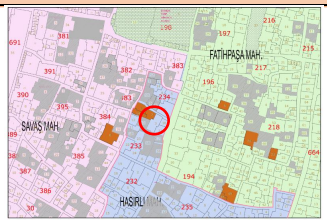
Pencere boyutları yaklaşık olarak 80,90 -165, 55-90, cm dir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik oran vardır. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Ayrıca eyvan doğramalarından biri 235/250 cm ölçülerinde olup basık kemerli, diğeri ise 175/275 cm ölçülerinde ve sivri kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

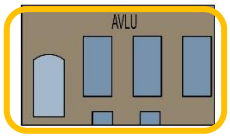
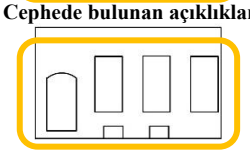
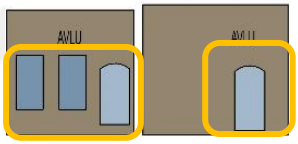
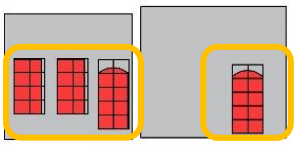
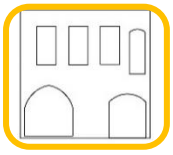
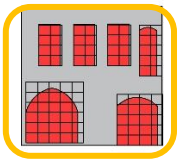
Çizelge 4. 15. 265/3 nolu yapının informal biçimsel analizi

265/3 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı U formlu olup mekânlar kuzey, güney ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Pa+Ka, Güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Güney ve batı cephesi tek katlı olup 2.54 m yüksekliğindedir. Kuzey cephesi ise tek katlı ve 2.26 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, güney ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Bu cepheler bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Doğu cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 16. 233-2 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 233/2	GÖRSELLER	BİLGİLER
  233/2 nolu yapı konumu	 233/2 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan Hasırlı mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının önemli derecede hasar görmesine sebebiyet vermiştir. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat yapının doğu ve güney cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 23 cm ve basamak genişliği ise 29 cm olan 6 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrum katta 2 oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak değerlendirilen mekânlardır. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 1.95 m olup aydınlatılmasını sağlayan 50*65 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda, eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği doğu ve güney cephesinde 2.80 m iken batı cephesinde 2.53 m dir. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 2.85 m, üst bitiş kotu 4.34 m dir. Bu katta avludan 12 basamaklı , 25 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır.

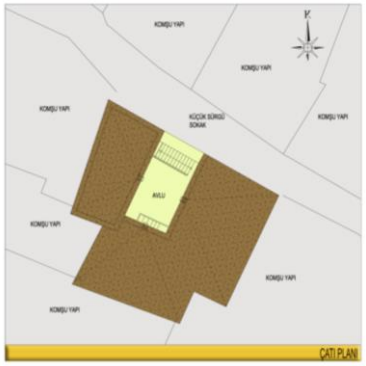
Çizelge 4. 17. 233-2 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 233/2	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	    Doğu cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Kuzey cephesi **Güney cephesi**	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Batı cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**

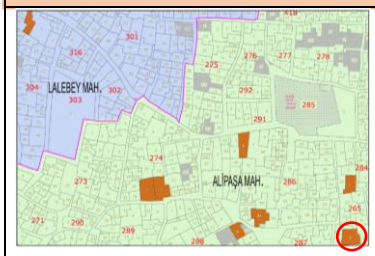
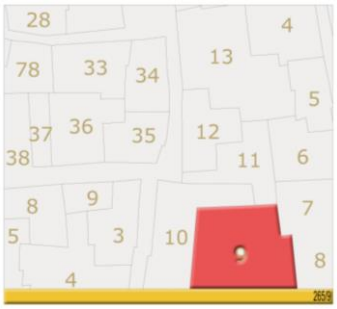
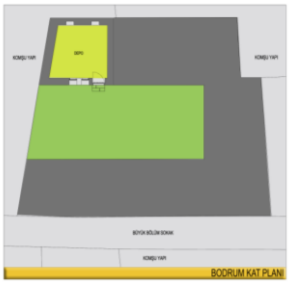
Pencere boyutları yaklaşık olarak 80 -165, 50-65 cm ölçülerindedir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Ayrıca eyvan doğramalarından biri 217/200 cm ölçülerinde olup yuvarlak kemerli, diğeri ise 160/190 cm ölçülerinde ve basık kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

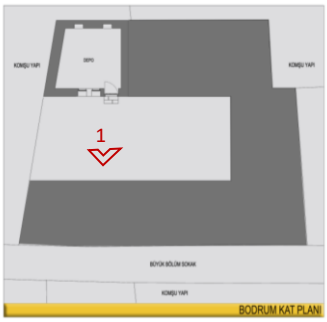
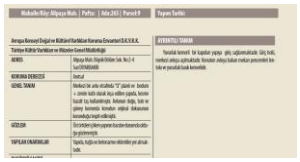
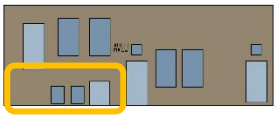
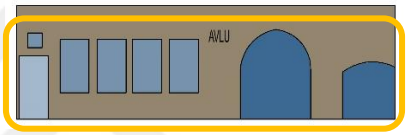
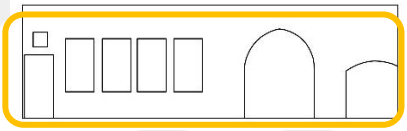
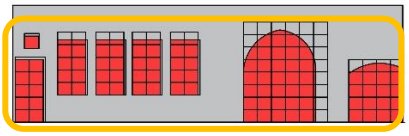
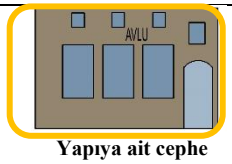
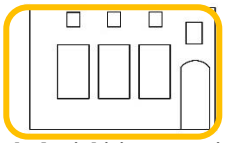
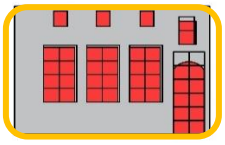
Çizelge 4. 18. 233/2 nolu yapının informal biçimsel analizi

233/2 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı U formlu olup mekânlar; güney, doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Ka, Güney cephesinde, Pa+Ka açıklıkları, doğu cephesinde Ea+Pa+Ka açıklıkları ve batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Güney ve doğu cephesi tek katlı ve yapının üst bitiş kotu 2.08 m yüksekliğindedir. Batı cephesi ise Z+1 katlı ve 4.34 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının güney, doğu ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Bu cepheler bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Kuzey cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 19. 265-9 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 265/9	GÖRSELLER	BİLGİLER
  265/9 nolu yapı konumu	 265/9 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının belli bir bölümünün yıkılmasına sebebiyet vermiştir. B+Z katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi	 	Bodrum kat, yapının kuzey cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 22 cm ve basamak genişliği ise 28 cm olan 4 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrum katta genellikle depo alanı olarak değerlendirilen bir oda bulunmaktadır. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.37 m olup aydınlatılmasını sağlayan 60*70 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya giriş güney cephesinden yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Belirtilen mekanlar, yapının kuzey, güney ve doğu cephesinde bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği, kuzey cephesinde 3.08 m iken güney ve doğu cephesinde 3.70 m dir.

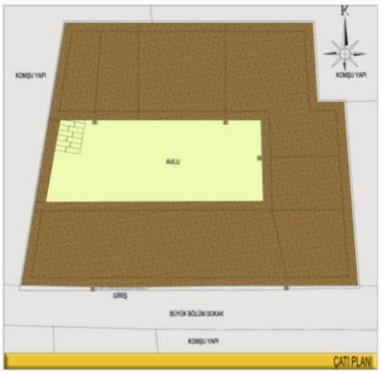
Çizelge 4. 20. 265-9 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 265/9	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Yapının yıkılan kuzey cephesine ait kültür envanter bilgisi **Kuzey cephesi**	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	   Güney cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Doğu cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede ait biçim grameri analizi** **Cephede bulunan açıklıklar**

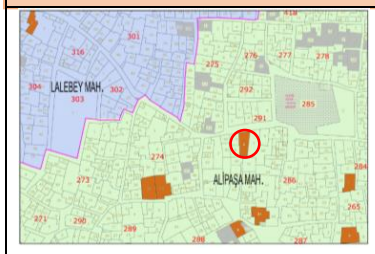
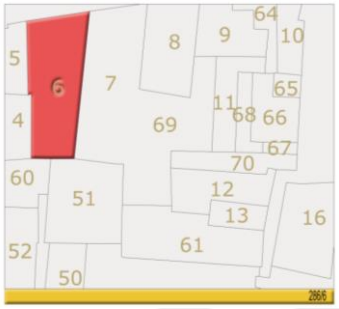
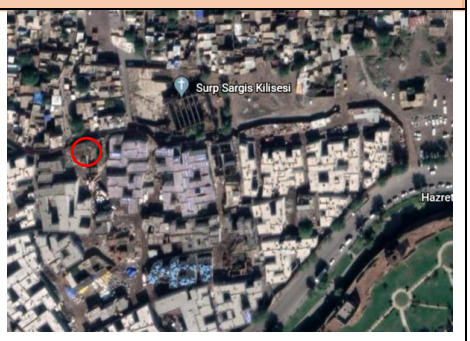
Pencere boyutları yaklaşık olarak 95 -165, 60-80 cm ölçülerindedir. Ayrıca 40-45 cm ve 50- 65 cm lik tepe pencereler kullanılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Ayrıca eyvanda 235/300 cm ölçülerinde sivri kemer ve 175/185 cm lik basık kemer mevcuttur.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

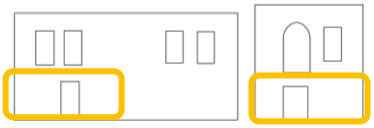
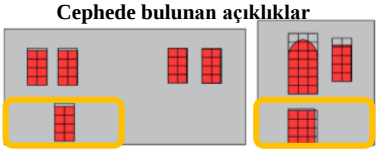
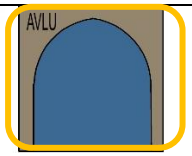
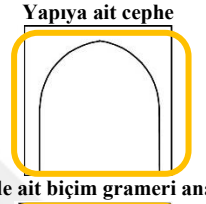
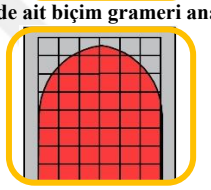
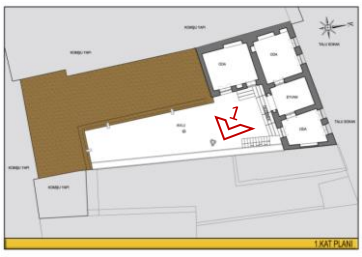
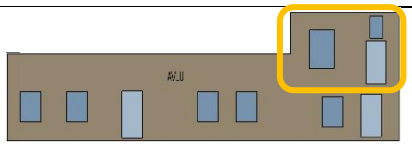
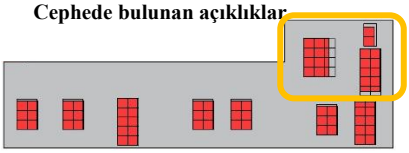
Çizelge 4. 21. 265/9 nolu yapının informal biçimsel analizi

265/9 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı U formlu olup mekânlar; kuzey, güney ve doğu cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Pa+Ka, Güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, doğu cephesinde Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapı tek katlı olup kuzey cephesinin üst bitiş kotu 3.48 m yüksekliğinde iken batı cephesi ise 2.55 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, güney ve doğu kanadında mekânlar bulunmaktadır. Bu cepheler bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Güney cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 22. 286-6 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 286/6	GÖRSELLER	BİLGİLER
  286/6 nolu yapı konumu	 286/6 nolu yapıya ait görseller 	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının belli bir bölümünün yıkılmasına sebebiyet vermiştir. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya giriş kuzey cepheden yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Belirtilen mekanlar kuzey, güney ve batı cephesinde bulunmaktadır. Ayrıca zemin kat mekânların iç yüksekliği, kuzey cephesinde 2.35 m iken güney ve batı cephesinde 3.40 m dir.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi	 	Z+1 katta; toplamda üç oda , bir eyvan ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 2.85 m iken yapının üst bitiş kotu 3.15 m tir. Bu katta avludan 11 basamaklı , 20 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır. Ayrıca eyvanda sivri kemerli doğrama kullanılmıştır.

Çizelge 4. 23. 286-6 nolu yapının cephe analizi

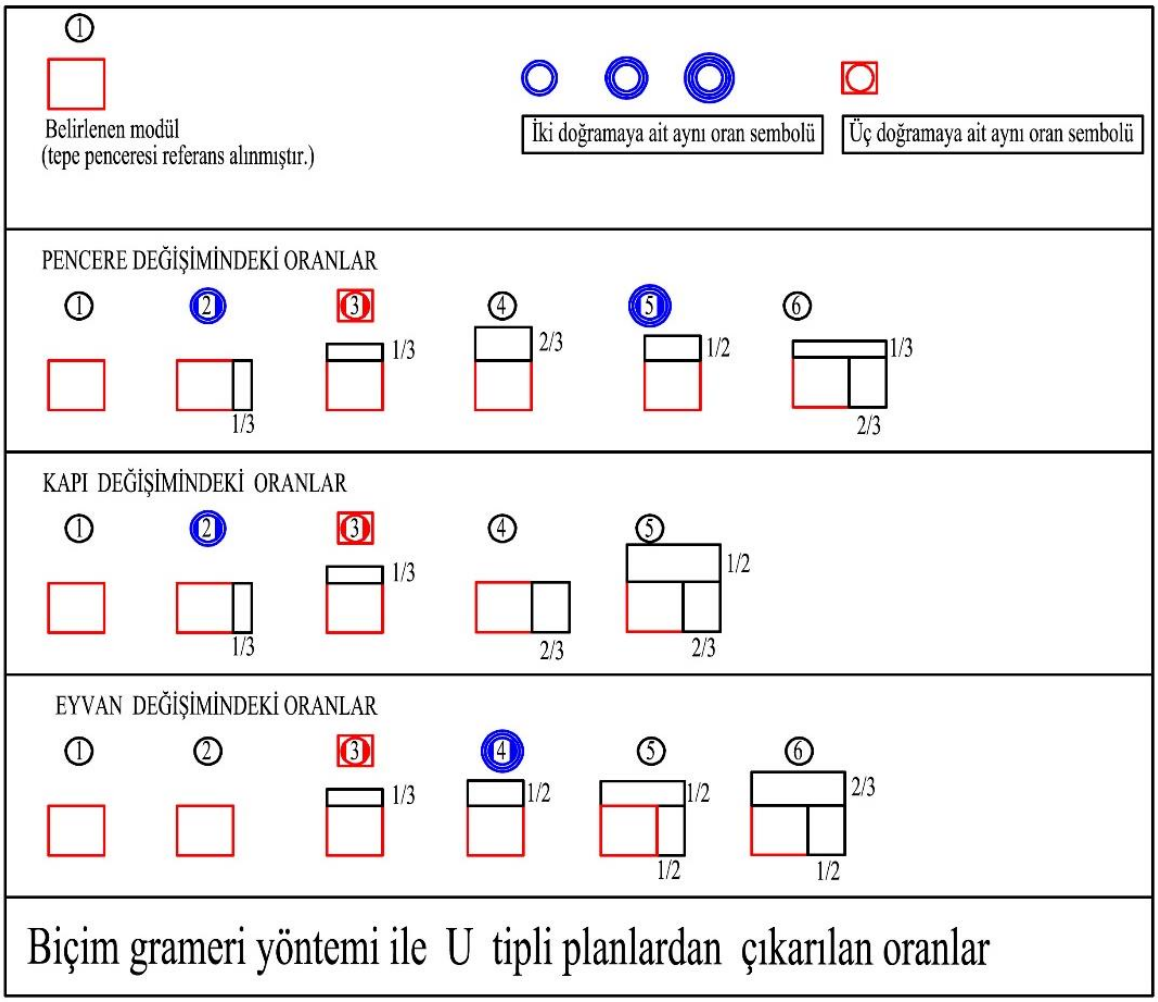
ADRES: ADA/PARSEL 286/6	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Kuzey cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede ait biçim grameri analizi Cephede bulunan açıklıklar
	  Batı cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

Pencere boyutları yaklaşık olarak 90 -170, 85-130 cm ölçülerindedir. Ayrıca 55-95 cm lik tepe pencereler kullanılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Ayrıca eyvanda, 273/300 cm ve 130/250 cm lik ölçülerinde sivri kemer mevcuttur.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

Çizelge 4. 24. 286/6 nolu yapının informal biçimsel analizi

286/6 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı U formlu olup mekânlar; kuzey, güney ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Ea+Pa+Ka, güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, doğu cephesinde Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapı iki katlı olup kuzey cephesinin üst bitiş kotu 4.32 m yüksekliğinde iken batı ve güney cephesi ise 2.56 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, güney ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Güney doğu ve batı cepheleri bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Kuzey cephesi ise sokağa bakmaktadır.

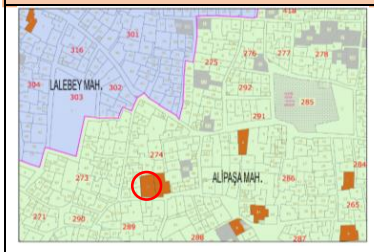
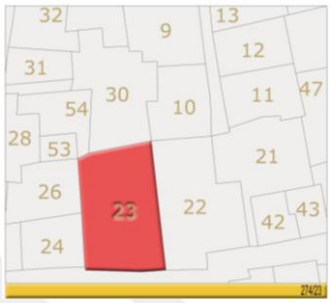
Şekil 4. 8. U tipli konutlara ait oran sonuçları

Çalışmada belirlen 4 adet U plan tipli geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik analiz ve cephe açıklıkları incelenmiştir. Kapı, pencere ve eyvan doğrama ölçüleri ayrı ayrı incelenerek herbirine ait ölçüm ve hesaplamalar yapılmıştır.Yapılan incelemeler sonucunda belirli oranlar elde edilmiştir (Şekil 4. 8). Ayrıca dört adet incelenmesi yapılan U tipli geleneksel diyarbakır evlerinin üç kanadı bulunmaktadır. Bu kanatların en az birinde bulunan eyvan güney cephede konumlanmaktadır. Tüm kanatlarda kapı ve pencere açıklığı bulunmakatdır. Yapı iki katlı ise karşılıklı kanatlardan birinin iki katlı ve eyvan açıklığına sahiptir. Tespiti yapılan bu değerlendirme U plan tipli geleneksel Diyarbakır evleri için cephe mimarisi açısından önem arz etmektedir.

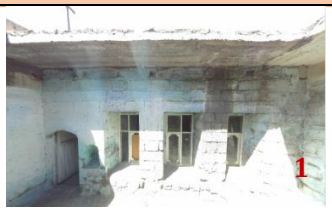
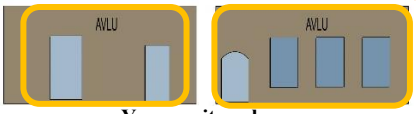
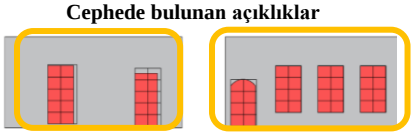
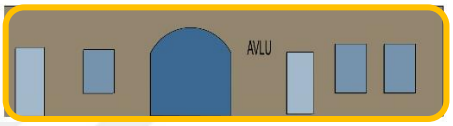
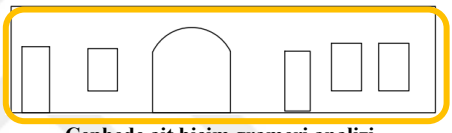
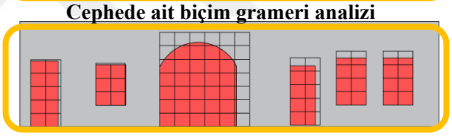
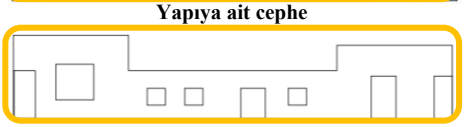
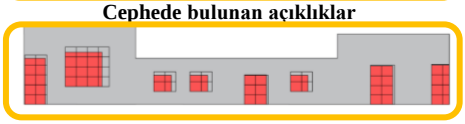
4.3.3. İç Avlulu Plan Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçim Grameri Analizi

Bu bölümde 4 adet iç avlulu geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik ve cephesel analiz çalışması yapılmıştır. Biçim grameri yöntemi ile cephelerde yapılan analizler sonucunda ortak oranlar belirlenip tabloya aktarılmıştır. Ayrıca her konut için informal analiz tablosu oluşturulup konut değerlendirmesi yapılmıştır. 4 adet incelenmesi yapılan konutlar ;274-23, 288-8, 286-84,218-26 dır (Çizelge 4. 25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36).

Çizelge 4. 25. 274-23 nolu yapının kimlik bilgileri

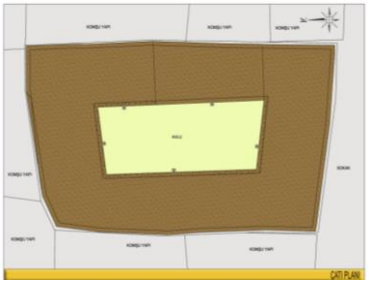
ADRES: ADA/PARSEL 274/23	GÖRSELLER	BİLGİLER
  274/23 nolu yapı konumu	 274/23 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının önemli derecede hasar görmesine sebebiyet vermiştir. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun güney kanadı ‘Bölüm’ sokağa bakmakta ve avluya geçiş güneyde bulunan bir aralık ile sağlanmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Belirtilen mekanlar; kuzey, güney, doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır. Ayrıca zemin kat mekânların döşeme kotu farklı olup iç mekan yükseklikleri arasında farklılık görülmektedir. Özelikle doğu cephesinde mekan iç yüksekliği daha fazladır. Genel olarak mekanlar 3.10 m ile 2.50 m arasında değişen yüksekliklere sahiptir.

Çizelge 4. 26. 274-23 nolu yapının cephe analizi

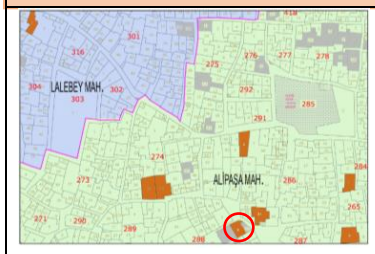
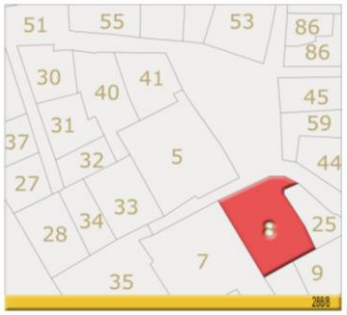
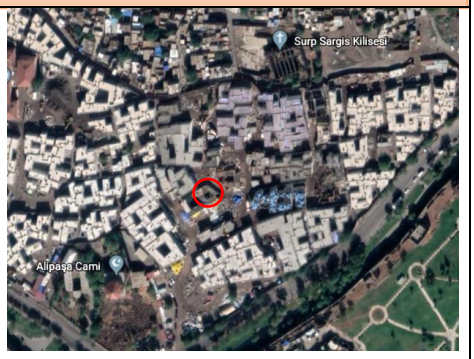
ADRES: ADA/PARSEL 274/23	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	 Kuzey cephesi Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	   344-4 Karşılaştırmalı çalışma (Tuncer 1999) Doğu cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede ait biçim grameri analizi Cephede bulunan açıklıklar
	 	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

Pencere boyutları yaklaşık olarak 90 -124, 90,150-140 cm ölçülerindedir. Ayrıca 70-65 cm lik tepe pencereler kullanılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Ayrıca eyvanda 230/250 cm ölçülerinde yuvarlak kemer mevcuttur. Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

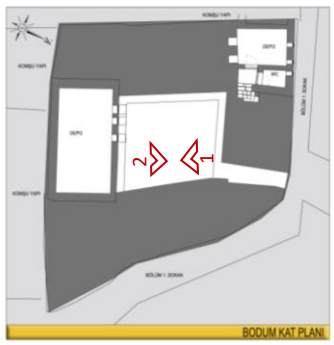
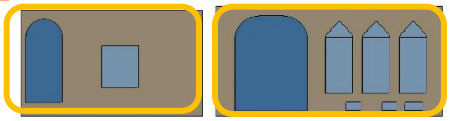
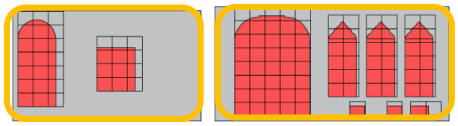
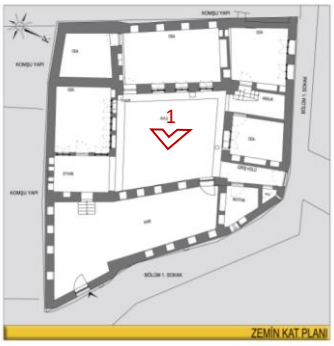
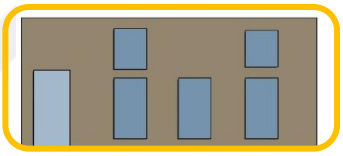
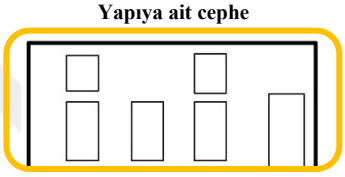
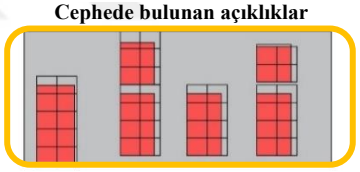
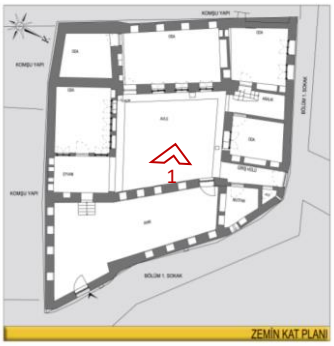
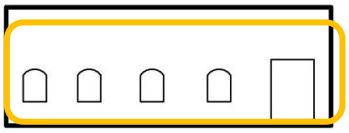
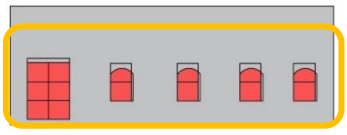
Çizelge 4. 27. 274/23 nolu yapının informal biçimsel analizi

274/23 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı iç avlulu olup mekânlar; kuzey, güney, doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Pa+Ka, güney cephesinde, Pa+Ka açıklıkları, doğu cephesinde Pa+Ka ve batı cephesinde Ea+ Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapı tek katlı olup doğu cephesinin üst bitiş kotu 2.46 m yüksekliğinde iken kuzey, güney ve batı cephesi ise 1.05 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, güney doğu ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Kuzey, doğu ve batı cepheleri bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Güney cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 28. 288-8 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 288/8	GÖRSELLER	BİLGİLER
  288/8 nolu yapı konumu	 288/8 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında belli bir bölümü hasar görmüştür. B+Z katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırma ve analizler sonucu eksik bölümler tamamlanıp tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi	 	Bodrum kat, yapının batı ve güney cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 15 cm ve basamak genişliği ise 20 cm olan 5 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrum katta genellikle depo alanı olarak değerlendirilen iki oda bulunmaktadır. Ayrıca bodrum kat mekan iç yüksekliği güney cephede 1.45 m iken batı cephesinde 2.10 m olup aydınlatılmasını sağlayan 50*70 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya giriş kuzey cephesinden bir aralık ile giriş yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan, mutfak , wc birimleri bulunmaktadır. Ayrıca doğu cephesinde ahır bulunmaktadır. Belirtilen mekanlar kuzey, güney doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği 3.40 m ile 2.65 m arasında değişmektedir.

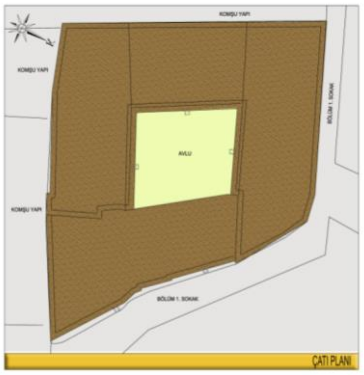
Çizelge 4. 29. 288-8 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 288/8	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	 Kuzey cephesi Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	   Batı cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	 Doğu cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

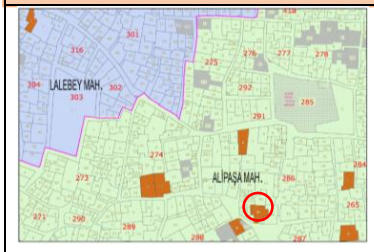
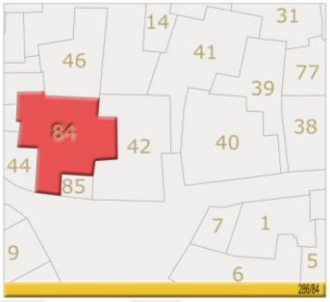
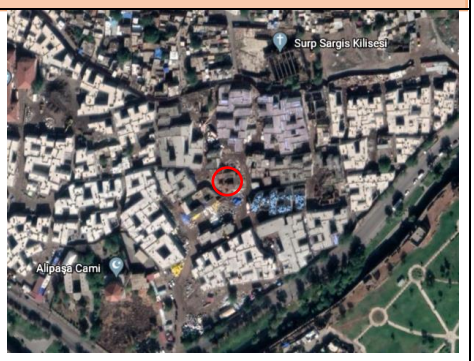
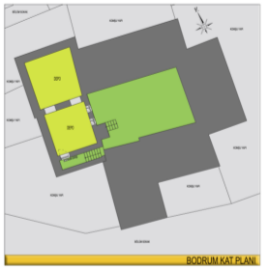
Pencere boyutları yaklaşık olarak 80,90 -165, 55-90 cm dir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ ve 190-200 cm arasında değişmektedir. Ayrıca eyvan doğramalarından biri 235/250 cm ölçülerinde olup basık kemerli, diğeri ise 175/275 cm ölçülerinde ve sivri kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

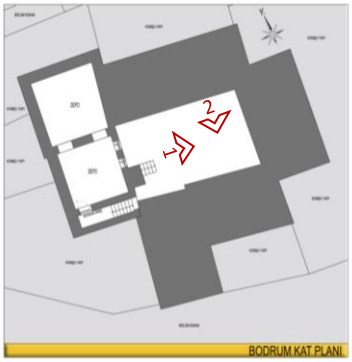
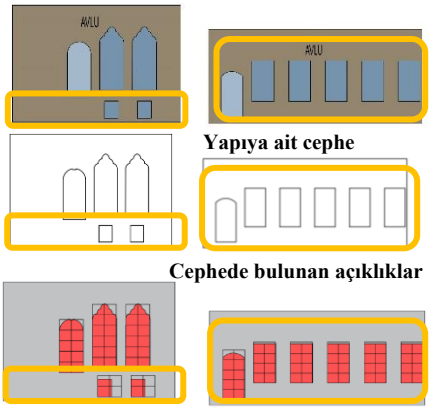
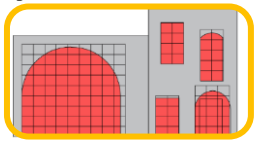
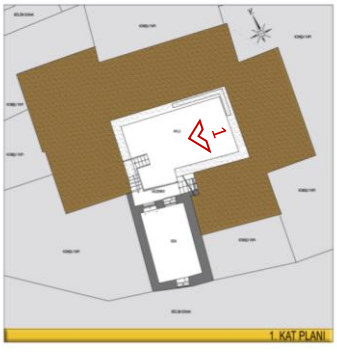
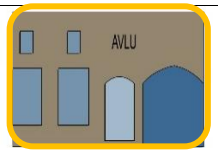
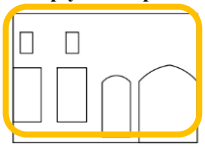
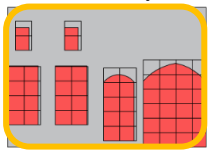
Çizelge 4. 30. 288/8 nolu yapının informal biçimsel analizi

288/8 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı iç avlulu olup mekânlar kuzey, güney doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Pa+Ka, güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, batı cephesinde Pa+Ka açıklığı ve doğu cephesinde Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Genel olarak kat yüksekliği 2.56 m yüksekliğindedir. Ahırın bulunduğu doğu cepesi ise 1.40 m lik yüksekliğe sahiptir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, güney doğu ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Güney ve batı cephesi bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Doğu cephesi ve kuzey cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 31. 286-84 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 286/84	GÖRSELLER	BİLGİLER
  286/84nolu yapı konumu	 286/84 nolu yapıya ait görselle	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılındaki çatışmalarda hasar görmüştür. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırma ve analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat, yapının batı cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 19 cm ve basamak genişliği ise 25 cm olan 7 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda iki oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak değerlendirilen mekânlardır. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.15 m olup aydınlatılmasını sağlayan 50*65 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda, eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Belirtilen mekanların zemin kat iç yüksekliği genel olarak 3.55 m iken batı cephesinde 2.15 m dir. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 2.95 m iken yapının üst bitiş kotu 4.26 m dir. Bu katta avludan 10 basamaklı , 22 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır.

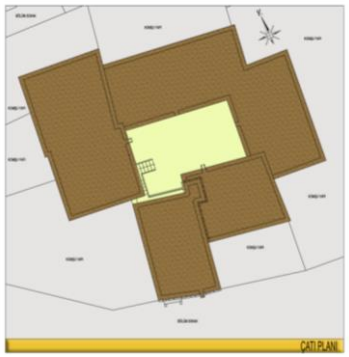
Çizelge 4. 32. 286-84 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 286/84	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	 Batı cephesi Kuzey cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Doğu cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

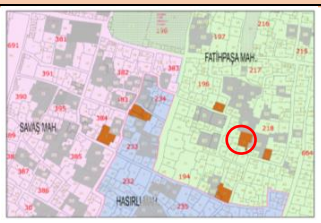
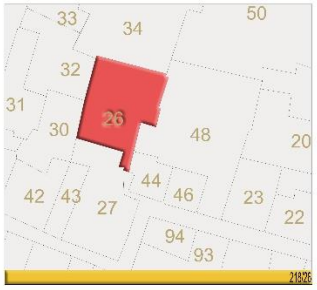
Pencere boyutları yaklaşık olarak 90 -160, 35-65 cm ölçülerindedir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli ve 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramalarından biri 385/350 cm ölçülerinde olup yuvarlak kemerli, diğeri ise 175/230 cm ölçülerinde ve sivri kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

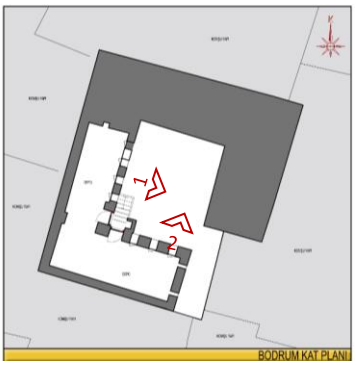
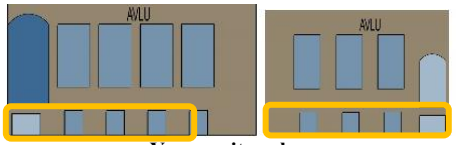
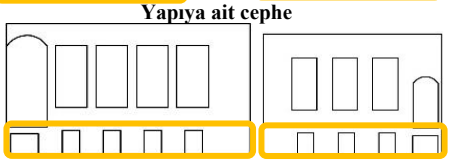
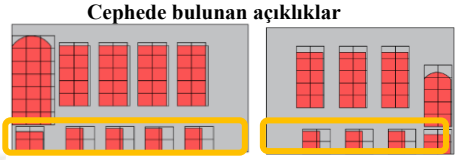
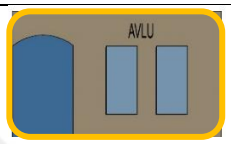
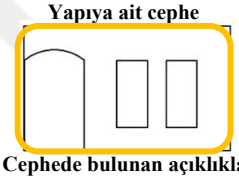
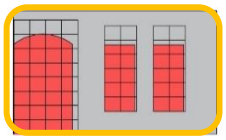
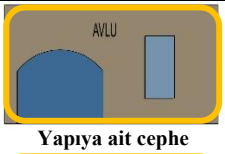
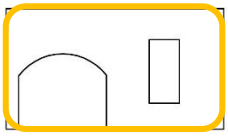
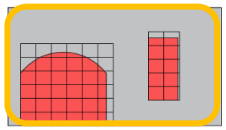
Çizelge 4. 33. 286/84 nolu yapının informal biçimsel analizi

286/84 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı iç avlulu olup mekânlar; kuzey, güney, doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar Avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Pa+Ka, güney cephesinde, Ea+Pa+Ka açıklıkları, doğu cephesinde Ea+Pa+Ka açıklıkları ve batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Kuzey, güney ve doğu cephesi tek katlı olup yapının üst bitiş kotu 3.74 m yüksekliğindedir. Batı cephesi ise Z+1 katlı ve 4.28 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, doğu ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Bu cepheler bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Güney cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 34. 218-26 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 218/26	GÖRSELLER	BİLGİLER
  218/26 nolu yapı konumu	 218/26 nolu yapıya ait görselle	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan Özdemir mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılındaki çatışmalarda hasar görmüştür. B+Z katlı olan yapı, bölgede çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu restore edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi	 	Bodrum kat yapının güney ve batı cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 22 cm ve basamak genişliği ise 28 cm olan 7 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda 1 oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bodrum kat yüksekliği 2.28 m olup aydınlatılmasını sağlayan 55*75 ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya bir aralık ile geçiş yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda, eyvan ,mutfak ,wc birimleri bulunmaktadır, Zemin kat mekânların iç yüksekliği batı ve güney cephesinde 3.25 m iken diğer cephelerde 3.60 m dir. Ayrıca bodrum kata ulaşmayı sağlayan merdivenler avluda bulunmaktadır.

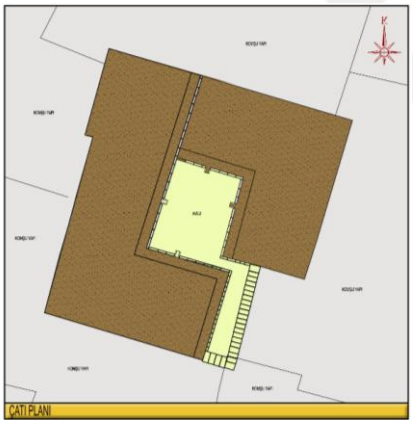
Çizelge 4. 35. 218-26 nolu yapının cephe analizi

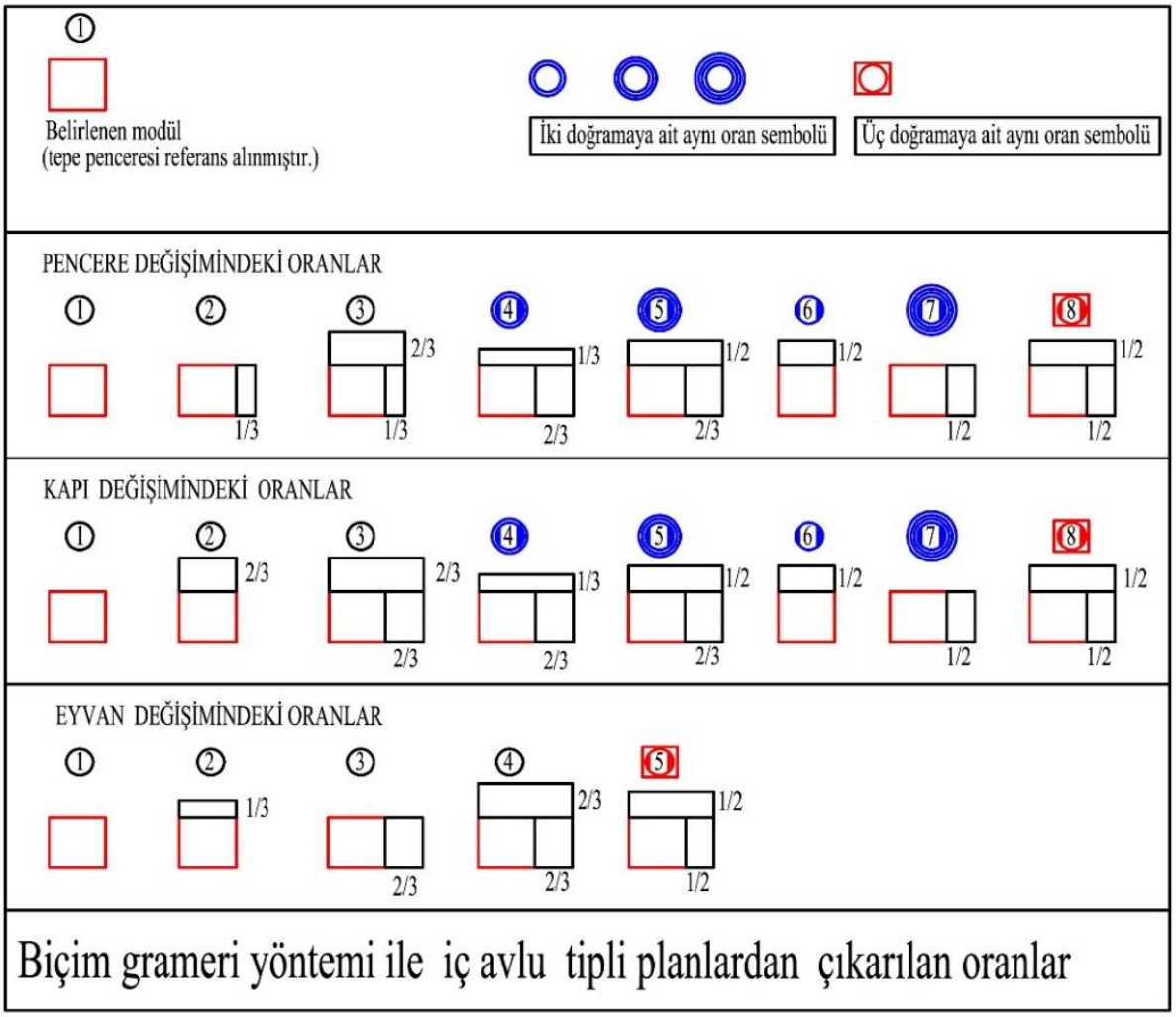
ADRES: ADA/PARSEL 218/26	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	 Batı cephesi Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Kuzey cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	  Doğu cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

Pencere boyutları yaklaşık olarak 85 -200, 55-75 cm ölçülerindedir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli ve 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramalarından biri 255/215 cm ölçülerinde olup basık kemerli, diğeri ise 165/260 cm ölçülerinde ve sivri kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

Çizelge 4. 36. 218/26 nolu yapının informal biçimsel analizi

218/26 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı iç avlulu olup mekânlar; kuzey, güney, doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Ea+Pa, Güney cephesinde, Pa+Ka açıklıkları, doğu cephesinde Ea+Pa açıklıkları ve batı cephesinde Ea+Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Kuzey, doğu cephesi tek katlı olup yapının üst bitiş kotu 3.85 m yüksekliğinde, güney ve batı cephesi B+Z katlı ve 4.50 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey, güney, doğu ve batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Bu cepheler bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır.

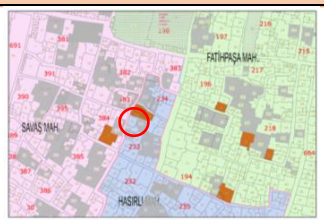
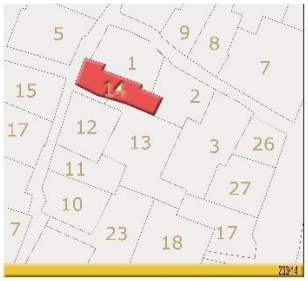
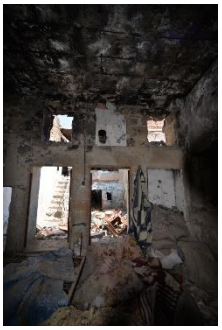
Şekil 4. 9. İç avlulu konutlara ait oran sonuçları

İncelenmesi yapılan 4 adet iç avlulu plan tipli geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik analiz ve cephe açıklıkları incelenmiştir. Kapı, pencere ve eyvan doğrama ölçüleri ayrı ayrı incelenerek herbirine ait ölçüm ve hesaplamalar yapılmıştır.Yapılan incelemeler sonucunda belirli oranlar elde edilmiştir (Şekil 4. 9). Dört adet incelenmesi yapılan iç avlulu geleneksel diyarbakır evlerinin dört kanadında kapı ve penecre açıklığı bulunmaktadır. Eyvan açıklığı neredeyse tüm güney ve batı cephelerinde görülmketedir. Ayrıca yapıda üç boyuta yansıyan kot farkı daha çok batı ve doğu kanadında görülmekle beraber net bir silüet bilgisi vermemektedir. Tespiti yapılan bu değerlendirme iç avlulu plan tipli geleneksel Diyarbakır evleri için cephe mimarisi açısından önem arz etmektedir.

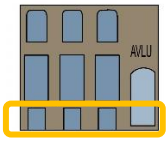
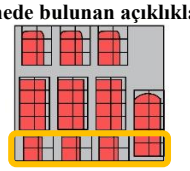
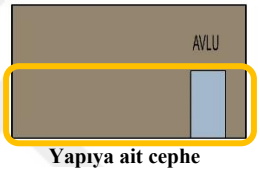
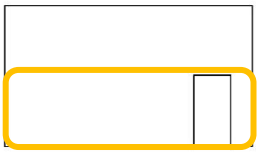
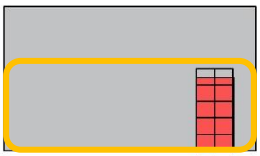
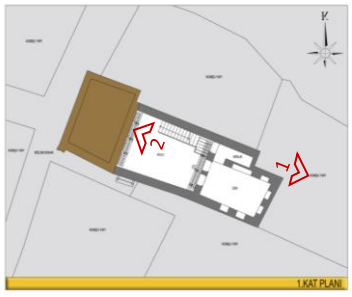
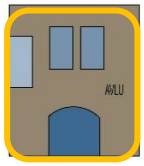
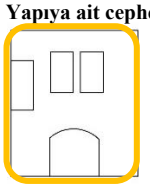
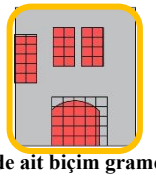
4.3.4. I Plan Tipli Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Cephe Biçimlenişinde Biçim Grameri Analizi

Bu bölümde 4 adet I tipli geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik ve cephesel analiz çalışması yapılmıştır. Biçim grameri yöntemi ile cephelerde yapılan analizler sonucunda ortak oranlar belirlenip tabloya aktarılmıştır. Ayrıca her konut için informal analiz tablosu oluşturulup konut değerlendirmesi yapılmıştır. 4 adet incelenmesi yapılan konutlar; 233-14, 274-22, 384-8,218-23 dür (Çizelge 4. 37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48).

Çizelge 4. 37. 233-14 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 233/14	GÖRSELLER	BİLGİLER
  233/14 nolu yapı konumu	 233/14 nolu yapıya ait görselle	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan hasırlı mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılındaki çatışmalarda hasar görmüştür. B+Z+1 katlı olan yapı hasar görmeden önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat, yapının batı cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 25 cm ve basamak genişliği ise 25 cm olan 6 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda 1 oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bodrum iç mekan yüksekliği 1.72 m olup aydınlatılmasını sağlayan 55*80 cm ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda, eyvan ,mutfak ,wc birimleri bulunmaktadır. Belirtilen mekanların zemin kat iç yüksekliği doğu cephesinde 3.65 m iken diğer cephelerde 2.55 m dir. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 3.04 m , yapının üst bitiş kotu ise 5.75 m tir. Bu katta, avludan 11 basamaklı 22 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır.

Çizelge 4. 38. 233-14 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 233/14	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Batı cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	 Kuzey cephesi **Güney cephesi**	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Doğu cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**

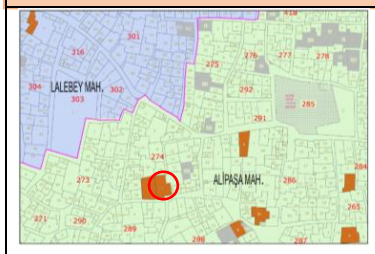
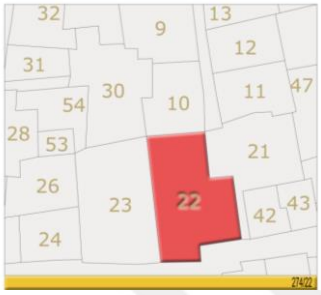
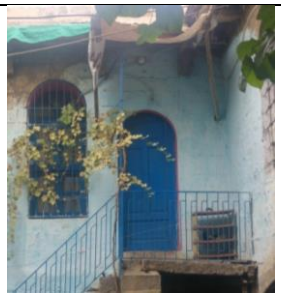
Pencere boyutları yaklaşık olarak 83 -155, 65-100 cm ölçülerindedir. Ayrıca 55-95 cm ölçülerinde tepe pencereler kullanılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramaları 195/185 cm ölçülerinde olup basık kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler belirlen modül ile oluşan gridal düzeleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

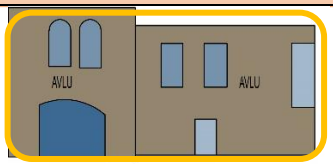
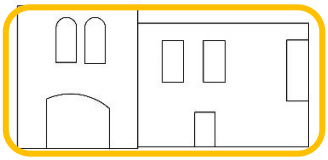
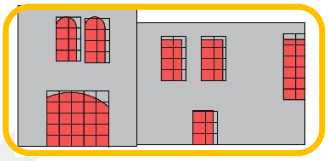
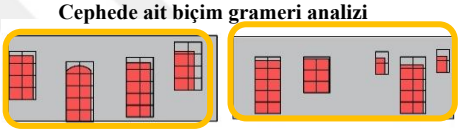
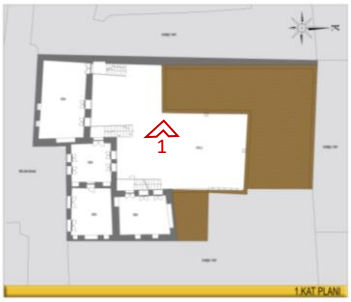
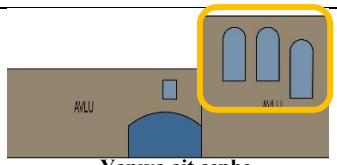
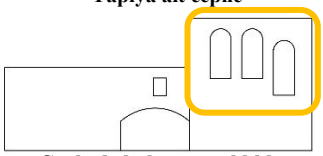
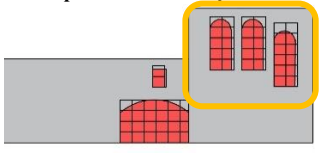
Çizelge 4. 39. 233/14 nolu yapının informal biçimsel analizi

233/14 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı karşılıklı plan tipine sahip olup mekânlar; doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Doğu cephesinde Ea+Pa+Ka açıklıkları ve batı cephesinde Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Kuzey, güney ve Batı cephesi tek katlı olup yapının üst bitiş kotu 4.45 m yüksekliğindedir. Doğu cephesi ise Z+1 katlı ve 5.75 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının doğu, batı kanadında mekânlar bulunmaktadır. Bu cepheler bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Batı cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 40. 274-22 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 274/22	GÖRSELLER	BİLGİLER
  274/22 nolu yapı konumu	 274/22 nolu yapıya ait görselle	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneybatı kanadında bulunan Alipaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının önemli derecede hasar görmesine sebebiyet vermiştir. B+Z+1 katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat, yapının güney cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 25 cm ve basamak genişliği ise 25 cm olan 7 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrum katta bir oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bodrum iç mekan yüksekliği 1.95 m olup aydınlatılmasını sağlayan 25*30 cm ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda, ,mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Belirtilen mekânların zemin kat iç yüksekliği, güney cephede 3.15 m iken diğer cephelerde 2.40 m dir. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 2.65 m, yapının üst bitiş kotu 5.59 m tir. Bu katta avludan 8 basamaklı , 22 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır.

Çizelge 4. 41. 274-22 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 274/22	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	 Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	 Kuzey cephesi Batı cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede ait biçim grameri analizi Cephede bulunan açıklıklar
	  Doğu cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

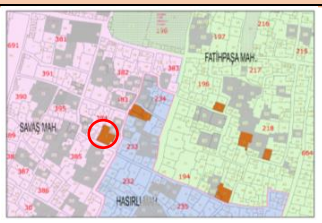
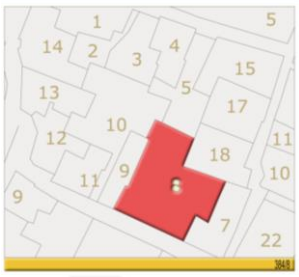
Pencere boyutları yaklaşık olarak 85 -190, 95-125 cm ölçülerindedir. Ayrıca 50-60 ve 30-50 cm ölçülerinde tepe pencereler kullanılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramaları 265/165 cm ölçülerinde olup basık kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

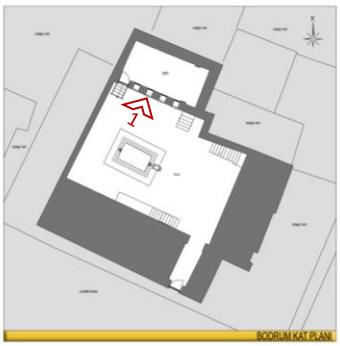
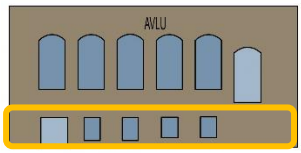
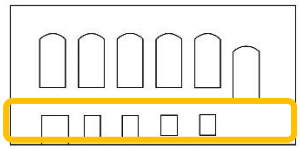
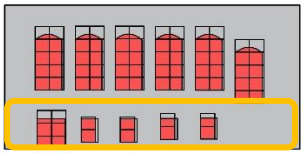
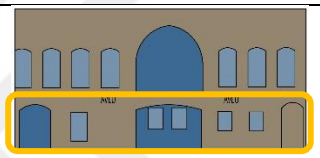
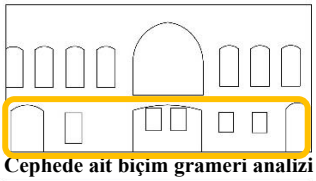
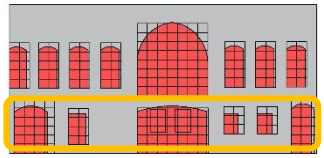
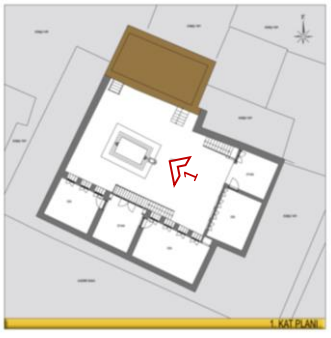
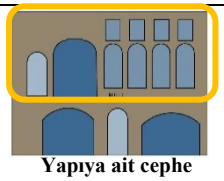
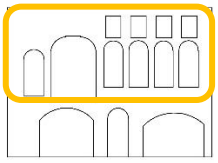
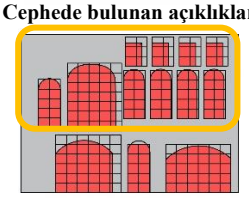
Çizelge 4. 42. 274/22 nolu yapının informal biçimsel analizi

274/22 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı karşılıklı plan tipine sahip olup mekânlar; doğu ve batı cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Avluya bakan cephelerden Doğu ve güney cephesinde Ea+Pa+Ka açıklıkları ve batı ve kuzey cephesinde Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükse klikleri	Kuzey ve batı cephesi tek katlı olup yapının üst bitiş kotu 3.59 m yüksekliğindedir. Doğu cephesi ise Z+1 katlı ve 5.59 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey ve güney kanadında mekânlar bulunmaktadır. Kuzey, doğu ve batı cepheleri bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Güney cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 43. 384-8 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 384/8	GÖRSELLER	BİLGİLER
  384/8 nolu yapı konumu	 384/8 nolu yapıya ait görselle	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan Savaş mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılındaki çatışmalarda hasar görmüştür. B+Z+1 katlı olan yapı hasar görmeden önce çekilen fotoğraflar ile yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat, yapının kuzey cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 20 cm ve basamak genişliği ise 25 cm olan 6 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrum katta 1 oda bulunmakta ve genellikle depo alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bodrum iç mekan yüksekliği 2.20 m olup aydınlatılmasını sağlayan 55*75 cm ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi		Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun etrafında oda, eyvan ,mutfak,wc birimleri bulunmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği, kuzey cephede 3.20 m iken diğer cephelerde 2.15 m dir. Ayrıca bodrum ve Z+1 kata ulaşmayı sağlayan merdivenler avluda bulunmaktadır.
 Zemin +1 kat tipolojik analizi		Z+1 katta oda, eyvan ve gezemek bulunmaktadır. Mekân iç yüksekliği 4.00 m, yapının üst bitiş kotu 5.82 m tir. Bu katta Avludan 11 basamaklı , 23 cm rıht yüksekliğine sahip taş merdiven ile ulaşılmaktadır.

Çizelge 4. 44. 384-8 nolu yapının cephe analizi

ADRES: ADA/PARSEL 384/8	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Kuzey cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi
	 Kuzey cephesi Güney cephesi	 Yapıya ait cephe Cephede ait biçim grameri analizi Cephede bulunan açıklıklar
	 Doğu cephesi 	 Yapıya ait cephe Cephede bulunan açıklıklar Cephede ait biçim grameri analizi

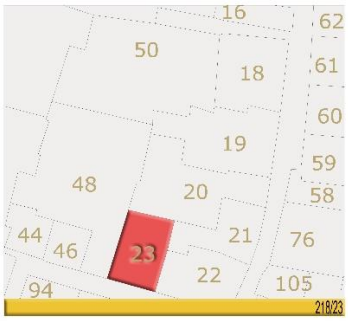
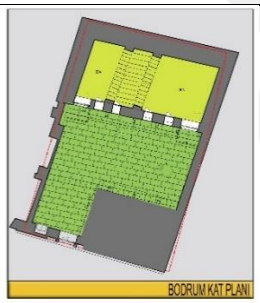
Pencere boyutları yaklaşık olarak 85 -200, 65-90 cm ölçülerindedir. Ayrıca 65-95 cm ölçülerinde tepe pencereler kullanılmıştır. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramalarından biri sivri kemerli olup 315/345 cm ölçülerinde, diğeri 225/185 cm ölçülerinde basık kemerlidir. Ayrıca 200/225 cm ölçülerinde bursa tipi kemerde bulunmaktadır.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

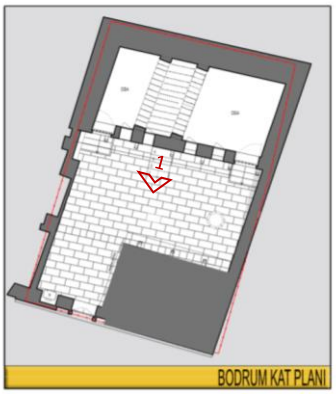
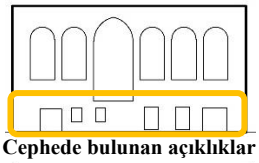
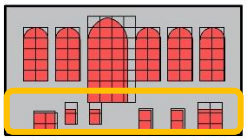
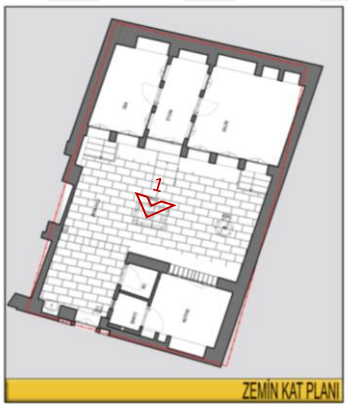
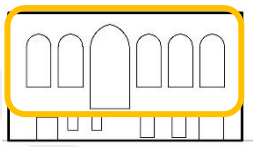
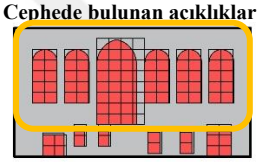
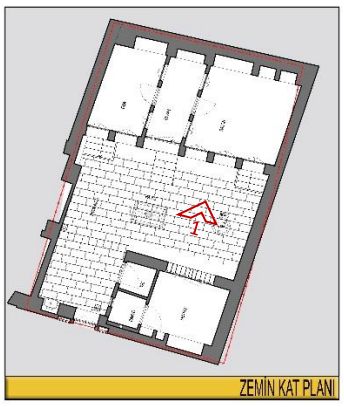
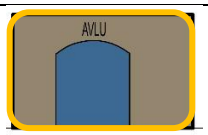
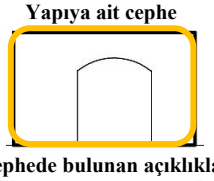
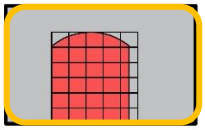
Çizelge 4. 45. 384/8 nolu yapının informal biçimsel analizi

384/8 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı karşılıklı plan tipine sahip olup mekânlar; kuzey ve güney cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Avluya bakan cephelerden Doğu ve güney cephesinde Ea+Pa+Ka açıklıkları, kuzey cephesinde ise Pa+Ka açıklığı bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Kuzey cephesi tek katlı olup yapının üst bitiş kotu 3.99 m yüksekliğindedir. Doğu ve güney cephesi ise Z+1 katlı ve 5.82 m yüksekliğindedir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey ve güney kanadında mekânlar bulunmaktadır. Kuzey, doğu ve batı cepheleri bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Güney cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Çizelge 4. 46. 218-23 nolu yapının kimlik bilgileri

ADRES: ADA/PARSEL 218/23	GÖRSELLER	BİLGİLER
  218/23 nolu yapı konumu	 218/23 nolu yapıya ait görseller	 Yapı, Sur içi bölgesinin güneydoğu kanadında bulunan Fatihpaşa mahallesinde yer almaktadır. 2016 yılında yaşanan çatışmalar yapının önemli derecede hasar görmesine sebebiyet vermiştir. B+Z katlı olan yapı, yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve yapılan karşılaştırmalı analizler sonucu inşa edilip tescillenmiştir.
 Bodrum kat tipolojik analizi		Bodrum kat, yapının kuzey cephesinde bulunmaktadır. Merdiven rıht yükseklikleri 15 cm ve basamak genişliği ise 20 cm olan 5 basamaklı merdiven ile avludan bodrum kata ulaşılmaktadır. Bodrumda genellikle depo alanı olarak değerlendirilen bir oda bulunmaktadır. Bodrum kat iç yüksekliği 2.17 m olup aydınlatılmasını sağlayan 40*53 ve 53*83 cm ölçülerinde tepe pencereler bulunmaktadır.
 Zemin kat tipolojik analizi	 	Zemin katta mekânlar, dikdörtgen bir forma sahip avlu etrafında şekillenmiştir. Avluya giriş kuzey cephesinden yapılmaktadır. Avlunun etrafında oda eyvan, mutfak, wc birimleri bulunmaktadır. Mekanlar kuzey, güney cephesinde bulunmaktadır. Kuzey cephesinde bulunan mekanlara, rıht yüksekliği 25 olan 5 basamaklı bir merdiven ile ulaşılmaktadır. Zemin kat mekânların iç yüksekliği kuzey cephesinde 3.70 m iken güney cephesinde 3.20 m dir.

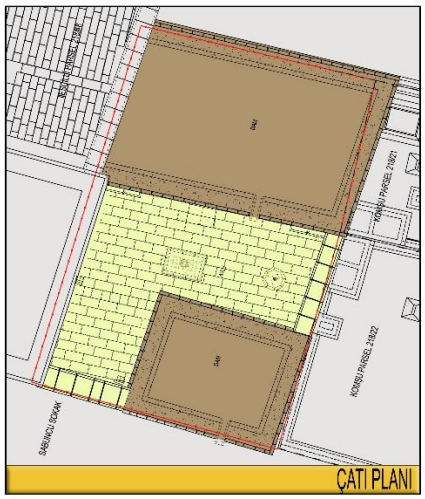
Çizelge 4. 47. 218-23 nolu yapının cephe analizi

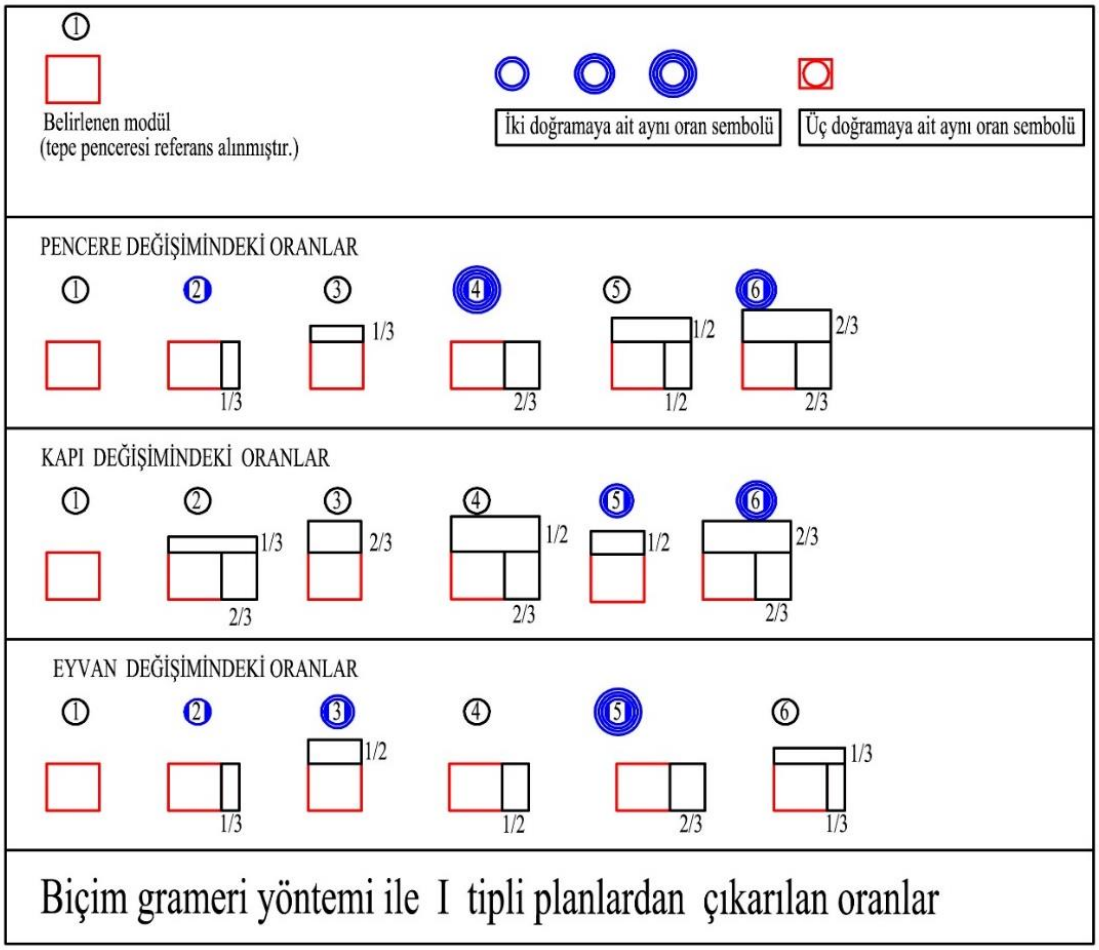
ADRES: ADA/PARSEL 218/23	GÖRSELLER	BİÇİM GRAMERİ ANALİZİ
	  Kuzey cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Kuzey cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**
	  Güney cephesi	 **Yapıya ait cephe** **Cephede bulunan açıklıklar** **Cephede ait biçim grameri analizi**

Pencere boyutları yaklaşık olarak 95-200, 70-100 cm dir. Ahşap doğrama detayı mevcuttur. Kapılar ise basık kemerli olup 2/5 lik orana sahiptir. Ölçü olarak 80-90/ 190-200 cm arasında değişmektedir. Eyvan doğramalarından biri 150/217 cm ölçülerinde olup sivri kemerli, diğeri ise 200/220 cm ölçülerinde ve basık kemerlidir.

Cephe açıklıklarına ait tespit edilen ölçüler, belirlen modül ile oluşturulan gridal düzleme aktarılmış olup büyüme küçülme oranlarının tespiti yapılmıştır.

Çizelge 4. 48. 218/23 nolu yapının informal biçimsel analizi

218/23 NOLU YAPIYA AİT İNFORMAL BİÇİMSEL ANALİZ BİLGİLERİ		
	Yapı Tipolojisi	Yapı karşılıklı plan tipine sahip olup mekânlar; kuzey ve güney cephesinde bulunmaktadır.
	Yönlendirme	Yapıya ait mekânlar avluya yönlendirilmiştir. Yönlendirilen mekânlar avluya bakan cepheleri şekillendirilmiştir. Kuzey cephesinde Ea+Pa+Ka, Güney cephesinde ise Ea açıklığı, bulunmaktadır.
	Kat Yükseklikleri	Yapının kat yüksekliği kuzey cephesinde 5.17 m yüksekliğinde iken güney cephesinde 3.49 m yüksekliğe sahiptir.
	Bina Aralığı	Yapının kuzey ve güney kanadında mekânlar bulunmaktadır. Kuzey doğu ve batı cepheleri bitişik nizamlı olup cephe açıklığı çok nadir bulunmaktadır. Güney cephesi ise sokağa bakmaktadır.

Şekil 4. 10. I tipli konutlara ait oran sonuçları

İncelenmesi yapılan 4 adet I plan tipli geleneksel Diyarbakır evlerine ait tipolojik analiz ve cephe açıklıkları incelenmiştir. Kapı, pencere ve eyvan doğrama ölçüleri ayrı ayrı incelenerek herbirine ait ölçüm ve hesaplamalar yapılmıştır.Yapılan incelemeler sonucunda belirli oranlar elde edilmiştir (Şekil 4. 10). Ayrıca dört adet incelenmesi yapılan I tipli geleneksel diyarbakır evlerinin iki kanadı bulunmaktadır. Bu kanatlardan en az bir kanadında eyvan bulunduğu bunun doğu ya da kuzey cephede bulunduğu görülmektedir. Avluya bakan tüm cephelerde kapı ve pencere açıklığı bulunmakatdır. Yapı iki katlı ise doğu ya da kuzey cephesinin iki katlı olduğu görülmektedir. Tespiti yapılan bu değerlendirme I plan tipli geleneksel Diyarbakır evleri için cephe mimarisi açısından önem arz etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Diyarbakır Sur İçi Bölgesi, sahip olduğu tarihi dokusu ve yapılarıyla geleneksel mimarlık bağlamında önemli bir yere sahiptir. Yıllarca süregelen birçok mimari yapı belli bir biçim dili ve gramatik bir alt yapıya sahiptir. Tasarım dili olarak adlandırılan bu gramatik alt yapı da zamanla değişim ve bozulmalar yaşayabilmektedir. Var olan bu değişim Diyarbakır Sur İçi Bölgesinin tarihi izlerinin sürdürmesini zorlamaktadır.

Çalışmada biçim grameri kavramı öncelikli olarak ele alınmıştır. Daha önceden bu yöntem ile İncelenmiş çalışmalar, biçim grameri analizi bağlamda bir çalışma olması sebebiyle bu tez çalışması kapsamında ele alınmıştır. Yapılan bu inceleme var olan mimari dili çözmek ve dili meydana getiren kuralların çıkarılması anlamında önemli rol oynamaktadır. Daha sonra alan çalışmasına yönelik yapılacak gramer çalışması için Diyarbakır evleri kavramsal analiz ve informal analiz başlığı altında iki gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Yapılan kavramsal ve informal analizler ile geleneksel Diyarbakır evlerinin; iklim, sosyal kültürel yaşam, mahremiyet, dikkatte alınarak tasarlandığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca infolmal analiz soncunda; Yapıların genellikle bitişik nizam olup avluya bakan cepheden yapıya giriş yapıldığı görülmektedir. Girişin yapıldığı bu cephe genellikle sokağa açılmaktadır. Yapılar kat yüksekliği olarak B+Z+1, B+Z ya da Z+1 kattan oluşmaktadır. Tarihi bölgede bir ve iki katla sınırlandırılan bu yapılar bölgede cephesel olarak düşük katlı bir silüet oluşturmaktadır. Katlara bağlı olarak açılıkların konumu farklılık göstermekte ve cepheyi şekillendirdiği sonucuna varılmıştır. Yapılan tipolojik analizler ile bodrum kattın aydınlatılmasını sağlayan bodrum pencerelerinin avludan aydınlatıldığı görülmektedir. Zemin katta, genellikle oda mutfak eyvan ve tuvalet; 1. katta ise daha çok özel ve dinlenme amaçlı gezemek, oda ve eyvan bulunduğu tespit edilmiştir. Bu mekanlar avluya bakan cepheleri şekillendirmiştir.

İncelenen evlerin cephe şemaları, biçim gramerinin kullanım alanlarından biri olan parametrik biçim grameri yöntemi ile tek tek incelendiğinde biçimi belirleyen bu kurallar, oldukça net okunabilir durumdadır. Var olan biçim bir düzen içinde bir araya gelerek cephesel tasarımı oluşturmuştur. İncelenen cephelerde birbirini tekrar eden modüler formlar ve birbirleriyle olan ilişkileri bir gramer tanımlamaktadır. Sonuç olarak Diyarbakır Sur İçi ’nde incelenen tescilli evler; farklı formlara sahip olsa da cephedeki açıklıklardan elde edilen somut veriler neticesinde aynı mimari dile sahip olduğu

görülmektedir. Yapılan çalışma, aynı dilin sürekliliği açısından belirtilen yöntemin kullanılması ile öneri çalışması hazırlamıştır.

Ayrıca geleneksel evlerde yapılan restorasyon çalışmalarının, biçim grameri yöntemi ile elde edilen kurallar dahilinde yapılması, var olan mimari dilin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

Bölgede yeni yapılmış yapılara ait incelemeler neticesinde mimari süreklilik açısından yapılarda;

- Mekânı büyütmek ve cephede hareketlilik sağlamak amacıyla cumba gibi cepheyi şekillendiren mimari öğelerin en, boy, açıklığına dikkat edilmelidir. Bu açıdan biçim grameri ile cephelere yönelik bulunan oransal değerler önem arz etmektedir.
- Sokak avlu ilişkisinde, mahremiyet olgusu düşünülmelidir. Yapı yükseklikleri özgün ev yüksekliğini geçmeyecek, sokak silueti ile uyumlu olmalıdır.
- Kullanıcının sosyo-kültürel yapısı dikkate alınarak tasarımlar yapılmalıdır. Avlu içinde yaşam alanı oluşturulup aynı aile üyelerine bağımsız yaşam alanları oluşturacak şekilde tasarımlar yapılmalıdır.
- Yeni tasarlanacak konutlar için yapı malzemesi olarak kısa sürede seri üretimin yapılması açısından bazalt taş kaplama uygun görülebilir fakat hasar görmüş geleneksel yapılara için kaplama yerine bölgede bulunan bazalt taşın kullanılması geleneksel mimari dilin sürekliliği için önem arz etmektedir. Sokak düzeninin bozulmaması için sokak duvarları, moloz veya düzgün sıralı taş, iç mekânda ise serbest malzemeler, kapı ve pencereler de ise, malzeme ve boyutları dikkatte alınarak tasarımlar yapılmalıdır.
- Günümüzde ihtiyaç doğrultusunda yapıya yapılacak müdahaleler, yapılara ait mimari dilin sürekliliği açısından sorun çıkarabilmektedir. Önerilen biçim grameri yöntemi ile geleneksel ve yeni konutlara cephede değişiklik yapılması düşünüldüğünde biçim ve fonksiyon ilişkileri bozulmadan kütleye eklentiler yapılabilmesine olanak sağlayacaktır.

- İncelenen geleneksel Diyarbakır evlerine ait cepheler grafiksel ağırlıklı bilgiler ile ifade edilmiştir. Bu veriler aracılığıyla aynı stildeki yeni cephe tasarımlarının yeni yapılara uyarlanabilmesi sağlanabilecektir.
- Kentin karakterine uygun değişen yaşam koşullarına göre, çağdaş tasarımların yer aldığı yeni konut tasarımlarının, geleneksel mimari ile ortak bir paydada buluşması açısından biçim grameri yöntemi önem arz etmektedir. Sonuç olarak bu yöntemle sayısız form ve kurgu çeşitliliği türetilerek ortaya çıkarılması sağlanacaktır.
- Bölgede yapılacak yeni yapılar için biçim grameri yöntemi kullanılarak farklı tasarımcıların, özgünlüklerini koruyarak geleneksel mimari dokuyla uyumlu çeşitli tasarımlar elde etmeleri sağlanabilecektir.

Bölgedeki mimari dilin çözümlenmesi ile kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel Diyarbakır evleri gibi farklı kent dokularının, bütünlük halinde mimari dillerinin sürdürülebilmesi mümkün olabilecektir. Bu amaçla bölgede nitelikli birkaç yapı belirlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Sonuç olarak cepheler, çevreye ve yapıya ait kentsel imge ve karakteri dışa vuran tasarımın önemli ilkelerinden biridir. Bölgenin, tarihi ve kültürel niteliği ile kentsel sit özelliklerinden kaynaklı mevcut haliyle korunması yönünde politikalar geliştirilmesi ve bu yönde uygulamalar yapılması gerekmektedir. Bu açıdan çalışma, bölgede yapılmaya başlanmış ve başlanacak yapılara ait cepheler için sayısal değerlerle veri oluşturabilmek amacıyla biçim grameri yöntemi ile öneride bulunmuştur. Bu yönüyle elde edilen somut veriler ile oluşturulan kurallar kullanılarak, bölgede bulunan mevcut yapıların cephesel olarak mimari dilinin çözümlenmesi ve yeni yapılacak yapılar için veri oluşturması açısından önem arz etmektedir.

6. KAYNAKLAR

Aksoy, M. 2001. Varolan Tasarım Dilleri ve Yeni Tasarım Dilleri Bağlamında Biçim Grameri Analizi. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul ,6-12-13-47-49-51

Bekleyen, A.1993. Eski Diyarbakır Evlerinin Kitlesel Biçimlenmesini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü ,Dicle Üniversitesi, Diyarbakır,26-30-49

Canbeyli, Y. , Yavuz, A. Ö. 2018. analysıs of tradıtıonal and generatıve shapıng approaches through archıtectural project contests. Journal of Science ,Vol 6(2) (125-131)

Ching, F. D., K., 2002. Mimarlık: Biçim, Mekan ve Düzen. Y.E.M., İstanbul

Çağdaş, G. 1996 . A Shape Grammar: The Language Of Traditional Turkish Houses. Environment and Planning B ,Vol 23(443 – 464)

Çolakoğlu, B. 2005. Design by Grammar: an interpretation and generation of vernacular hayat houses in contemporary context. Environment and Planning B, Planning and Design Vol 32 (141-149)

Dalkılıç , N. 1999 . Geleneksel Diyarbakır Evlerinde plan, cephe ve yapı öğeleri tipolojisi: Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 94-97-102

Dalkılıç N. ve Aksulu I. 2001. Diyarbakır Kenti, Geleneksel Konut Mimarisi. Gazi Sanat dergisi sayı 2(53 69)

Dalkılıç N. ve Aksulu I., 2004. Midyat Geleneksel Kent Dokusu Ve Evleri Üzerine Bir İnceleme. Gazi Univ Müh. Mim. Fak. Der, Cilt 19, Sayı 3 (313-326)

Dalkılıç, N. Ve Bekleyen,A. 2011. Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi ,Diyarbakır Valiliği Kültür Ve Sanat Yayınları-3, 417-462

Dizdar, H. 2009. İklimsel Tasarım Parametreleri Açısından Geleneksel Ve Yeni Konutların Değerlendirilmesi: Diyarbakır Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbulT eknik Üniversitesi, İstanbul,61-62-74-83

Direk, Y.S 2006. Sosyo-Kültürel Yapının Konut Oluşumuna Etkisi: Diyarbakır Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, 105-107-113

Dağtekin, E., Ateş, K. A. ve Oğur, D. 2018 . Diyarbakır Sur İçinde Yeni Konut Tasarımı Yaklaşımları. Cilt 11,sayı 56 (326-334)

Fischer,G. 1991.Mimarlık ve Dil. Karl Krämer Verlag,S.21

Flemming, U. 1987a, More than the sum of parts: the grammar of Queen Anne houses. Planning and Design, Sayı 14 (323-350)

Flemming, U. 1987b. The role of shape grammars in the analysis and creation of design.İn Computability of Designs, 245-272, New York

Güzelci, O. Z. 2012. Amasya Yalıboyu Evleri Üzerine Bir Biçim Grameri Çalışması, Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul,59

Karakoyun, M. 2010. Bodrum Geleneksel ve Güncel Konut Mimarisinin Biçim Grameri Yöntemi ile Araştırılması . Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya, 12-14-15

Kalkan ,S., Başaran, E.Y., Çavuş, F., Yavuz, A.Ö. 2019. Tokat Geleneksel Konut Dokusunun Biçim Grameri İle Analizi: Tokat İli Bey Sokak Örneği . SETSCI Conference Proceedings, 102-108

Karaşin, A., Karaesmen, E., 2005. 1 Mayıs Bingöl Depreminde Meydana Gelen Yığma Yapı Hasarları, Yığma Yapıların Deprem Güvenliğinin Artırılması Çalıştayı, Odtü, Ankara.

Karakaş, S., Karaşin, H., Gürbüz, Ş. ve Özyılmaz H. Diyarbakır Suriçinde'deki Yığma Binaların Afet Potansiyeli Bakımından Değerlendirilmesi. Tmmob Afet Sempozyumu, 369-374

Karacadağ Kalkınma Ajansı .2013. Suriçi Sosyo–Ekonomik Analizi Projesi.

Knight, T. W. 1999. Shape Grammars: siz types. Planning and Design, Sayı 26 (15-31)

Knight, T. 1999. Applications in Architectural Design, and Education and Practice, Cambridge – MİT

Knight, T. 1994. Transformation in Design, a Formal Approach to Stylistic Change and Innovation in the Visual Arts. Cambridge Uni. Press

Kirsch, J., L. And Kirsch, R., A. 1988. The anatomy of Painting Style : Description with Computer Rules. Leonardo, Vol 21 (437-444)

Koning, H. ve Eizenberg, J. 1981. The language of the prairie: Frank Lloyd Wright's prairie houses. Environment and Planning B, Vol 8 (295-323)

Lauzzana, R., G. and Pocock-Williams, L**.** 1988. A Rule System for Analysis in the Visual Arts. Leonardo, Vol 21 (445-452)

Mitchell, W. J. 1986. Formal represantations: a foundation for computer-aided architectural design. Planning and Design, Sayı 13 (133-162)

Özkaraduman,T. 2007. Geleneksel mimari dil için geliştirilen tasarım grameri, mardin , Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul,7-70

Oruç , Ş. E. 2017. Diyarbakır Suriçi Bölgesindeki Geleneksel Konut Mimarisinde İklimsel Faktörlerin Rolü . Cilt 8 Sayı 2 (383 -394)

Özyılmaz, H. ve Sahil S. 2017. Sosyal Yapı Değişiminin Mimari Yapıya Yansıması: Diyarbakır Örneği. Megaron Dergisi , Cilt 12 Sayı 4 (531-544)

Raphael, B. 1976. Natural Language, in The Thinking Computer: Mind Inside Matter, Stanford Research Institute, A Series of Books in Psychology, 177-210

Stiny, G. 1980. İntroduction to Shape and Shape Grammer. Planning and Design Sayı 8 (343- 351)

Stiny, G. 1978. Mitchell, W. J., The Palladian Grammar. Planning and Design Sayı 5 (5-18)

Stiny, G. 1977. Ice-ray: a note on the generation of Chinese lattice designs. Environment and Planning B, Vol 4(89-98)

Samer. 2017. Sur İçi Ali Paşa Ve Lale Bey Mahallelerinde Başlayan Kentsel Dönüşüm Projesine İlişkin Gözlem Ve Araştırma Raporu.

Sis M. 1993. Eski Diyarbakır Sur İçi Konutlarında İklimin Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fen Filimleri Enstitüsü, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır,43-45-55-57-58-61-63

Sönmez, M.2013. Çağdaş Mimarlıkta Cephe-Yüzey Kavramı Tartışmaları. Nwsa-Social Sciences Vol 8, Sayı 2 (79-90)

Şener, S. M. ve Görgül, E. 2008. A shape grammer algorithm and educational software to analyze classic Ottoman mosques. ITU A|Z Journal Of Faculty Of Architecture, Vol 5-1(12-30)

Tohumeken S., Çakırca, D. , Velioğlu, Ç. 2016. Geleneksel Bir Diyarbakır Evi – Zinciriye Konağı. Bilim ve Gençlik dergisi, Cilt 4 Sayı 2 (74-86)

Tmmob .2017 .Sur Raporu

Torus, B. 2008. Konut Ön Tasarım Sürecinde Kural Tabanlı Bir Yazılım Modeli: Mardin Örneği. Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Tok, H. 2008. Gramer Tabanlı Mimari Tasarım: Mardin'de İlköğretim Okulu Tipolojileri . Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Wojtowicz, J. ve Fawcett, W. 1986. Architecture: Formal Approach, Academy Editions, London

URL 1: Https://Photos.Com/Featured/Oia-Village-Santorini-Greece-Marco-Simoni.Html?Product=Art-Print (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:20)

URL 2: Http://Ardaileilgincyerler.Blogspot.Com/2016/05/Eshab-Kehf-Dag-Sayfa-Mevcut-Degil.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:32)

URL 3: Https://Gezievreni.Com/Trulli-Evleri-Puglia-İtalya/ (Erişim Tarihi: 23.10.2019, 16:15)

URL 4: Https://Www.Egeyapi.Com/Blog/İndex.Php/2017/07/31/Ulkelerin-Kendilerine-Ozgu-Evleri/ (Erişim Tarihi: 25.10.2019, 11:20)

URL 5: Https://Kampbros.Com/Medeniyetin-İsiginda-Mardin-Tas-Evleri/ (Erişim Tarihi: 25.10.2019, 13:30)

URL 6: Http://Lightfacemimarliknotlari.Blogspot.Com/2016/12/Santorini-Mimarisi.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:20)

URL 7: Https://Gelisenbeyin.Net/Mimari-Tasarim-Harran-Evleri.Html (Erişim Tarihi: 21.10.2019, 15:47)

URL 8: Https://Www.Researchgate.Net/Figure/Alvaro-Siza-General-Plan-For-The- Malagueira Neighborhood-İn-Evora-İn-Black-The-New_Fig1_307138843 (Erişim Tarihi: 03.11.2019, 09:18)

URL 10 :.İmar Ve İskan Bakanlığı, 1976. 6 Eylül 1975 Lice Depremi Raporu, Ankara. (Erişim Tarihi: 04.11.2019, 11:03)

URL 11: (Http://Www.Meteor.Gov.Tr/Veridegerlendirme/İl-Ve-İlceleristatistik.Aspx?M= Dıyarbakır) (Erişim Tarihi: 07. 11.2019, 14:25)

URL 12: https://blog.burotime.com/geleneksel-mimari-nedir-ve-neden-degerlidir/ (Erişim Tarihi: 16. 053.2020, 19:05)

URL 13: http://Yurthaber.Mynet.Com/Hakkinda/Diyarbakir (Erişim Tarihi: 10. 11.2019, 18:20)

URL 15: Https://Diyarbakir.Ktb.Gov.Tr/Tr-56882/Tarihce.Html (Erişim Tarihi: 12. 11.2019, 19:20)

URL 16: Https://Www.Diski.Gov.Tr/İcerik/Detay.Aspx?Id=1251 (Erişim Tarihi: 12. 11.2019, 19:50)

URL 17: Http://Www.Eskiturkiye.Net/3555/Hasan-Pasa-Hani-Diyarbakir-1972 (Erişim Tarihi: 13. 11.2019, 15:20)

URL 18: https://archive.org/details/ELDEMSHTrkEviPlanTipleri/page/n1/mode/2up

URL 19: Http://Diyarbakirlilardernegi.Blogcu.Com/Diyarbakir-Evleri/3823258 (Erişim Tarihi: 14. 11.2019, 17:20)

URL 20: Https://Www.Trthaber.Com/Haber/Kultur-Sanat/Diyarbakirin-100-Yil-Once-Fotograflanan-Tarihi-Dokusu-Ayni-Kadrajdan-Goruntulendi-383443.Html (Erişim Tarihi: 16. 11.2019, 13:15)

URL 21: Https://Www.Artigercek.Com/Haberler/Tarihi-Sur-Da-Betonarme-Yapi (Erişim Tarihi: 05. 12.2019, 15:20)

URL 22: https://www.turkcede.org/turk-dili/869-genel-anlamiyla-dil-dilin-tanimi.html (Erişim Tarihi: 13. 12.2019, 21:15)

URL 23: Https://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/Cephe_(Mimarl%C4%B1k) (Erişim Tarihi: 04. 01.2020, 15:20)

URL 24: Https://Www.Lafsozluk.Com/2015/04/Modul-Nedir-Ne-Demektir-Anlami.Html (Erişim Tarihi: 07. 01.2020, 14:05)

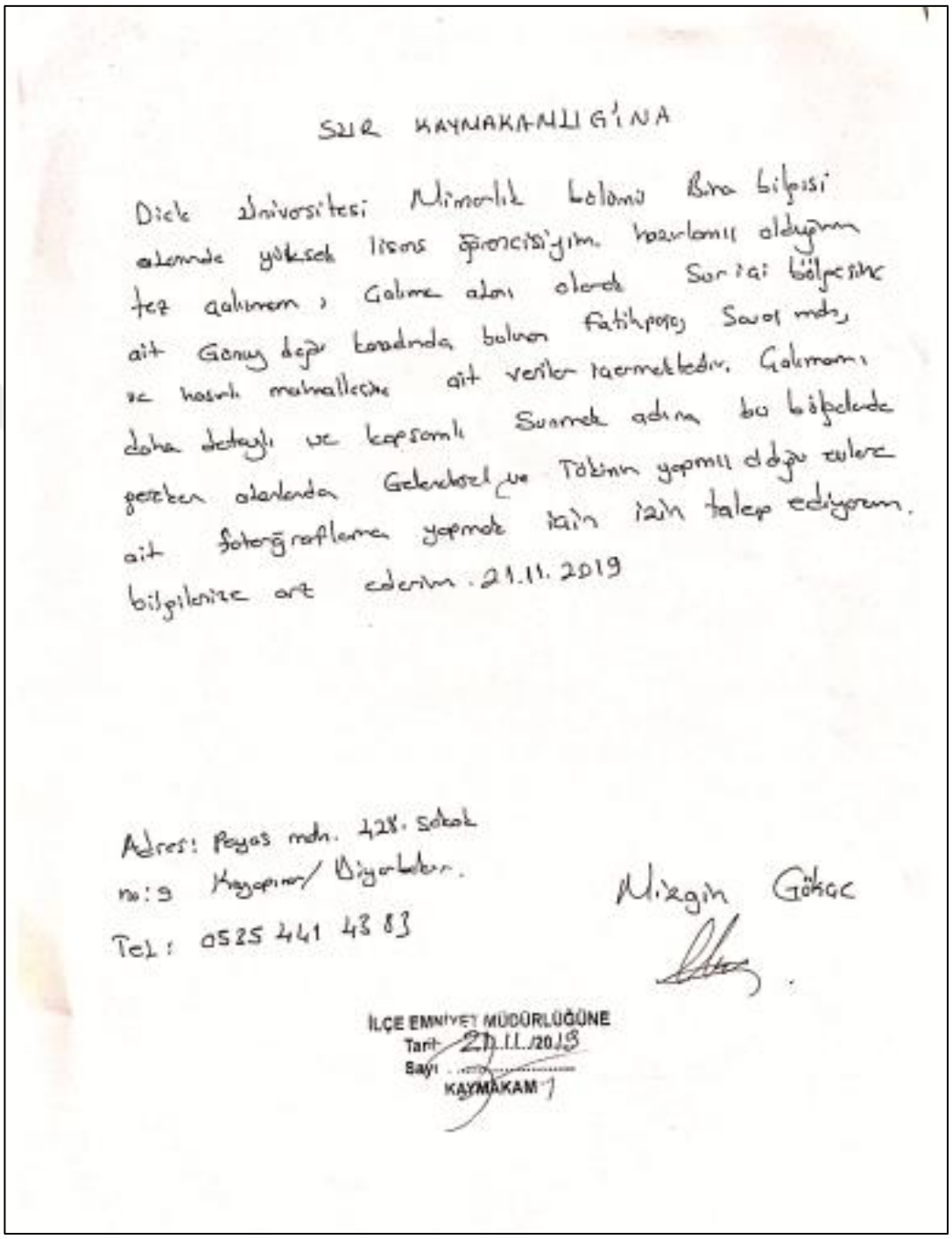
URL 25: Https://İnsapedia.Com/Mimaride-Ritm/ (Erişim Tarihi: 08. 01.2020, 17:15)

URL 26: Https://Www.Atolyeizmir.Com/Mimari-Tasarim-İlkeleri/ (Erişim Tarihi: 13. 01.2020, 18:35)

URL 27: https://www.nufusu.com/il/diyarbakir-nufusu (Erişim Tarihi: 24. 03.2020, 18:35)

URL 28: https://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r (Erişim Tarihi: 27. 03.2020, 14:05)

EKLER

SUR KAYMAKAMLIĞINA

Dicle Üniversitesi Mimarlık bölümü Bina bilgisi alanında yüksek lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum tez çalışmam için çalışma alanı olarak Surdaki bölgesine ait Güney değer kısmında bulunan Fatihpaşa Savaş mah. ve hasırlı mahallesine ait veriler yer almaktadır. Çalışmamı daha detaylı ve kapsamlı sunmak adına bu bölgelerde gezerken alanlarda Geleneksel ve Tekinin yapmış olduğu evlere ait fotoğraflama yapmak için izin talep ediyorum. bilgilerinize arz ederim. 21.11.2019

Adres: Peyas mah. 428. Sokak
no: 9 Kayapınar/ Diyarbakır.
Tel: 0525 441 48 83

Mizgin Gökçe

İLÇE EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNE
Tarih 21.11.2019
Sayı .....
KAYMAKAM

Ek 1. Sur İçi bölgesi arazi analizi izin talep formu

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı	: Mizgin Gökçe
Uyruğu	: T.C
Doğum Yeri	: Diyarbakır
Doğum Tarihi	: 01.07.1993
E-mail	: mizgin.gokce.848@gmail.com

EĞİTİM

2017- 2020 Yüksek lisans	DİCLE ÜNİVERSİTESİ Mimarlık Yüksek Lisans Eğitimis
2012- 2017 Lisans	MERSİN ÜNİVERSİTESİ Mimarlık Lisans Eğitimi
2007 -2011 Lise	İ.M.K.B Kayapınar Lisesi

İŞ DENEYİM

2014-2015	Dışkale Mimarlık (Stajyer Mimar)
2015-2016	Nov Otel Şantiyesi (Stajyer Mimar)
2017- 2018	Dem Yapı Denetim (Mimar)
2017 – 2018	İnci Mimarlık (Mimar)
2018 – 2019	Artuklu Mimarlık ve Restorasyon (Mimar)
2019 – 2020	Rami Holding /Irak-Erbil (Mimar)

PROGRAMLAR

Autocad	%95	Archıcad	%65
Photoshop	%85	3dmax	%65
M.Office Project	%90	M.Word	%95
M.Excell	%90		

YABANCI DİL

İngilizce

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ İNTİHAL FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
ADI VE SOYADI	MİZGİN GÖKÇE
ÖĞRENCİ NO	17808012
EĞİTİM – ÖĞRETİM YILI	2017-2020
YARIYIL	☐ Güz ☒ Bahar
ANABİLİM DALI	Mimarlık/Bina Bilgisi
PROGRAM	Yüksek Lisans
TEZ KONUSU	Biçim Gramerinin Günümüz Tasarım Diline Dönüşümü Bağlamında Geleneksel Diyarbakır Evlerinin İncelenmesi
İNTİHAL RAPORU BİLGİLERİ	
RAPOR TÜRÜ	Tez Savunma Sınavı Sonrası
SAYFA SAYISI	150
BENZERLİK ORANI	%18
RAPORLAMA TARİHİ	04/08/ 2020

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler, sonuç ve tartışma kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 04/08/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

☒Kabul/Onay sayfaları hariç,
☒Kaynakça hariç
☒Alıntılar hariç/dâhil
☒Diğer

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Programlarda Tez Çalışması İntihal Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Mizgin GÖKÇE (Öğrenci)
(İMZA/05.08.2020)

Prof. Dr. Mine BARAN **Tez Danışmanı** (İMZA/05.08.2020)	Doç. Dr. Türkan KEJANLI **Anabilim Dalı Başkanı** (İMZA/05.08.2020)